

VIGILIA

V. ÉVFOLYAM
1939 FEBRUÁR

TARTALOM

FRANCIA ESTÉK ÉS ÉJSZAKÁK

GERARD D'HOVILLE, ANDRÉ FOULON DE VAULX, ANDRÉ DUMAS, PAUL VALÉRY,
ANNA DE NOAILLES, FRANCIS JAMMES, GUY CHARLES CROS,
GUILLAUME APOLLINAIRE, GUY LAYAUD, JULES SUPERVIELLE VERSEI

SEMJÉN GYULA: Katolikus irodalom a mai Angliában

FRANCIS JAMMES: Tizennegyedik elégia

JANKO JESENSKY: Harmónia

TOLDALAGHY PAL: Versek

FÜSI JÓZSEF: Alexandriai Szent Katalin

PILINSZKY JÁNOS: Üzenet az Üvegvárból

MIHÁLY LÁSZLÓ: Versek.

NAGY MÉDA: A korbács

DEMÉNY JÁNOS: Kelet európai Vigilia

báró KORSÁK RAJMUND: A lengyel bölcsész

E. CLAES: Miasszonyunk az Ardenneknben

ANGELUS SILESIUS: A Szűzanya dicsérete

RÓNAY GYÖRGY: 1919 (regény)

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG:

Demény János: A népi elv két arca Szekfű Gyulánál

K Ö N Y V E K

Rovatvezető: Rónay György

Rónay György: Új magyar könyvek — i. ó.: A hű feleség — F. B.:

A magyar pálosrend története — k. a.: A balek — Dénes Tibor:

Mai magyar egyházművészet — Sz. Szabó Mária: Örök társak

K Ö R K É P

SZERKESZTIK:

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ, ARADI ZSOLT
ÉS RÓNAY GYÖRGY

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTIK

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Csehszlovákiában 60 ck, egyéb külföldön 12 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az IBUSZ pavillonjaiban

SEMJÉN GYULA:

KATOLIKUS IRODALOM A MAI ANGLIÁBAN

A francia, olasz, német meghatározódás mellett a magyar katolikus szellem termékeinek színképében az angol elem van a leggyengébben képviselve. A kultúra bizonyos szempontból földrajzi fogalom s a hatásnak hiánya, amely a Szigetország műveltsége részéről fennforog, megtalálja magyarázatát a német és francia kultúrák közbeékelődésében s e kultúráknak minden igényt kielégítő dinamizmusában és gazdagságában, ami szükségtelenné tette, hogy a magyar katolikus szellem példát és ösztönzést rajtuk túlnyúlva az angol irodalomban keressen. De hiányzott s nagyrészt hiányzik ma is ennek a hatásnak, ennek a gazdagító színezésnek feltétele, a szélesebb-körű angol nyelvtudás, ami élménnyé fejleszthette volna az angol katolikus irodalom ismeretét, s ami legalább is olyan — Európaszerte egyébként is gyakran felbukkanó — anglo-mániát eredményezett volna, mint aminőt a gall szellemmel való viszonyunkban már évek óta megállapíthatunk. Nem mintha a magyar katolikus újjászületés teljes tudatlanságban leledzett volna, vagy leledzenék azokkal a nagy tényekkel szemben, amelyek Angliában az oxfordi mozgalom óta nyolcven éven át végbementek. Newman kardinálisnak, a hitvédőnek híre és tanítása idejében átkerült a magyar köztudatba. Wiseman Fabiolája már évtizedekkel ezelőtt a legelterjedtebb katolikus regény volt. Olvastuk Benson utopisztikus világvég-elképzelését, Chesterton és Belloc harcos katolicizmusa, ha másképp nem, hát tanulmányok és ismertetések révén szólt hozzánk folyóiratokból és katolikus lapjainkból s Maurice Baring is talált fordítóra. De ezek túlságosan gyér érintkezési pontok voltak a két szellem, a két irodalom között, s éppen ezért nem is vonhatták maguk után azt a megtermékenyítő megmozdulást, amely más nemzetek katolikus írásainak recipiálását kísérte. S ha ma a helyzet részben megváltozott, ha a magyar szellem erőteljesebb lendülettel fordul egy új gazdagodási lehetőség, egy teljesebb és katolikusabb testvéri felvétel és egyesülés felé, abban nagy része van éppen e folyóirat köré csoportosult íróknak s a folyóirat programadásának, amely az angol líra és esszéírás értékeit magyar formában és átélésben hozza az olvasók elé.

Értékeiben és méreteiben egyaránt tiszteletet parancsol ez az új katolikus irodalom, amely az Egyház híveinek angliai arányszámát sokszorosan túlhaladó részt követel a szigetország szellemi életében s amely a társadalmi kizárásból és meg-

vetésből „catholica non leguntur” elutasító közönyéből küzdötte fel magát nemcsak a hazai, hanem a világviszonylatban is számottevő elismerésig. Valóban kevés bátorítóbb és több öntudatot adó olvasmány lehet, mint ennek a küzdelemnek s a harcot követő nagy kibontakozásnak története, úgy ahogy ezt Joseph Metzger a Kösel és Pustet kiadónál nemrég megjelent könyvében megírta. „Das katholische Schrifttum im heutigen England” négyszáz oldalon át adja tanúságtételét és bizonyosságát annak az életképességnek, amelyet a liberális időkben a sekrestyéig visszaszorított katolikus világnézet és gondolat rendelkezik s amelynek diadalmas előretörését a szellem legjobbjainak körében Európaszerte tapasztaljuk. S ha most célul tűztük ki, hogy néhány lapon felvázoljuk a katolikus irodalom mai angliai állagát, aligha lehet jobb vezérünk, mint ez a könyv, amely a német alaposság s a régi, „Germania docet” szellemében vett német megértés terméke.

Az angol katolikus irodalom újjászületése, sőt megteremtése az úgynevezett oxfordi mozgalommal áll legszorosabb összefüggésben. A mozgalom, mint ismeretes, a múlt század derekán úgy indult, mintha az anglikán egyház belső lelki megtisztulásának intern ügye lett volna s a triumvirátus, amelynek tagjai John Keble, Hurrel Froude és John Henry Newman, a későbbi világhírű konvertita kardinális voltak, célul az alvó anglikán szellem ébresztését tűzte ki és harcot hirdetett a liberálizmus, a vallási közöny és a megmerevedő formáság ellen. Az oxfordi mozgalom valóban az anglikán lélek belső revíziója volt s eredménye: közeledés a katolikus tanításhoz és szertartáshoz, majd pedig híd, amelynek íve az Örök város dogmaiban találta meg legbiztosabb pilléreit. A Rómához való visszatérés folyamata ezzel a mozgalommal vette kezdetét s a folyamat ma sem fejeződött be, sőt századunk éveiben még feltűnőbb módon szaporodott meg azoknak a száma, akik az angol szellemi élet jeleseként találták meg az Egyházhhoz vezető utat.

A megtéréseknek ez a sorozata nemcsak a hitvédő iratoknak természetes fellendülését vonta maga után, nemcsak céltatos szellemi magatartást eredményezett. Bár az elsőrangú kötelesség nyilvánvaló volt: feloldani azt az elfogultságot, amely a katolicizmusban csak bálványimádást, szellemi szolgaságot látott, megteremteni a katolikus szellem megértésének feltételeit. De az új élmény, a megtalált hitnek teljes élménye átgyúrta az irodalmivá fordult metafizikai nyugtalanságot is, áthatotta a megértő lélek művészi képességeit, irodalmat teremtett, amely a legtisztábban emelte ki a magánvaló szépség katolikus jellegét, irodalmat, amelyben a katolikus világnézet segítette vissza a teremtő erőt az élet egyetemességét összefogó, kozmikus szintézishez s tanított és tanít ma is, szemléletének nagy kötőerejével, rendet és harmóniát abban a művészetben, amelyet a pozitivizmus elsekélyedéssel, a túlzott alanyiség és lélekelemző bűvészkedés pedig zavarral és széthullással fenyeget.

Az írógárda, amely a katolikus világnézetet és művészetet méltóképpen képviseli, csak kisebb részben került ki született katolikusokból. Írország egyházhi híve kelta eredetűnek romantikus-misztikus vonásával mindenkor értékes tényezője ennek az irodalomnak, mégis egy Katherina *Tynan*, egy *Colum*, *Gregory*, vagy *Pearse* neve inkább lokális csengésű maradt. Anglia és Skócia katolikusai csak egyetlen kimagasló írói egyéniséget adtak Hilaire *Belloc* személyében s ő is apai részről francia származású. A katolikusnak született nagy írók közül Francis *Thompson* konvertita család gyermeke, Joseph *Conrad* pedig orosz-lengyel családból kapcsolódott felnőtt korában az angol műveltségbe. Az írók zömét a konvertiták képezik és nagy arányszámukat az magyarázza, hogy nem megtérésük avatja alkotókká őket, hanem hogy konverziójuk előtt is már ahhoz a nyugtalan, kereső, igazságért viaskodó szellemi élcspathoz tartoztak, amelyből az égi szeretet, a *Thompson* látomásában szereplő nagy vadászkutya riasztja ki a legértékesebb zsákmányokat. *Newman* 1845-ben bekövetkezett katolizálása óta ime az angol katolikus irodalom legszámottevőbb nyereségei megtérésüknek évszámával: Gerard *Hopkins* (1866), Willfrid *Meynell*, Coventry *Patmore* (1870), *Martindale* (1907), Maurice *Baring* (1909), Lord *Douglas* (1911), C. *Mackenzie* (1914), R. *Knox* (1917), G. K. *Chesterton* (1912), Alfred *Noyes* (1927) és Sheila *Kaye-Smith* (1929).

A líra, az esszéírás és elbeszélő próza, nevezetesen a regény területén összpontosulnak az angol katolikus szellemnek kimagasló teljesítményei, amelyek nem külön irodalmat alkotnak az angol irodalomban, hanem szervesen kapcsolódnak ennek irányaihoz és stílus törekvéseihez. Ami ezeket az alkotásokat egy közösségbe hozza, a világnézeti háttér azonossága az, amely egészen a pozítive jelenlevő vallásos élményig fokozódhatik. A tartalmi mozzanatnak ez az azonossága mint egyező stílushatás is jelentkezik, így például az angol vallásos költészet szimbolikus formanyelvében, vagy a regényírás terén a konverziós regények lélekelemzésében. Máshol viszont inkább a témaválasztást szabja meg s a lírában a vallásos élmény uralkodó szerepét biztosítja, míg a regényírásban bizonyos történelmi érdeklődést állandósít a katolikus középkor, főként az angol reformáció korával szemben.

Természetes dolog, hogy az angol katolikus líra főélménye az ember-Isten kapcsolat, a vallásos élmény, amely a legegényibb imádságos hangulattól a szimbolumok magaslatába felröppenő lélek egyetemes látomásáig kimeríthetetlen árnyalatokkal és gazdagsággal tölti el ezt a tipikusan konvertita költészetet. A megtérés tusája kétségkívül annyira előtérben él a nyugtalanságon, kétségen, bánaton és bűnhődésen át Istenhez vergődött lelkekben, hogy az újra megnyíló költői szó csak az öröm, az egyesülés, a béke és győzelem szava lehet, akár egy még elfogódott szív primitív dadogásában, vagy a hirtelen fényregyülésnek titkosértelmű himnuszaiában. Ezt az élményvonalat mutatja már a nagy úttörőnek, *Newman*

kardinálisnak költészete, aki a középkori költők újra átélt lelkiségével és átszellemültségével nyitja meg a katolikus lírikusok sorát.

A sorban *Gerard Hopkins* jezsuita atya (1844—1889), a liverpooli szegénynegyed lelkipásztora érdemel különös figyelmet. Ez a görögütisztelő, magános lélek, aki merész szörfüzéseiben, nyelvformáló újításaiban a német *Stephan George*-ra emlékeztet, az expresszionisták törekvéseit előlegezi verseiben. Bensősége mégis inkább az értelem elmélyüléséből, mintsem a költői irracionálitásból fakad s formakészességét csodálatos nyelvi ereje mellett sem fejlesztette annyira, hogy szavainak képszerű szépségét harmónikus hangformával is egyéssíteni tudta volna. *Hopkins* a fájdalomnak költője, a szenvedés és megadásé, amely egész életét betöltötte s amely színesebb szépségét és vizualitását a Szűz Anyához intézett gyönyörű himnuszaiban találta meg.

Ruskinnek, a művészetet világnézetté proklamáló esztétának köréből, az úgynevezett preraffaeliták közül tért meg a katolikus sugallathoz *Coventry Patmore* (1823—1896). Költészetének két uralkodó eszméjét legtisztábban híres ódagyűjteménye, *Az ismeretlen Erosz* (*The Unknown Eros*) tartalmazza. Az egyik az Istentől megszentelt s a házasság formái közt élő szerelem eszméje. A modern öntékozlás és frivolság közepette *Patmore* méltó helyére állítja vissza a házastársak vonzódását, egy mozzanatot ismervén fel benne annak a nagy átfogó szeretetnek, amely az embert a Megváltóhoz s az Egyházat az égi Jegyeshez fűzi. A másik eszme, amelyre *Claude*nek *Patmore*-ról írt mélyenjáró tanulmánya is rámutat, a végtelen világ felelőtlenségével szembeállított, zárt és rendezett világ-egyetemnek eszméje, amelyben Isten törvénye uralkodik. *Patmore* esztétikai idealizmusa a katolicizmusban kapta meg az igazi erkölcsi elmélyülést, sőt azt a katolikus szimbolikából meggazdagodott formát is, amely költészetét, egynemely közhelye ellenére, a katolikus líra elévülhetetlen kincsévé teszi.

De az izzón eksztatikus költő, aki a világmindenséget a költők szentjének, assisi Ferencnek rajongásával és testvért felfedő szemével nézi, a költő, aki megszállottan s a dalra váltott fájdalom terhével a lélek ünnepét ülte meg itt a földön, *Francis Thompson* volt, egy a legnagyobbak közül. Az ő kezéből kapta vissza az irodalom évszázados aposztáziája után az Egyház, a szentek és költők anyja az elragadott babért. 1859-ben született konvertált orvoscsaládból. Papnak akarták nevelni, de a tanárok nem tudtak mit kezdeni az álmodozó fiúval. Orvosnak készül, mint az apja, de abbahagyja tanulmányait, Londonba menekül, éhezve és koldulva megismeri a legmélyebb nyomort, kábítószerrel él, de elhivatottságának tüzeit London alvilága sem tudta benne kioltani. *Willfrid Meynell*, a *Merry England* c. folyóirat kiadója fedezi fel s karolja fel a már beteg költőt, akinek 1907-ben bekövetkezett halála után ő adja ki összegyűjtött verseit.

Thompson varázslatosan szép gyermekdalai egyszerű né-

pies hangot ütnek meg, telve gyengédséggel és áhítattal. Képeinek gazdagsága, szemléletének eredetisége vallásos költeményeiben éri el tetőpontját. Látomásában átszellemül az egész világ, megszületnek a misztikus hit csodái, az isteni szeretet rendez vad hajtóvadászatot ég és föld között az emberi lélek után s a Temze elpogányosult vizén megjelenik a Megváltó alakja, mint hajdan a Genezáret taván. A benedicite omnia opera Domini Domino az ő költészetében gyakorlattá válik, a természet jelenségei égi titkokkal lépnek kapcsolatba, a naplemente pirja Krisztus vérére idézi fel. Thompson versei nemcsak képszerűségük szempontjából kiválóak, zenei megoldásuk, ütemük és hangképük is páratlanul tökéletes. „*Shakespeare óta nem hallatszottak ilyen teli zengésű, melodikus hangok.*”

Thompson mögött alig marad el *Alice Meynell*, a költő pártfogója (1847—1922). Verseit misztikus izzás, a költői képek eredetisége és kiegyensúlyozott forma jellemzik. Az aszsonyi lélek gyöngyszemei ezek, imádságok, amelyeket a valóság élet mozzanatai és Isten áhítatos szemlélete sugallnak.

Alfred Douglas (1870—) Oscar Wilde-nek megalázott barátja negyvenegy éves korában lett katolikus. Költészetének forrása a szenvedés, amelyben szenvedélyes és zavaros élete folyamán éppen eléggé része volt. Douglas a szonett mestere, egy színvonalon áll *Keats*-szel, sőt inspirációjának szerencsésebb perceiben túl is emelkedik rajta. *Rowland Wilfrid Childe* (1890—) a preraffaeliták középkorért rajongó képszerűségét ajándékozta 1914-ben bekövetkezett megtérésekor a katolikus lírának. Verseiben gazdagon merít a liturgiából s romantikus természetét a mesevilágot keresztény csodák világává alakítja át. *Evan Morgan* (1893—), a katolikus költők társaságának díszelnöke szintén preraffaelita tanítvány. *Childe* romantikus magányát nála emberibb közelség váltja fel s őszinteség és keresetlenség nyilatkozik meg verseiben. Vallásos élménye is a díszletszerű mennyei világból inkább jut a közvetlen természet keretébe, bár legújabb költeményei az egyszerűség rovására egy szimbolikus képgazdagság és zsúfolt látomás felé hajlanak.

Az ír újjászületés egyik vezérlő egyéniségének, *Katherine Tynan-Hingson*-nak költészetéből a kelta lélek természetközelsége szól hozzánk, továbbá az a biztonság és nyugalom, amely a hit gyermekszemével nézi az ember sorsát és a világ csodáját. S ahogy ennek a világszemléletnek középpontjában Isten áll, épp úgy kering az ember élete itt lenn a földön, a házias boldogság középpontja s a jövő záloga, az anya körül. „*Mother and Childe,*” ime a kelta föld varázslata mellett *Tynan* költészetének főmotívuma.

A hit élménye, az imádságig emelt költői kontempláció még jobban elveszti uralkodó szerepét *Tynan* honfitársainak lírájában s az ír nép jellege és politikai helyzete miatt is a haza és a népközösség gondolata kerül előtérbe. *Pearse*-nek, a vértanú halált halt hazafias költőnek neve mellett két lírikust emelhetünk ki ebből a csoportból: *Padraic Colum*-ot

(1881—), aki szinte földszagú réalizmussal éneklí meg az ír parasztnak életét és *Padraic Gregorýt*, aki balladáiban az ír mondaanyagot dolgozza fel.

Főként Horváth Béla fordításai révén férhetett már a magyar közönség G. K. *Chesterton* költészetéhez. (1874—1936), aki egyébként mint lírikus külföldön kevésbé ismerős. *Chesterton* is akárcsak konvertita társa, *Noyes* inkább az ortodox világnézetnek, mint a közvetlen hitelménynek költője. Egy tárgyilagosabb, a versek anyagába levetített élményé, ami már költészetük epikus, balladai jellegében is kifejezésre jut. E mellett mindkettő hazafias költők s a vallás és az angol birodalmi gondolat, ha imperiálisztikus él nélkül is, náluk szinte egymást kiegészítő ihletként jelentkeznek. *Chesterton* lírájában sem tagadja meg középkorban gyökerező szertelen romantikus természetét. Nagy történelmi balladáiban a kereszténység és pogányság küzdelmét ábrázolja. Alfred király, Ausztriai János, Szent Borbála, Artus király színpompás víziókban elevenednek meg egy apostoli célnak s egy mély igazságérettől áthatott nemzeti érzésnek jegyében. Vallásos lírája harc és támadás, fegyvere a szeretet. Magatartása az igazsággal szemben az alázat. Eredeti ötletek, eredeti forma és paradoxonok jellemzik ezt a sokszor szertelen költészetet. *Alfred Noyes* (1880—) kiegyensúlyozottabb, hagyományaihoz ragaszkodóbb, mint *Chesterton*. Hatalmas epikus alkotása, a Fáklyavívók (The Torche — Bearers) az emberiség legjobbjainak harcát mutatja be az igazságért, amelynek megtalálása Isten arcának felfedezésével azonos. Kopernikus, Tycho Brache, Kepler, Galilei, Newton, majd a filozófusok, a spekulatív tudományok és a művészet nagyjai vonulnak el epikus strófáiban. Sorsukból kihangzik a magasjai ének, amellyel a tudomány dicséri Teremtőjét, az a tudomány, amely Istent szolgálja, midőn az ember javára hasznosítja a természet erőit.

Alfred *Noyes* főművének rövid ismertetésével egyben lezárjuk az angol katolikus lírikusok sorát, akik közül csak az új színt és egyéniséget jelentő alakokat mutattuk be s nem térünk rá azokra a költőkre, akik csak a névbéli felsorolás teljessége s egy-egy irány elmélyítése miatt találtak helyet *Joseph Metzger* könyvében. A vallásos élmény polifóniája után vegyük szemügyre azt a katolikus esszéírást, amely *Newman* kardinális harcosszellemeinek kihunyásával csak évek múlva vette fel a katolikus védelem és támadás fegyverét, főként *Chesterton*, *Belloc*, *Knox* és *Martindale* személyében. Az esszéírás mestere kétségkívül *Chesterton*, a nagy vitatkozó, a született szósnak, aki szikrázó ötleteivel, pompás közvetlenségével és humorával még a legjelentéktelenebbnek tetsző elmefuttatásban is szuggesztív kapcsolatot teremt az olvasóval. Bámulatra kényszerít az a sokoldalúság, az a talpraesettség és természetesség, amellyel témáit kifejti, írjon akár nemzetgazdaságról, pszichoanalízisről, moziról vagy ponyvaregényről. *Chesterton* szelleme alkatilag az ortodox kereszténységhez, a katolicizmushoz húzott megtérése előtt is, egész életén át. Az

Egyházban sohasem látott korlátokat, a dogmák falai védelmet jelentettek az ő szemében, amelyek mögött a modern tévta-
nokban bukdácsoló ember meghúzódhatik. A rendnek, a kijelölt helynek profétája volt. Esménye nem a magányos bol-
yongó, bármennyire is paradoxul hangzik ez egy szertelen,
romantikus képzelőerejű költő szájából, de Chesterton a para-
doxonok embere s az autonóm eszmény fölé helyezi azt az
embert, aki bele tud helyezkedni a gyógyító, kiegyenlítő és
védő népközösségbe. Gondolkodásában helyet talál egy bizo-
nyos, idealizáltságtól mentes „középkoriság,” amely társada-
lomszemlélete kollektív vonásának is megfelelt. Így hirdette
a túlzó iparosodás veszedelmére rámutatva, hogy a nyugati kul-
túra megmentése érdekében a röghöz kell visszatérni és az
Egyházhoz s Európát vissza kell helyezni arra a két alapra,
amelyen felépült s e két alap a kereszténység és a földműve-
lés, a kereszténység, amelynek szelleme egyben a javak új
szociális elosztásának is legbiztosabb záloga lehet.

Chesterton csapongó előadásmódjának ellentéte *Hilaire
Belloc* (1870—) franciás világosságban és ésszerűségben fo-
gant stílusa. De azért az ő eleme is a harc, amelyet sokszor a
fanatizmusig fokoz, különösen ha a meghamisított, eltorzított
igazságot kell védelmeznie. Szellemes szatirákban ostorozza az
angol kényelmességet, a vallási nemtörődömséget, a történe-
lemhamisítást, így kel az Egyház védelmére is vagy tör lánd-
zsát a vallásos nevelés ma annyira vitatott szülői joga mellett.
Szociálpolitikai írásaiban foglalkozik a zsidókérdéssel is, ame-
lyet nemcsak profán világproblémának, hanem teológiai titok-
nak tekint. Mert azzá válik ez a kérdés abban a pillanatban,
mihelyt komolyan fontolóra vesszük a zsidó népek Istennel
kötött szövetségét és a Messiásnak elvetését. A megoldás *Belloc*
szerint csak a zsidó lélek belső revíziójától függhet. Társada-
lomtani felfogásának tengelyét a szocializmussal és kapitaliz-
mussal ellentétben a szindikalizmusban találja meg, vissza-
térve a középkor szelleméhez s ahhoz a disztributív államesz-
méhez, amely a tulajdon és jövedelem helyes elosztásával mi-
nél több önálló és szabad ekzisztenciát teremt. Belloc mint tör-
ténétíró is egyike a legkiválóbbaknak. Történelemszemlélete
providenciális, középpontjában a kereszténység áll, amelynek
nemcsak az antik műveltség átmentése, hanem az emberies-
ség, a szociális haladás s a művészet köszönhető. Anglia tör-
ténétében a történelem és vallás összefonódását vizsgálja s a
tudós rovására szenvedélyes átéléssel mutatja ki, mint kíséri
a vallásos érzés csökkenését a közösségi érzés és népi kötöt-
ség meglazulása.

Knox és *Martindale* a katolikus főiskolások lelki vezetői.
Az előbbi világi pap s csaknem olyan meglepő sokoldalúság-
gal rendelkezik, mint *Chesterton* és *Belloc*. Kitűnő hitszónok,
polemikus iratok, érdekesítő detektívregények és vallásos el-
mélkedések szerzője. Legsikerültebb szatirikus esszéi *Caliban
in Grub Street*, amelyben a valláspótlék-gyárosokat, többek
közt *Wells-t*, támadja és *Broadcast Minds*, amely a népboldo-

gitó tudósok tévtaíait veszi maró gúnnal vizsgálat alá.

The Goddess of Ghosts és *The Waters of Twilight* esszégyűjteményeiben *Martindale* elsősorban az akadémikus műveltségű és igényű közönségnek fejtegeti a hellenizmus és katolicizmus különbségét, illetve az angolok vallási nézeteit. Prózáját egy mélykultúrájú, csiszolt elme spekulatív készsége és költői stílusérzék jellemzik. Kiemelhetjük még a „tettek szentjeiről” mondott rádióbeszédeit, amelyekben a jezsuita *Martindale* a vallásos lélek és kedély mesteri elemzésével tűnik ki.

Az angol katolikus regényirodalom újjászületésében is az oxfordi mozgalom megindítója, *Newman* volt a kezdeményező. Ő rögzítette le azt a két típust, amely évtizedek óta új és új változatokban visszatér, az önéletrajz elemeivel átszőtt megtérésregényt és a keresztény hősidőkből ihletet merítő történelmi regényt. *Newman* nem talált megfelelő visszhangra az angol közönségben, helyette *Wiseman* egyetlen regényével, a *Fabiolával* hódította meg az olvasókat, különösen az ifjúságot. De a *Fabiola* sikere inkább csak dilettáns siker. A katolikus regény hosszú időn át nem jutott túl a középszerűségeen. *Georgina Fullerton*, *Marion Crawford*, *M. T. Craigie* csak figyelemreméltó átlagolvasmányt nyújtottak. A századvégnek egy kiemelkedő alakja van: *Robert Hugh Benson* (1871—1915), a *canterbury* érseknek katolizált fia. *Benson* jó pszichológus, elegáns, könnyed író. Szakavatott fölényrel fordul a kor problémái felé. Mintaszerű megtérésregényeivel végleg megszabja az efajta katolikus regény mesevázát, amely a tékozló fiú történetének változata a szerelmi csalódás beiktatásával. Történelmi regényei épp ily meghatározóan fordítják a következő nemzedék íróit a Tudor- és Stuart-ház korához. *Benson*nál jelentkezik először, katolikus oldalról, az angol léleknek sajátos vonzódása a titokzatosság, a parapszichológia jelenségei, a szellemjárás és az utopisztikus elképzelések iránt. Az utóbbi érdeklődésből született a *Világ ura* (*Lord of the World*), *Benson*nak — még melodramatikus befejezése ellenére is — legsikerültebb regénye.

Benson műveinek hármastagozódása jelzi a katolikus átlagregény további irányvonalait. Komoly, igazán művészi alkotást nem ezeken a csapásokon találunk. A megújhódást jórészt a konvertiták hozzák, legtöbbször már kész s a katolicizmusba csak bekapcsolódó művészetükkel. Ilyen gazdagodást jelent a katolikus irodalom számára *Sheila Saye-Smith* megtérése. *Sheila Kaye-Smith* (1887—) egy nálunk még kiforratlan terminológiával a szűkebb haza, a szülőföld írója, amivel a német *Heimatschriftstellerin* fogalmát szeretnők kifejezni. Egy tájjal foglalkozik csupán, *Sussex*-szel, egy emberfajta érdekli őt, a *sussexi* ember, s itt is elsősorban a paraszt, a dűnák homokjával, a mocsárral, a sovány földdel küszködő földművelő. Kemény realizmussal rajzolja meg a *Sussex Gorse*-ban *Reuben Backfield* mániákus földszeretetét, aki családjá boldogsága, felesége élete és önmaga pusztulása áran alakít át termővé egy mocsaras területet, s munkájának

gyümölcsét már nem ő élvezi. Az *Alard-ház vége* — *Galsworthy* befolyása alatt — veti fel a sussexi birtokososztály küzdelmét az iparosodással, ezt a hiábavaló küzdelmet, amelyben a nemesi birtok átokként nehezedik a nyomorultul széfhulló Alard családra. Hasonlóképpen a föld, az agrártőke s a paraszti életforma problémái foglalkoztatják az írónőt a *Ploughman's Progress* és az *Iron and Smoke* c. regényekben. Joanna Godden és Susan Spray története a női lélek mély elemzésével tűnik ki. Az elsőben egy szinte férfias hatalomvágy és makacsság, az utóbbiban a szektáriánus rajongás és hisztériás alkat adja meg az egyéni léleklátás feladatait.

Kaye-Smith atmoszférájától teljesen elütő világba visznek *Maurice Baring* (1874—) regényei. Ő a londoni felsőbb tízezrek, diplomaták, képviselők, előkelő írók életét tükrözti írásainak java részében, s azt nem snobságból teszi, hanem abból az élményszükségletből, amelyben neki mint Lord Revelstoke fiának és mint diplomatának része volt. Ebből az élményből született első társadalmi regénye, a *Passing by* (1921), melyet a *Triangle*, *Cat's Cradle*, *Daphne Adeane*, *The Coat without Seam* követ. *Baring* a klasszikus realizmus írója, amelynek módszerét szerencsésen egyesíti az alakok közvetett megvilágításának impresszionista eljárás módjával. Mindig személytelen marad, a regényhelyzetből kifelé ábrázol és jellemez s ennek az írói személytelenségnek sajátos színezetet ad az előkelő angol úr hüvössége és távoltage. Van benne valami nagyvonalúság, a sohasem fanatikus embernek megértést színelő vagy megértő taktikája, s e miatt érte *Baring* katolicizmusát a liberalizmusnak vádja. Pedig ezt a vádat csak egy-egy regényhelyzet, de nem a mű egésze igazolja. *Baring* regényeinek légköre tiszta még akkor is, ha szereplői házasságtörő, hitetlen, erkölcstelen emberek, mert társadalmi tükröképükből tolokodás nélkül mégis a katolikus tanítás világít, mint végső fény, mint a kaotikus szenvedélyek lehető elrendezője, mint egyetlen megnyugtató megoldás.

A legolvasottabb katolikus író, akinek regényei nem egyszer ötvenezer példányszámot túlhaladva best-sellerekké lettek, *Philip Hamilton Gibbs* (1877—) temperamentumát tekintve született újságíró, de nemes és egyetemes értelemben. Az élet mozgalmassága érdekli, a problémákat felvető aktualitás, de az események színe mögött a lényeg felé tapint s így igyekszik feltárni a nagy benső összefüggéseket. Sikerének titka is abban az újságíró ösztönösségben van, amellyel nem a tömeg izlését, hanem szükségletét, világnézeti kíváncsiságát sejtí meg, s ezért mondanivalója mindenkit érdekel. *Gibbs* elsősorban a riport és a riportregény mestere s ebben a minőségben rajzolta meg a háború utáni Európa lázzal, nyomorral, új eszmék vajúdásával eltorzult képét. Jósoltai, amelyek a békeszerződés tarthatatlanságáról, a kommunizmus, fasizmus és nemzeti szocializmus jövőjéről hallatott, ma jórészt befejezett tényekké lettek. *Gibbs* nem nagy művésze az ábrázolásnak, nála az előadás lebilincselő ereje, az érdekes

környezet s az inkább ötletekben megragadott s lényegére kifordított ember az, ami szinte észrevétlenné teszi a regényírás mélyebb művészi kellékeinek hiányát. Ő is írt számos megtérés regényt, bírálói szerint érzelmes formulákhoz visszatérve, csakhogy nem ezek a formulák döntenek el *Gibbs* könyveinek olvasottságát, hanem a formulát kitöltő megfigyelőnek minden korprobléma iránt érzékeny szeme.

The Napoleon of Notting Hill c. művében indítja meg *G. K. Chesterton* sajátos regényeinek sorát, hogy a romantikus fantázia játékában, látszólagos zürzavar és ellentmondás közt alakítsa ki az új típusú regényhősök képét. Ez az új chestertoni hős a vidám vallásos átlagember, aki gyakorlatban éli meg a teológusok tételét: öröm kereszténynek lenni. *Chesterton* tudatos és programmszerű antireálizmussal helyezi embe-reit a valóságból a mese és bábjáték felé tolódott és eltorzított világba, mert úgy érzi, hogy a modern regény a megfigyelés adataitól túlságosan elnehezedett. Szerinte az olvasó vidám hazugságot akar, vissza kíván térni a képzelőerő szabad játékának birodalmába, ahonnan száműzte, kiszakította őt a ráció. Ezért a chestertoni regény a mese visszatérése, amely a legmeglepőbb ötletek között is megőrzi az erkölcsi demonstráció magvát. Így rejti a *notting-hilli Napoleon* groteszk meséje részben a középkori visszavágyódást s az emberi kaskaviadalnak tanulságos szatiráját, így bizonyítja *Az ember, aki Csütörtök volt*, hogy a legveszélyesebb gonosztevő a teljes erkölcsi feloldottságban élő modern filozófus s így hirdeti *Don Quixote visszatérése* Chesterton nemzetgazdasági tételeit. Ez a mesevágó és aufklárista szándék az angol lélek kalandokra szomjas aktivitásával karöltve szülte a *Father Brown* személyéhez kapcsolt detektívtörténeteket is, amelyekben a chestertoni éleselméjűség és paradox bukfencek mellett az igazság keresztényszellemű átsugárzása jelenti a közönségre való hatás szempontjából szinte páratlan erkölcsi értéket.

A chestertoni regény a régi tömegolvasmánynak, a kalandregénynek legbeváltabb modern formája, de magába olvasztja a tizenyolcadik századi conte philosophique típusát is, amely eszmék propagálását egyesíti a szellemes szórakozással. Ezt a formát választja *Hilaire Belloc* is, hogy játékos-tónét és mesélőkedvét egy-egy szatirikus korkép felvázolásában vagy társadalmi bűnök és fogyatékoságok ostromozásában hasznosítsa. *Belloc* meséje meglehetősen egyszerű. Csak az ő írói ügyessége képes élvezetes élettükörré alkotni például annak a *Mr. Petre*-nek történetét, aki fényesen igazolja, hogy a társadalmi és gazdasági életben mennyire nem a személyes érdek, hanem a névhez fűződő presztizs, a hitel az, bármily alaptalan is legyen, amely elképesztő sikerekhez segít. Hasonlóképpen a látszatérték problémájával foglalkozik *The Missing Masterpiece*, míg a *Zöld kabát* kacagató meséje a spiritizmus és okkultizmus tanítására mér néhány jól irányzott csapást.

Nem fejezhetjük be azonban a regényíróknak amúgy is

megrostált szemléjét, hogy két íróról meg ne emlékeznénk. A katolikus eszmekörnek azon a határterületén alkotnak ők, ahol már elhidegül az eszmék sugárzása, nincs már lemérhető, kiérezhető vallomás, legfeljebb csak egy nemesebb művészi ethos és életöröm árulják el, hogy az író szelleme végső gyökereiben a katolikus tanítás forrásaiból táplálkozik. Az egyik *Compton Mackenzie* (1883—), aki szerencsésen hozza összhangba francia mintáinak analizisét a romantika kalandos színeivel. Regényei a legelterjedtebb és legkedveltebb olvasmányai az angol közönségnek. Hírnevét két testvér története, a *Sinister Street* alapította meg, amelyben az olvasó megtalálhatja mindazt az érzelmességet és drámai fordulatot, amellyel egy angol lord törvénytelen gyermekeinek sorsa a cseperedő emberkéek első sirásától egy félvilági szerelem nagy csalódásáig s a kollégiumtól az örömtanyáig nyújtani tud. De ebből a zavaros, sőt szennyezett környezetből is kicsendül a vágy a tisztaság után.

A színes tengeri kalandok és pompás detektívhistóriák szerzője, *Joseph Conrad Korzienowsky* (1857—1924) szintén romantikus realista. Írói pályája a világirodalomban egyedülálló. Huszonegy éves volt, midőn először angol földre lépett a nélkül, hogy angolul tudott volna, s mégis ő lett az angol világalalom legfőbb elemének, a tengernek legnagyobb angol regényírója. Szláv természetével mélyebben átérezte a végtelen vizek vágyát, az ekzotikus vidékek pompáját, mint bárki más. S önnevelés adta fegyelmezettséggel öntötte — minden lirizálástól tartózkodva — tárgyilagos, egyszerű formába lelkének embersorsokba vetített szenvedélyességét. Ez a tartózkodás tette a zárkózott angolok előtt oly népszerűvé *Conrad* regényeit, s részben ez a tartózkodó személytelenség okozta, hogy a szerző vallása könyvei nyomán meg sem állapítható. De *Conrad*nak a katolikus irodalomhoz való jogát és tartozását mégsem kell kétségbevonnunk. Az az öröm és biztonság, férfias helytállás, kötelességtudás és hűség, az az egészséges optimizmus, amely *Conrad* hőseit jellemzi, minden vallási tendencia nélkül is a katolikus világnézethez szólítja a *Lhadow Line* és a *Typhoon* szerzőjét.

Hiszen az eddig bemutatott kép egésze is nyilvánvalóvá teszi, hogy a katolikus világnézet termékei nem pártikularizmust, nem szektaszzerű elkülönülést jelentenek a szellem nagy alkotó folyamatában. A katolikus irodalom nem azonos a választásos költészet egy fajával, nem is az erényes élet, a jámborság és áhitat pusztá példatára. Témáiban éppoly korlátlanul ölelheti magához az életet, mint bármely más ideológiához kapcsolódó művészet. Csak egyet kíván, azt, hogy az a lelkiesség, amely a műből végső fokon leszűrődhetik, ne a pogánynak, hanem a megváltott embernek lelkiessége legyen. Ime, ennek a felfogásnak jegyében kell értékelnünk és tisztelettel néznünk az angol katolikus ihlet erejét és gazdagságát. *Thompson* szerái rajongásától, *Alice Meynell* imádságos áhitatától kezdve a kalandregények meghökkenítő izgalmáig milyen széles a skála,

mennyi változatban örülhet és fájhat, harcolhat és győzhet, megismerhet és csodálkozhatik az Egyház gyermeke. Az eredmény, amely így előttünk áll, nem merül ki a puszta eszmeiségben. Az angol katolikus irodalom túljutott azon a ponton, hogy magányos megértők elvont közössége legyen. És abban a munkában, amely ezt a világnézetben összeforrott irodalmi életet megteremtette, nemcsak a kimagasló egyéniségek nyomán járó írógárdának, akiket itt névszerint fel sem sorolhatunk, nagy száma a döntő, hanem az olvasók megszervezettsége, a folyóiratok, kölcsönkönyvtárak és könyvkiadók tevékenysége is, mint a tehetségeknek nyújtott, legtöbbször névtelen kollektív hozzájárulás.

Semjén Gyula

FRANCIS JAMMES

TIZENNEGYEDIK ELÉGIA

— Drágám, mondtad. — Drágám, feleltem én.

— Hó hull, mondtad. És én: a tél kemény.

— Még hull, mondtad. — Még hull, válaszoltam.

— Jól van ez így, mondtad. És én: jól van.

Majd mondod: szeretlek. És én: még jobban...

— Elmult a nyár, mondod. — Már a falombban

sír az ősz, mondtam akkor. S egy napon

fülembé súgtad: szeretlek nagyon.

(Ősz volt és haldokolt a nap az égen.)

Én kértelek: mondd... mondd csak újra nékem...

Végh György fordítása.

FRANCIA ESTÉK ÉS ÉJSZAKÁK

Költők örök ihletője az alkony és az éj: a homályban földeregenek a lélek titkai, az élet tűnékeny, fátylas arcú látomásai; fantasztikus alakot ölt a táj s a szív elzengi magányossága panaszát. Francia költők verseit nyújtja itt a fordító annak a közönségnek, amely szereti ezt az alkonyi, estéli gordonka-hangot, esték és éjszakák bús vagy lázas vallomásait. Gérard D'Houville José Maria de Heredia lánya és Henri de Régnier özvegye, Supervielle a modern álmok és látomások költője: kettejük közt a hangok számtalan változata, megannyi visszhang az esték egyellen szavára, — s együtt rövid, széles, hiányos, de talán így is jellemző fejezet „az alkony történetéből.”

Rónay György

GÉRARD D'HOUILLE:

HOLD A TENGEREN

Mint gyöngyházfényű csigahéj,
éppen olyan a hold a mély-
zöld alkonyatban,
domború, síma és fehér
s csiszolgatja a tengeréj
kagylóit lassan.

Bús hold, titokzatos dalod
milyen fülekbe sír, susog
s ragyog az éjben,
úgy, mint a hullám, mely lobog,
elhal, árad a horpadott
kagyló szívében?

Mennyei hold, az éneked
az én panaszos szívemet
ringatja tán ma?
Áraszd álmomra fényedet,
mint a fákra, a fűre meg
esti virágra.

A hajlékony, sötét fenyő
háncsában őrzi zizzenő
furcsa zenédet,
dallamos, zordon, remegő...
ó ferde hold, átadja ő
dalod a szélnek.

Hajamba hordom én e kék
éjből zsongásod énekét,
ó hold, kinek part
az ég, a tiszta vagy sötét,
ahogy a csigahéjnak ég
a fővényes mart.

S mint a fenyő ismételi
a dalt, amit a tengeri
csigahéj dúdolt,
úgy fogják költőid versei
örök visszhangod zengeni,
ó szomorú hold.

ANDRÉ FOULON DE VAULX:

A CSÖND ALLÉJA

A puszta park ölén, hova emberi szó át
nem hallik és ahol nem rezzen semmi zaj,
hallgat a nagy faszor komoly hajóival,
miknek letépte már az október a lombját.

S amely az évszakok körforgásaival
nem fogy, növelni még e nagyságos komolyság
pompáját: rejti a vadász Diána szobrát
istensége fagyos kőgesztusaival.

Légy hasonló, utam, e fák tágas sorához:
egyenes, halk; csupán a Művészetnek áldozz
zajoktól távol és meg ne alkudj soha.

S akarom: az időt megvetve s mint a szálfák,
bátran, benned az egy szerelem mámora
emelje ég felé márványa ragyogását.

ANDRÉ FOULON DE VAULX:

A LELKEM ESTELEN...

A lelkem: estelen vidéki utcarész,
ahol a hallgatag házak homlokzatán a
becsukott ablakok redőnye sorra zárva:
mint fáradt szem, amely már sehova se néz.

Ablakok, amelyek nem figyelik az utcát
s már csupán a lakás felé tekintenek,
hol a megnőtt falak között egy holt gyerek
körül borong az árny s árad a szomorúság.

Közönyös két szemem, nem csábít már a kint:
egy belső szenvedés lángjától lobogók ti!
S most olyan vagyok én, mint vén ház: a lakói
messze bolyonganak, vagy régen halva mind.

Te vagy, lelkem, e halk vidéki utca, őszön,
hol néha elhalad, hajlott fekete árny,
mint gyötrött szívben egy talányos látomány,
egy gyászoló anya, ki a templom felől jön.

ANDRÉ DUMAS:

A MAGÁNY

Nem ismerik a magány báját,
csak a költők közül azok,
kiket kedvesük elhagyott,
s kiknek jó nénjük sincs, az árvák.

A szemünkből olvassa ki,
mi fáj a szív mélyébe zárva,
tapintatos várakozása,
halkak a mozdulatai.

Szelíden szól: „Nyugodjatok csak,
megóvnak az én karjaim,
s ne szökjete ki, fiaim,
zsivajába a városoknak.”

Ha merengünk reménytelen
fáradtságunk ködébe hulltan,
a Magányosság felénk surran
halk léptekkel a szőnyegen.

Szereti ha lámpavilág ég,
a közelsége meglegyint
munkánkban olykor és szelíd
fuvalmat érez a halánték.

S ha ideges éjszakai
órán elfog az életundor,
megcsókol ő a homlokunkon
s hajunkba túrnak ujjai.

ANDRÉ DUMAS:

EGYEDÜL A SZOBÁMBAN...

Gyakran virrasztok egy-egy nehéz nap után
szobámban egyedül, alszik minden, csupán
az óra jár, a fényt az utcaláng behinti.
Honnan szálltok elő, kedves ábrándjaim ti?
A fehér függönyök mentén surran felém
pár tiszta látomás sugarak lépcsején
s könnyű csipkeruhát borít a hold reájuk.
Honnan szálltok elő, kedves álmodozások?
A csönd oly légies, oly könnyű, mennyei,
a szobám különös rejtelemmel teli,
s lelkemben nem marad már semmi szenvedés se.
Honnan szállhat elő ez az angyali béke?
A hajnal közeleg, itt az óra, mikor
remegünk a tűnő árnyak titkaitól
s mikor az éjszaka csöndje oly mélyre mélyül,
hogy benne halk zenét hallok egy másik égből.

PAUL VALÉRY:

A BARÁTSÁGOS ERDŐ

Gondolkoztunk szeplőtlen ígéken
egymás mellett, az úton át,
körültünk fekete virág,
szótlatlanul haladtunk, kéz a kézben.

Egyedül mentünk mint jegyesek
a mezőkön, fölöttünk a zöld ég,
s megosztottuk álmaink gyümölcsét,
balgák holdját a fejünk felett.

És később, a mohán, messze, távol
meghaltunk, a meghitt, suttogástól
zengő erdő árnyai alatt.

S fönn, a roppant fényben rádtaláltam
s rámtaláltál sírva újra csak,
ki voltál a csöndben drága társam.

ANNA DE NOAILLES:

VILÁGOS ESTE

Nő a nap már, soká világos lesz ma este,
a nappal zsvajja lassan elhal, a fák
meglepve hasztalan várják az éjszakát,
ébren maradnak a fehér estben merengve.

A súlyos és arany légben a gesztenyék
mindegyre áradóbb illatukat kiontják
és az ember, nehogy zavarja az arómák
álmát, moccanni is alig mer s félve lép.

Mintha a távoli városzaj idezúgna...
A porfelhő, amit a lombból útrakelt
fuvalom fölkever és unottan elejt,
szelíden visszahull a csöndes esti útra.

Minden áldott nap így szoktuk figyelni ezt
az egyszerű utat, amelyen annyit jártam.
És mégis, valami változott a világban:
lelkünkbe soha nem tér vissza ez az est...

FRANCIS JAMMES:

TAVASZI ÉJ

Jelek ezek, de mély jelek az egeken?
Mikor értjük meg már szavadat, Istenem,
e messzi, bonyolult fénypontokban, e lágyan
csillanó sugarak sűrű hangyabolyában?
Nem éreztem ilyen egyedül soha még
magam, mint amikor fölnéztem én a kék
és tejes égre és a föld, melyet a lelkem
elhagyott, nem adott semmiféle jelet sem.
Milyen e vörös és arany atlasz tehát,
amelyben ez a nagy tenger öleli át
a földet és amely zordabb Kolumbuszénál?
Tudjuk, hogy egy napon a nagy hajótörés vár.
Készülve rá tegyük úgy, mint a csalóány:
hol minden végetér, ott zeng, — sírok során,
hogy a Paradicsom jól figyelhessen árva,
gyöngéd, vágyakozó, bús, meztelen dalára.

FRANCIS JAMMES:

SAINT-JEAN-DE-LUZ HOLDFÉNYBEN

Valószínűtlenebb nem lehet semmi, mint e
csöndes kis kikötő s égboltja gyöngyház színe.
És kék a pihenő bárkák árnyéka is.
Úgy tűnik, mintha egy nagy csapat hal a víz
tükrén ezüst habot verne a holdsugáron.
Illúzió csak és folytatódik az álom.

GUY-CHARLES CROS:

JÚNIUSI ALKONYAT

Az égen madár úszik által
lassú és lusta szárnycsapással,
siklik, a könnyű szél viszi
és nem zavarja a csodás nap
sugaras csöndjét semmi más, csak
az ágak halk fuvalmai.

S hol minden béke és szabadság,
a távoli égbolt alatt át
felhő hajózik messze lent,
s a horizonton kémény füstje
száll föl a fogyó holdezüstre,
mely a derengésben dereng.

Madár és füst és messzi felleg
új utak felé eleveznek
s fénylik az ég mezítlénül,
fák álmodnak a tünde légben
és a délután észrevétlen
a halk estébe szenderül.

Borúdba szerelmes szívem te,
kit már az öröm is sebezne,
hisz ép a bánat az öröm,
nem érzed többé könnyű kínod,
míg ez a néma varázs csillog,
e langyos, tiszta fényözön?

A bókoló ágak dalára
feledd szív régi gyászod, árva
reményed, ne sírj vágyadér'.
Elsz és magad vagy mindörökre,
mi vagy: gyümölcs közt föld gyümölcse,
itt van az idő, hogy megérj.

GUILLAUME APOLLINAIRE:

RAJNAI ESTE

Tölt poharamban a bor reszket mint a lángok
Hallgasd csak letrül egy hajós lassú dalát
Arról szól hogy a hold alatt két asszonyt látott
Ki fonta zöldes és lábíg hulló haját

Állj föl s hangosabban dalolj táncolva rondót
Hogy ne halljam tovább lenn a hajós dalát
És hozzátok körém mind mind a visszasodrott
Fonatú és merev nézésű szőke lányt

Tükrén ragyognak a szőlők a Rajna részeg
Az ég ráontja dús reszkető aranyát
A hang tovább dalol s a zöldhajú tündérek
Hörögve hálnak el kik búvölik a nyárt

S széticsattan poharam ahogy kacaj csap égnek

GUILLAUME APOLLINAIRE:

A MIRABEAU-HÍD

A Mirabeau-híd alatt foly a Szajna
S szerelmeink
Minek gondoljak arra
Az öröm nem jött soha csak a bajra

Jöjj éjjel órák zúgjatok
A napok mennek Én maradok

Maradjunk kéz a kézben szemben állva
Míg a karunk
Hídja alatt foly árja
Örök szerelmeinknek útra válva

Jöjj éjjel órák zúgjatok
A napok mennek Én maradok

A szerelem úgy foly el mint e mélyek
Úgy folyik el
Milyen lassú az élet
És mily erőszakosak a remények

Jöjj éjjel órák zúgjatok
A napok mennek Én maradok

A hetek tűnnek tűnik nap a napra
Szerelem és
Tűnt idő nem jön vissza
A Mirabeau-híd alatt foly a Szajna
Jöjj éjjel órák zúgjak
A napok mennek Én maradok

GUY LAVAUD:

CSILLAGESŐ

Hazug zápor s arany csöppek, mik a világon
semmi mező fűvét nem illetik soha,
esőzve hull a kék szeptember-éjszakákon
a titkos messzi kert rózsazuhataga.
Mert fája a csodák kertjének közepén áll,
terebély ágain nyugodt fény ragyog át
s nem vesztve csillagos bájából egy bibét bár
onthatja szüntelen virága záporát.

JULES SUPERVIELLE:

AZ ALVÓ TÓ

A fenyő éjszakára,
mikor senki se látja,
bárkává változik,
nincsen ága, se karja,
az ember néha hallja
csobbanásait
s a víz veri riadtan
körötte köreit.

Rónay György fordításai.

JANKO JESENSKY:*

HARMÓNIA

Rendesen a fiúk viselik apjuk ruháit. A kabátot összehúzzák, az ujjakból levágnak valamit, a nadrágból felhajtanak és megvan. Még kifordítani sem kell. Úgy drágább lenne. Jó lesz a kisebbeknek is. Azután eljön az idő, hogy megnő a fiú. Olyan már, mint az apja, gimnáziumba jár, vállasodik, gavallérosodik. Új ruhát kap, azt hamarosan elviseli és a ruha rövid idő múlva apjára száll át, aki már megöregedett, nem ad a divatra, cifraságra és mindig otthon vagy a ház körül van. A kabáton bővítenek valamit, a nadrágon derékban kiengednek a hasnak, a hossza jó. A ruha majdnem olyan mintha új lenne.

Igy volt ez az öreg tiszteletesnél, özvegy Kristofovicznál is. Miska fia, a földmérő mérnök ruháit hordta. A földmérő persze erdőn, mezőn, sárban és tócsában jár, hegyeken bolyong, mér. Kiszolgált kabátjai, nadrágjai, amiket a tiszteletes örökölt, nem a legjobbak voltak. Még behúnyt szemmel sem lehetett elmondani róluk: „Egészen jók, csak nekem kissé szűkek és ezért itt van, apám.” Széles arcán mosollyal fogadta a nadrágot az apa. Nem fordult vele az ablak felé, nem húzta szét, hogy megállapítsa, vajjon nem liszt átengedésére való konyhai szita-e, csak meglepődéssel rázta meg ősz szakállát:

— Egész jó. Nincs hozzá valamilyen nyakkendő?

Az atyához vándorolt minden elkopott nyakkendő is, foltos ing, szétfeszlett szvetter, csámpás cipő, sőt nem egy sárga lábszárvédő elszakadt kapcsolókkal. Mi van abban, hogy a saroknál kissé elkopott? Az öreg úr örömmel hordja a nadrág alatt, mert meleg.

Miska jó fiú volt.

Ha kijött a városból apját meglátogatni, mindig hozott valamilyen ajándékot. Egyszer öreg bugyellárisát ajándékozta oda ezüst tizkoronással, máskor bicskáját törött dugóhúzóval, pincset szalag nélkül.

A pincsré megjegyezte:

— Ilona vegyen fekete szalagot és varrja rá. A kalapos olcsón kivasalja és olyan lesz, mint az új.

* Janko Jesensky a modern szlovák irodalom legkiválóbb képviselői közé tartozik. Pályája elején verseket írt. Később rátért a prózára, amely tulajdonképp az ő igazi költői területe. Novelláiban a szlovák lélek vonásait dolgozza fel, írásai ezért hűséges képet adnak az egyszerű szlovák emberről. Az utóbbi időben különösen nagy sikert aratott *Demokraták* c. regényével, amelyben a szlovák intelligenciát mutatja be görbe tükörben. — Ez a novellája legsikerültebb írásai közé tartozik. A szlovák jellem és lélek rajza.

— És nincs a pincshez valamilyen fekete kabátod, amit már nem hordasz?

— Talán akad.

Akadt is. Nem egészen modern, nincs olyan széles válla, amely nem fér be az ajtón, gallérja, amely a fülig ér és csiklandoz, hosszú szárnya, hogy söpörsz vele, ha kissé meghajolsz.

— Csak új bélést kell tétetned, apa. Elhasználtam a tollszár és toll törülésére.

— Gyönyörű — dicsérte a tiszteletes úr.

Igy „staffírolta” ki apját.

És nem csupán öreg dolgok voltak azok. Ahogy megszedte magát a fiú, épúgy gazdagodtak az ajándékok is. Újat is ajándékozott. Pipát, dohányosztát, pipaszurkálót, zacskót, öt szivart, újévkor kalendáriumot. És egyszer, amikor az öreg úr meglátogatta a városban és hóna alatt bőrönd helyett faládát cipelt, a fiú szégyenkezett. Meggyőzte magát és atyjának ajándékozta új, modern, vászonnal bevont gyönyörű bőröndjét, amelyen a vásznat sárga bőrnelvecske kapcsolta a gombokhoz. Fogója a vászon alól kivert, masszív pléh-alapból emelkedett ki. Belseje tiszta, vöröses béléssel, szíjakkal és oldalt gonmbolható zacskóval.

— Néha utazol is apám, és mindig ezzel a ládával jársz. Úgy gondoltam...

Az apa megölelte fiát. Kezét vállára tette és fejét először a fiú arcának jobb, azután a bal feléhez hajtotta. Remegett és a szép ajándékon megindulva majdnem könny szökött a szemébe.

— Igen, ép a püspökhöz készültem egyházi ügyben — bizonygatta egy kis idő múlva, amikor a hirtelen öröm elült szívében és érezte, hogy elég erős lesz a hangja és nem remeg meg.

— Köszönöm neked, fiam. Megörvendeztetted. Régóta vágyódom ilyen bőrönd után. Gyönyörű.

*

Ha az embernek új bőröndje van, útja is akad. Néha nehezebb bőröndöt találni az úthoz, mint utat a bőröndhöz. Ha másért nem, az új bőröndért kell utazni.

A tiszteletes úr a lehető legszebben öltözött fel a püspökhöz utazásra. Minden, amit magára vett, valamikor a fiáé volt. A bélés nélküli fekete kabát a szárnyakkal, amelyek olyanok voltak hátulról, mint a mammut fülei. Nem lehetett őket rendesen begombolni. Ilona persze elfelejtette kivasaltatni. De a tiszteletes úr nem vette észre. A sárga lábszárvédőkön megszült a nadrág, erősen kiduzzadt. Nem lehetett egészen leengedni, a lábszárvédő kilátszott alóla és a lába olyan volt, mint a karó. Szalag nélküli fekete kalap. Ilona, persze elfelejtett varrni rá. De ezt sem vette észre. Esernyő, amely az el-

szakadt drótok miatt nagyon elhajlott a nyéltől. Ilona elfelejtette megjavíttatni. No, és az új bőrönd.

Bele se nézett a tükörbe. De ha nézett volna is bele, csak az új bőröndöt látta volna, amit a kezében tartott. És ha egészen meglátja is magát, nem vette volna észre, mint kiabál az új bőrönd mellett a kalap szalag, a fekete kabát vasaló és bérlés, a nadrág mozgás, a lábszárvédő szabadság és friss levegő után. Tegyük fel, hogy ez a kiabálás valódi és a tiszteletes úr meghallja. Akkor is valószínűleg azt gondolná: „Mit ér a külső! Hiúságok hiúsága. Az a fontos, ami alatta van. A tiszteletes látható.” Ilona sem vett észre semmit. Csak a papot látta, a nagyságos urat...

Hajnali négy óra volt, amikor az öreg úr a városba érkezett. Fiát nem akarta felébreszteni. Lenyugodott egy padra a városi parkban. Bőröndjét, mint valami kedves gyermeket, ölében karolta. Mélyen lélezett és eltökélte, hogy nem szunynyad el, hogy drága bőröndjét el ne lopják.

Sötétség és csend. A langyos és kellemes tavaszi levegőn könnyen lélezett az ember. A tiszteletes felütötte fejét és az égbe bámult. Az égbolt fekete és a csillagok még teljes fényvel világítanak, mint a gyertyák egy távoli oltár előtt, amelyen nincsen semilyen kép. Csakhogy a tavasz fűrgő gyerkőc, nem úgy mint a tél, amely csak úgy jár, mint a vénasszony, lassan csoszog a papucsban a hideg kövezen és óvatosan nyitja ki az éj fekete kapuját. Tavasszal szökellve pirkad, egy, kettő. Lám, már keleten nyílások támadnak és a város felett látni, mint veszi fel fehér ingét a reggel. Rádobja a feje felett. Az ujjai már a park felett vannak. A bokrokon és a fák ágain át láthatók világos övecskei. Az út hamvas lett. Egy fiúcska tüsszentett és a csillagok egy csapásra kihúnytak. A megrésze-gült szárazokon már láthatók voltak az új ágacsok, amint ki-dugják apró, zöld rügyeiket. A rigó, az első koránkelő, sípját hangolja, a fűtyülést próbálja a reggeli előadás előtt. A cinke vidám csicsérgéssel felelt vissza és valahol a sűrűben is rá-nótázott egy madár — a tavasz hirnöke: „Jön! Jön!”

A tiszteletes mégis elszunnyadt.

Talán jó fiáról és az új bőröndről álmódott. Látszott, amint meglegedetten mosolyog, eltátja száját és a nyál kicsurran hajlott szájaszélén.

A rendőr kétszer is elment mellette, azután megállt és gyanusan nézett rá. Valami nem tetszett neki az alvó emberen. Kevés habozás után hozzálépett és megveregette a vállát.

A tiszteletes kerekre tágította szemét, hogy a fehérje is látszott. Tenyerével megtörülte benyálazott száját és érthetetlenül bámult a rendőrré.

— Hol vette ezt a bőröndöt? — mintha a távolból hallaná a kérdést.

Nem ébredt fel még egészen, csak érezte, hogy itt valami nincs rendben. Ülve maradt és gondolkodott, mit véthetett. A kérdésre új bőröndjére pislantott és gépiesen megkérdezte:

— Ezt?

— Azt, azt. Hol vette? — lett türelmetlen a rendőr. Még egyszer végignézte a tiszteletest tetőtől talpig és lélekben megbizonyosodva, hogy nem téved, sürgette: „Fel! Menjünk!”

— Aztán hova? — kelt fel lassan a megrémült tiszteletes.

— A rendőrségre.

— És miért? — mentegetődzött. — Pap vagyok.

— A papok nem alusznak parkokban, — nevetett a rendőr. — Kié ez a bőrönd? Kitől lopta? — kezdte hevesen a rendőr.

— Isten szavának hirdetője vagyok és a bőröndöt a fiam ajándékozta.

— Az inkább rendes kalapot vehetett volna magának.

— Ez a kalap is a fiamtól van...

— Úgy? Ez a kabát is a fiától van, a nadrág is, ez az elszakadt lábszárvédő is... Menjünk!

— Mit lehet kezdeni a nyers erőszakkal? — gondolta a tiszteletes és a szakála remegni kezdett. Még sohasem volt rendőrségen és a legrosszabbra számított. Ballagott a rendőrrel és az emlékezetében kutatott, vajjon mivel igazolhatja magát és győzhetné meg a rendőrt. Kereste az isteni szikrát, amely szétoszlatná a sötétséget a rendőr fejében. Ki van az Istenhez legközelebb? A püspök. Hivatkozott a püspökre:

— A püspök ismer. Kérdezze meg. — A rendőr még egyszer és alaposan végignézett a tiszteletesen. A dolog kedvéért megállt. „Svindler” futott át az agyán, „akárhogy, hiszen papnak nem lehet ilyen elnyútt nadrágja. És alatta sárga lábszárvédő. Hozzá ilyen gyönyörű bőrönd.”

— Reggel majd megkérdezzük a püspök urat, — szaladt ki a száján megvetően.

— Ki van messze az Atyaistentől? Ki van nagyon messze tőle? — találgatta a tiszteletes. A fia jutott eszébe. Ha nem lenne fia, nem lenne bőröndje, a ládával járna és nem lenne rendőr. A fiú az oka mindennek. — Hivatkozott fiára. Előre tudta, hogy ha nem segített a püspök, fia sem segít.

*

A tiszteletes az őrszobában töltötte a hajnalt. Nem aludt. Fél vállával a bemocskolt falhoz támaszkodva igyekezett megoldani a rejtélyt, miért ül itt tulajdonképen. Már útközben világos volt ugyan előtte, hogy az új bőrönd miatt gyanús, ami nem volt összhangban külsejével, de nem értette, mi csodálni való van külsején. Hogy Ilona nem varrt szalagot a kalapra? Hogy nem hozta rendbe? Hogy nyakig foltos? Hogy kiduzzadt a nadrágja és a lábszárvédő kilóg belőle? Hisz mind a fia ajándéka. Nem lehet, hogy fia az illetlenségig elviselt ruhát, kalapot, lábszárvédőt adna neki... És mégis így van... Olyan lehetek benne, mint egy rabló...

Összehasonlította magát az égbolttal. Annál lehet, hogy az egyik helyen gyönyörűen kék, mint a majálisra menő lányka,

a másikon egy időben felhő-foszlányok lóghatnak róla, a harmadikon haragudhatik, villámokat szórhat, döröghet szájával, mint a piaci kofa. Hisz itt sincs összhang és mégis ég van a kék ruha, a foszlányok, a villámlás és dörgés mögött is... és itt is pap van a fia kalapja mögött, ha szalag nincs is rajta és pap van az elkopott ruhában, ha csakugyan elkopott és pap akkor is, ha nem ládával, hanem bőrönddel jár. Az égen senki sem veszi észre a diszharmóniát. Az emberi diszharmónia rendőri közbelépést von maga után. Hogy van ez?

Ezt nem tudta megfejteni.

Reggel minden világosabb az ember előtt.

A rendőr megszeppent, amikor kalap nélkül, leeresztett nadrággal látta a tiszteletest, amint a komiszár elé állt csendesen és alázatosan és mégis izgatottan, mert az álla remegett és meghajlott. Magas homlok, szegény összenyomott orr, megdagadt nagy szem és benne valamilyen vérrel kevert tompa fény. Ami a legjobban nyugtalanította a rendőrt, az a tiszteletes szívére tett kis kéz volt, kicsi, alacsony lába és gyűrűje. Vékony abrincs, amely a viseléssel megkopott és bevágódott az ujjba, majdnem összenőve a hússal.

„Szavamra”, rezzent meg a rendőr, „ez intelligens, ez nem lopott.”

Szemével a tiszteletes arcába nézett. Nem az elcsípett rabló zsörtölődése, szemtelensége volt ott, hanem inkább a sérelem szomorúsága, amely az ártatlan emberrel esik meg.

A komiszár a telefonhoz lépett.

— Hisz az az én papom, — zúgta benne a püspök.

— Hisz az az én atyám, — kiáltott fia, a mérnök.

— Zöldfülű, — mutatott a komiszár a rendőrré, aki az éjjeli sötéttséggel mentegetődzött. — Világítson máskor a lámpával, mire való az? A tollszárral a homlokát verte, jelezve, hogy az éjjeli őrnök ez kell, nem pedig az. A hátuljára mutatott. — Bocsásson meg, tiszteletes úr. Elmehet.

A tiszteletes az ajtó felé indult.

— A bőröndöt, a bőröndöt ne hagyja itt, nagyságos úr, — kiáltottak utána.

Meg se fordult. Sietett a világosságra. A szíve ugyan megsajdult: „Kár a bőröndért. Úgy a szívemhez nőtt és mégis nem kell, nem kell. Hogy még egy rendőr elfogjon és ide hozzon?”

A rendőr utána szaladt, hogy az elfelejtett bőröndöt odaadja. Amikor elérte, a tiszteletes rákiáltott és a hangja megcsuklott a fájdalomtól.

— Az Istennek se!

Vakon és zavartan loholt az emberek között. Nem tette a fejére a kalapot sem, hogy észre ne vegyék, milyen ez a kalap. Amint ment, a nadrágja kezdett felgyűrődni. Lehajlott, hogy lehúzza, de észrevette, hogy bőrönd nélkül van és így nem tűnik fel. Úgy hagyta.

— A bőröndöt, a bőröndöt, a bőröndöt! — kiabált utána a rendőr.

— Menjen az ördögbe! — feledkezett meg hivatásáról megint.

Legyintett a kezével és szigorúan a rendőrré nézett:

— Hagyja!

A szíve vérzett. A veszteség miatt csakhogy ki nem csordultak könnyei. Azután megvigasztalódott:

— Inkább nem. Hogy bűnbe ne essek...

Fia másodszor szégyenkezett. Egészen elpirult, amikor az esetet elmesélték neki és a rendőrségen átadták a bőröndöt.

Hogy a dolgot helyrehozza, apjához városi szabót küldött ki anyaggal, hogy válasszon ki új ruhára és csináltasson szép, fekete papi ruhát.

— Nem, majszter úr, — utasította el a tiszteletes, — köszönöm a fiának, de öreg embernek csak öreg dolog való. Tudja, ez a harmónia.

Szlovákból fordította: *Vájlok Sándor*.

MIHÁLY LÁSZLÓ:

HUMANISTA VERS

De hangos lett ez a magyar aréna!
A lárma tombol: Ki a jobb, ki a bal?
Csak az én szóm marad keserű néma.

Mert bárki mit mond: rendre csal,
nem változott meg senki semmiképpen,
csupán a frissebb s bővebb koncba fal.

Bizony csak mind a hasznukat keresték,
s nem egyebek: rókák és ordasok,
s nem változott rajtuk más csak a festék.

S ha lelankadnak mind a lázak,
s leapad csendben az a lárma-tenger,
amiben fuldoklik most ez a század;

megvállik, hogy ki volt a nagy, az ember,
melyik volt csak szó, üresen üvöltő,
ki volt az igaz, szent, s ki volt a költő.

TOLDALAGHY PÁL:

VERSEK

KÉSŐ ÓRHELY

Mi lett belőlem? szárnyas, szép hajamból,
bogárszememből, mely gidát lesett
s halk szüzeket az esti fák kódében?
Barátaim, bizony, ellépkedett
gyermekkorunk lugasai előtt az
évek apátja nagy, deres lován.
Álmélkodom és búsulok e téiben.
Álmélkodom és ráhajtom sovány,

vén fejemet tollforgató kezemre,
mint hű vitéz a hajdan végeken.
Kint hull a hó, csomókban és pihékben
s mezítláb indul árva életem
a téli éjbe lámpás, kis cselédként.
A tél köréje fonja pettyezett
nagy gyűrűit. — Mi lesz, vidám barátok,
ha jeltelen e téiben elveszek?

Mert gyors a szél és hajnalra befujja
a lányomokat sűrű hóval. Én
búcsúznék most és rátok gondolok, míg
az ifjúság e késő őrhelyén
már csak pislogva ég a lámpa lángja
s egy fáradt hajfűrt lassan elzuhan.
Valószínűtlen lett minden valóság,
mint szőke fény az árnyas zsaluban.

TÉLI RÓZSASZAG

Riadtan nézed, merre, hol vagy?
Nincs láthatár és lám, az út,
hol lábaink sokat loholtak,
az is, az is a hóba bútt.

Még neszt se hallasz, mint a részeg.
A vér füledben is dobol.
Kibélelt, tompa, téli fészek
a táj s te itt elkárhozol.

Levél helyett a fákon ölnyi
hüllőket lóginyáz a szél.
Szemüket látod tündökölni
s ki tudja, mégis egy sem él.

Nem élnek, holtak, ó, a kertek.
Húsuk lerothadt. Vége lett.
Ha mégis édeset lehelnek
orrodba, ők kísértének

a rózsák, már a zord halálnak
ledér lidércke-lányai.
Halkan köröttek vihorásznak
és véred szájuk szíjja ki.

Toldalaghy Pál

FÜSI JÓZSEF:

ALEXANDRIAI SZENT KATALIN

A katolikus egyház több Szent Katalin napját ünnepli meg; európai történetében Svéd Szent Katalin nyitja meg a sort, Szent Brigitta leánya, Szienai Szent Katalin kortársa, kinek, mind a hármuknak, nagy szerepük volt az avignoni rabságban senyvedő pápa hazahívásában. Szienai Szent Katalin korának, a csodálatos olasz quattrocento-nak egyik legkitűnőbb stílisztája volt; levelezésével átszötte egész Itáliát; minden jelentősebb politikusával és főpapjával levelezésben volt; az ő hagyományát követte, egy századdal később, Bolognai Szent Katalin, aki egyébként arról nevezetes, hogy a tisztítóhelyen szenvedő lelkekért ajánlotta fel minden imádságát. S ha még megemlítjük harmadik honfitársukat, a Genovai Szent Katalint a XVI. századból, akkor már csak dolgozatunk hősről, erről a valóban legendás hősről, kell szólnunk: Alexandriai Szent Katalinról, a Szent Katalinok legendás őséről. Legendás már azért is, mert alakja a legenda fényébe borultan jelenik meg a VIII.—IX. század szerzetes írói és másolói előtt; de legendás ő mindenképpen: oly erény ragyogásában tűnik föl előttünk, mely világi elismerésre is méltó, az észbeli tudás, bölcsesség és okosság erényében. Méltán csodálatra mozdulhat a profán világ is iránta, mely a szentek életét kalmári értékmérőjén latolgatva, csak akkor indul meg, ha a neki annyira ismeretlen erények nemes túlzását látja: az alázatosságot, a jóság és lemondás állhatatosságát, az önmegtágadást. Alexandriai Szent Katalin azonban a világi okosság nyelvén is tudott: ezzel győzte le a pogány bölcseket is, saját fegyverüket fordítva vissza rájuk...

Nem is csoda hát, ha a középkori tudomány hazájának, Franciaországnak, egyeteme védőszentjévé avatta őt, amikor egy Simeon nevű szerzetes a Sinai-hegyről, ahol a Szent csontjai rejtőznek, néhány darabkát hazahozott s a rouen-i templomban elhelyezett. Ezután vált ő legendává. Csak legenda lehetett belőle, hiszen a történelem alig tud róla valamit. Hogy csak egy példát említsünk, a IV.-századbéli Heraklides, aki a Paradisus c. munkájában a kereszténység hős asszonyairól megannyi említést tesz, róla mit se tud, noha Alexandriában is járt.

A legrégebb Katalin-legenda egy X. századbéli rövid s egyszerű elbeszélés. Ismerjük meg benne a későbbi kilombosodott nagyarányú legenda-dráma magját:

„Aikaterina mártír Alexandriából származott, leánya volt valami gazdag és híres fejedelemnek és igen szép volt. Jeles tehetségű lévén, jártas volt a görög irodalomban, bölcseségre tett szert s mindenféle nyelveken tudott. Elrendeltetvén, hogy a görögök áldozzanak a bálványoknak s látván a barmok öldök-

lését, megbosszankodott s elment Maximinos palotájába s vitatkozni kezdte vele, mondván, miért hagytad el az élő Istent? — amaz pedig megfogatta őt s durván kinevelte. Aztán pedig ötven rétot hozatott s mondá nekik: Vitatkozatok meg Aikaterinával és győzzétek le, mert különben mindnyájatokat tűzre hányatlak. Azok pedig látván, hogy legyőzte őket, megkeresztelkedtek és eképp tűzben haltak; emez pedig lefejeztetett.”

Később a legenda mindjobban megnő, kikerekül. A császár, a híres keresztényüldöző Maxentius lesz, aki egyenesen Alexandriába megy Katalin kedvéért. Tagozódik a történet; megtudjuk pontosan Katalin születésének körülményeit; hogy egy Costus nevű király leánya volt; értesülünk a vita részleteiről, amelyben Katalin már Homerosra, Platonra, Aristotelesre, sőt Vergiliusra is hivatkozik, hogy a pogány bölceket pogány költőik tudományával győzze le. Végre is a XIII. század vége felé kialakul végleges formája, megtaláljuk benne azokat a fejezeteket, melyek sajátjai a pogányból lett szentek életrajzainak. Három fordulat köré csoportosulnak az események: a Nativitas, a születés, a Conversio, a megtérés és a Passio, vagyis a kihalál köré.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a legteljesebb alakjában van magyar nyelvre is átültetve ez a minden ízében középkori legenda. Az Érsekújvári-kodexben találtak rá a legenda magyar és pedig verses változatára, melynek szerzőjét eddig még nem sikerült megállapítani, másolója nevét azonban ismerjük: Sövényházi Márta volt, a dömés apáca, aki 1530 táján róttá le finom betűivel a legendát az említett kódex lapjaira, melyet a Tudományos Akadémia könyvtárában őriznek.

A négyezerhetvenhat soros legenda a legnagyobb szabású valamennyi középkori verses emlékeink közül. Amikor a legendával megismerkedünk és benne áhitattal elmélyedünk, egyúttal magyar művet is olvasunk, egy négyszázéves művet, egykori nyelven, helyesírásban és kiejtésben: részeseivé válnunk egy keresztény és magyar hagyománynak egyszerre, és különös megilletődés fog el bennünket egy a messze földön, a kereszténység első századaiban lejátszódó történet magyar változatának olvastán, mely a mohácsi vész közvetlen közelében készült a keresztény magyar hívek tanulására...

Mi is tehát a magyar változatot követjük... A hosszú verset prológu vezet be, amelyben az ismeretlen pap költő a szenteket dicsőíti általában, mint akik Krisztusért kihalált szenvedtek, mivel hogy ők „itt e világban élvén, őtet sebősbén szerették”. „Ha pediglen, — folytatja tovább áttérve Katalin dicsőségére — meggondoljuk, Ez ő nemes jegyesének, Katherina nevű szűznek, Isteni szent szeretetét, Kemény kinnal végeztit, Nagynak leljük ő szerelmét...” S ezután kezdődik a történet:

Costusnak a hatalmas királynak nagy vala gazdagsága, csak magzatbeli gyönyörűség, nála vala ez szükség. Ezért nagyon

szomorú, uralkodói gondok gyötrik, ki fogja őt trónján követni, kire marad hatalma, fénye, gazdagsága. Mit tesz hát? A mesékben és legendákban szokásos módhoz folyamodik: megkérdezi a bölcseket. Mikor a bölcsek egybegyűlnek, a király beszédet intéz hozzájuk, mely jellegzetesen ősi nyolcas verselésében, szentenciózus ismételtetésében úgy hat, mint valami kalevalai öreg ember mondókája.

*Minden kincsbeli gazdagságnak vagyon
És kedvünkre belőle élünk,
Ellenségtől nincs félelmünk,
Mert vagyon számtalan népünk,
Kik fegyverben fényesek,
És vitézségben erősek,
Csak magzatbeli szükségünk,
Erre nekünk kénytelenségünk,

Hogy titóket kihivassunk,
És isteneknek áldozzunk,
Kérvén, hogy ránk tekintsenek,
És nekünk fiat engedjenek,
És hogy mikoron kimulandok,
Istenek közé jutandok,
Ez hozzánk hallgató ország,
És mind e közönséges jószág
Veszedelemet ne szenvedjen,
De őneki ura legyen.*

De hiába a sok bölcsek tanácsa, hiába a sok áldozás az isteneknek, a királynak csak nem születik fia. Végre is egy Alphorabius nevű bölcsről értesül a király, meg is üzeni neki, hogy jöjjön hozzá tanácsadni. Felkerekedik a bölcs tudományú tudós és csillagjós és a királyhoz érve azt tanácsolja neki, öntessen „aranyképet” és hirdesse azt az Istenek Istenének; hanem ahogy a mester a szobor kiöntéséhez lát, „az kép őtet nem követi, Mert nem lévén bálvány szabású, De krucifixom ábrázatú”. Kilenc hónap múlva megszületik a gyermek-leány, aki nagy szépségű; a távollevő király „előálmakor” felébred; a hozzá siető tudós jelenti neki lánya születését. A hazatérő király nagyon megörül lányának és a nagy Istennek ajánlja fel őt. „És Katherinának nevezék; Kezde testben öregedni, Jó erkölcsben nevelkedni, Nagy szépséggel ékesülni, És mindeneknél kedvesülni”. Hogy a lány bölcseséggel felnövekedne és a király már élete végét érzi vala, végrendelkezik és birodalmát lányára testálja.

Atyja halála után egyszer nagy útat tesz Katalin országán keresztül és napnyugtakor eltéved az erdőben, ahol egy remetére lel. Vele hosszas vitatkozásba kezd, végül is keresztény hitre tér. Katalin már itt tudja magáról, amit később annyira megcsodálnak benne és öntudatosan mondja is:

*És engem oly szépnek mondanak,
Kiről sokan csodálkoznak,*

*Oly nagy pedig bölcsességem,
És tudományban mesterségem,
Hogy nincs oly bölcs az országban,
Ki meggyőzzön deáksággal,
Azért soktul kérettettem,
De hozzám egyetlenőt nem lettem.*

Erre a remete:

*Jó fiam, magad mit hányod
És megkívánod tunnod;
Egy hatalmas császár vagyon,
Kinek csak egy fia vagyon.*

Ez a hatalmas császár pedig Isten és fia Jézus, akivel aztán Katalin jegyességbe lép, miután álmot lát és Krisztus őt hívének fogadja. Katalin megtéríti eleinte zúgolódó szolgálait is és Istennek tetsző életet él.

Ekkor történik azonban, hogy Maxentius császár:

*Az időben Rómaságban
És ideleñn mindez világban
Egy hatalmas császár vala.
És neve Maxentius vala,
Ki jobb részét a világnak
Vette vala csak ő magának,
De jobb részét üdvösségének,
Hatta vala mind egyébnék.*

Megérkezik Alexandriába, ahol nagy áldozatokat mutatnak be tiszteletére a pogány isteneknek. Katalin meghallja ezt és szolgáját küldi tüstént a városba:

*Elmenj jó fiam és meglássad,
Ez városban mit művelnek
És oly igen mit jajgatnak,
Mert én nagy sírást hallok,
És nagy vigasságot is hallok.*

Mikor Katalin értesült a szörnyű pogány áldozatokról, egyenesen a császárhoz siet és megfeddi őt. A császár nagyon elámult a fiatal, szép lány merészségéért:

*Én jó húgom és szép leányom.
Csodálkozom elámulván rajta,
Te nagy ifjú szépségeden,
És nagy merészségeden.,
És mit mondasz, mind jó volna,
Ha bizonyosság róla volna,
De tudjuk, hogy sok hitek voltak,
De most azok mind meghóttak.*

Nem is boldogult Katalinnal, azért hát ötven híres bölcsét, a bölcséleti tudomány ötven híres doktorát hívja össze, hogy

megvitatkozzanak a fiatal Katalinnal, aki ekkor tizennyolc esztendőös volt. S most elkezdődik az a hosszú teológiai vita, mely oly híressé teszi e legendát. E „világi mesterek, bölcseségben híresek,” mint a császárnak jó barátjai és segítő társai jelennek meg, de nem tudják Katalint sem meggyőzni, sem legyőzni. Katalin főleg azzal érvel ellenük, amit ők, a bölcssek is, nagyon jól ismernek: idézi bölcs Catot, Aristotelest, sőt Vergiliust is, aki szerint a világ nem volt örökké, hanem Isten teremté.

*Doktor az, mit neked mondok,
Im arról bizonyítást adok, Neked,
Hogy ez világ nem volt örökké,
Hanem ötet Isten teremté,
Mint Vergilius megírta,
És minékünk írva hatla.*

*Vergilius is tanum legyen,
És mikor Krisztus születék,
Akkor ő Rómában leleték,
És egyéb írása közé írá
És Krisztusról im ezt törtíté.*

És itt idézi hosszan Vergiliusnak ama ismert eklogáját, melyben egy szűztől születendő magzatról beszél, ki új rendet teremt a világban.

Végül is hosszas párbeszédos vitatkozás után a bölcssek bevallják tehetetlenségüket a császárnak:

*Merthogy Neked bizont mondjunk,
Lám igen bölcslet láttunk,
De oly szókat nem hallottunk,
És ily nagy szégyent sem vallottunk.*

S ők is áttérnek a keresztény vallásra. A császár megégeteti őket, mind valamennyit, de csudálatosképpen nem perzselődik meg ruhájuk, hajuk, szakálluk, noha mind a tűzben vesznek. A császár megdöbbenve hivatja Katalint és megígéri, hogyha az ő hitére tér, magához veszi, aranszoborba önteti és imádásra helyezi el a városban egy magas oszlop tetején. Katalin természetesen nem hajlik szavára és mikor őt ezért megkínóztatja, hogy „vérben mind elárada, testében ép nem marada”, a császárné e kínóztatásról álmot lát és hú szolgáját, Porfiriust a tömlöcbe küldi és maga is vele megy később, mert nagy csodát látnak ott: Angyalok gyógyítják Katalin sebeit, melyek mind megvigasztalnak, begyógyulnak, kezeik nyomán. A csodára a császárné és szolgája is megtérnek, Katalin megkereszteli őket. A császár végső kétségbeesésében kegyetlen, gyilkos kereket gyártat, vele akarja megtöretni Katalint. De póruljár, mert a nagy látványosságra összegyűlt sokaság feje fölött török szét a kerék és szörnű pusztítást visz végbe

a császár népei között. Mikor megtudja, hogy felesége és hű szolgája is a fiatal lány hitére tért, feltör belőle a síránkozó panasz, amely még annyiszor felhangzik ajkán, valahányszor Katalinon keresztül az Isten jelzi hatalmát a földi császáré fölött:

*Ó, én nekem nagy felségnek,
Kit királyok is félnek,
Ó, ez nyavalyás fejemnek,
És búval zabált lelkemnek,
Hogy egy leányt meg nem győzött,
De miá oly veszélyt jelent.*

Végre is megparancsolja, hogy vigyék ki a városból és ott nyakát vegyék.

*Na, szolgálóm, ragadjátok,
És e városból elvonjátok,
Emleit kiszaggassátok,
És ő nyakát elvágjátok,
Testét el se temessétek,
De az ebeknek vessétek.*

E szinte görögös átok után befejeződik a költemény, miután hosszasan számol be Katalin haláláról.

*„És mikor odajutott volna,
Hol az nyakvágó hely volna,
Ott az nyakvágónak szóla,
És öneki ily szót monda,
Kit az sok nép így halla:
Kérlek téged jóbarátom,
Mert immár az én édes Uramat jól látom,
Hogy egy kevéssé várj engemet,
Hogy imádjam már Uramat!
Kit hogy a hóhér meghalla,
Neki arra időt hagyja.
Katerina nagy ékesen letérdeplék,
És ilyenképpen reményködék:
Oh énnekem én idvességem,
És én bizony reménységem,
Oh szüzeknek nagy reménye,
És Önekik dicsőségük,
Oh énnekem nagy ékesség,
Uram Jézus, Te nagy fenség,
Földnek, Mennynek erőssége,
Én lelkemnek édessége.
Erről neked hálát adok,
Hogy mostan Te szolgáló leányod vagyok,
És Tégedet azon kérlek,
Hogy azok, kik énértem Téged kérnek,
Szükségökben és nyavalyájokban,
Akárholt ez világban,
Öket, Uram, meghallgassad.*

Miután Jézus lelkét magához fogadja és feleletet ad Katalin könyörgésére, a nagy sokaság ámulása közben körülmélyesen kivégzik a Szűzet:

*Azonban nyakát lehajtá
És a nyakvágó hogy ezt látá,
Egy vágással úgy legyenté,
Hogy ez világból kivégezé.
Holott két csoda jelenik:
Első, mert hogy fejét vevék,
Vér nem jára ő nyakából,
De tej folya derekából,
Az szüzességnek jegyére,
Kiben lakék mind míg éle.
Más csoda megint ez lón:
Hogy mennyből angyalok szállának
És őneki ennyit szolgálnak:
Hogy ő testét el-felvevék,
És Sinai hegyére el-felvivék,
Ki oda oly messze vala,
Hogy húsz napig menő feld vala.
Holott nagy sok csodák lesznek;
Kórok egészséget vesznek,
Lelke pedig menyországban
Oly nagy dicsőségben és boldogságban
Vagyon, hogy nem úgy hogy megmondhatnók,
Vagy pediglen megtrhálnók,
De csak meg sem gondolhatjuk,
Mignem szemünkkel meglátjuk.*

Szándékosan idéztünk ennyit az eredetiből, hogy lássuk, érezzük az érzékeny lelki olvasókat, akik valaha e szöveg dalmán csüggtek hívó és biztos lélekkel. Emilittük, hogy e legenda a kereszténység első idejéből való, szinte annak eposzi korából, amikor a valóság csodálatos formában megnöve vetül az emberek szeme elé. S ha a legendák hősének neveztük őt, azért tettük, mert benne egyesül mindaz az erény, ami a szentek közös tulajdona. Története jelképesen idézi a kereszténység kezdeti hősi korszakát, a megtérések, a hitviták, a csodák világát. Ma ő a tudomány védőszentje, a tudósoké, az egyetemké, mert a szó, a tudás, az ellenfél érveinek ismerője, a szabad vitatkozás doktora, az észbeli meggyőzés bajnoka, akin nem fog az emberi megvesztegető szó hatalma, noha ő sikeresen fordítja a pogány ember érveit vissza, mert elméjét az isteni világosság és az emberi okosság ragyogják be.

Füsi József.

PILINSZKY JÁNOS :

ÜZENET AZ ÜVEGVÁRBÓL

Körülöttem hűvös, kék üvegfalat
kemény lapokból vont a végzetem,
magamba zárni minden élesen
kiszállni-készült, izzó nyílhegyet,
mit képzelet kovácsolt, vágy lövelt,
való világba ütni ércfejét.

Anyagtalan lehetsz csupán enyém,
a zárt üvegfal gátlón visszatart
— mint víztartó az úszkáló halat, —
hogy hozzád érjek és te testtel érij, —
maradsz te nekem puszta forma, fény,
a képzeletnek engedő anyag.

E lány elemből gyúrom győztesen
veled-csatázó, karcsú szobrodat,
ki átkarol, ha itt az alkonyat,
velem dalol, ha vérem énekel
az álom oldó, híg esőiben,
s velem virrad meg minden hajnalon,

hogy nappalomnak számos gondja közt
kinyíló számos, rejtett résen át
belémeressze súlyos áramát,
s a pattanásig töltve véremet
ölelni üzzön, míg a dúlt ideg
szederjes szájjal egyre ordítóz.

De bűvös váram tűzálló üveg!
falát hiába vívja vérsugár,
olvasztja száz szikrás idegfonál,
nem olvad, pattan szét, — de szívtelen,
szűkös terébe azt, mit szív terem:
bezárja sűrű, fojtó lázaim.

Hogy küszködöm, hogy zúznám szét magam!
hogy játszanám ki rendelt végzetem!
hogy lennék egyszer én is meztelen!

csak érezhetném pőre bőrömön
mint borzad át végső, nyilt öröm,
— de mégis, így is mondom: jól van ez.

— Mert néha látlak, késő délután,
amint a tóra mész, te szép modell,
s ilyenkor álom-másod nesztelen
utadba áll: mint kintől kergetett,
egymáshoz űzött, megtévedt kezek
imádkoztok veszendő lelkemért.

MIHÁLY LÁSZLÓ :

KÖZÉPKORI FRESKÓ

Tivornya, tánc, mindent a vaskos derű lep,
csak arcom ónos és szemembe' rémület,

attól, amit látok, s más nem vesz észre;
eszeveszett lakmározók nem kapnak észbe!

Kiáltanék, de olyan szörnyű mind, ami
a számra jönne, hogy nem bírok szólani.

A borzalom lidérce a mellemre ül,
s tudom, hogy se én se más el nem menekül.

Miért látok, ha nincs erős, kemény kezem?
Karomba nincs izom, csak a vést érzem?

Hiába már én csacska szóm és száz ima;
miért is kell gyáva költőnek lenni ma?!

A KORBÁCS

Senki nem használta. Két kampósszegen átfektetve feküdt barnán és hallgatagon. Fölötte poros vadászfegyverek sötétlettek, néhány tőr és egy ezüst markolatú kard a díszmagyarhoz. Legfölül egy vaddisznó fej tátogott, körötte meztelen agancsok fehérlettek és farkaszemet néztek a sasok kitömött hullájával.

Az asszony néha óvatosan áttörülgette a holt díszeket. A székre állt ágaskodva és a puha rongyot áthuzogatta az agancsok görbe ágbogain. A puskákat nem vette kézbe, leütögette róluk a port, az apró résekbe belefűjt, aztán hirtelen elkapta a száját a tisztelet és félelem vegyes érzésével. De a korbácsot mindig leemelte, megdörzsölte a homályos bőrt és a vékonyra hasított bőrszíjakat megrázogatta, néha játékosan be is fonta, mint a babahajat, olyankor napokig figyelte, hogy az ura mikor veszi észre és tréfás bosszúsággal hogyan bontja széjjel hosszú, ideges ujjával. Olyankor meg is suhogtatta nevető arca előtt ijesztésül, ő meg elkapta, az arcára terítette és boldogan túrta a vékony rések közein átfutó csókot és simogatást.

De ez már régen volt. Van már négy vagy öt esztenedeje, hogy utóljára befonta, azóta úgy csüng észrevétlenül s mintha játékos szemét is behúnyta volna s helyette a mozdulatlan rémület nő az arcán és az irtózat. Talán csak most kezdi megérteni, hogy milyen multat hordoz a neve. Az asszony, ha mostanában végigtörli, gyorsan visszaakasztja, mintha félne tőle. Pedig az első korbácsütést nem tőle kapta, a másodikat sem és a többihez sem volt semmi köze. Ez szegény csak a falon függött mereven, de az idő annál keményebben használta a magáét.

Soha nem szokott félni. De ma este valami ismeretlen félelem markolta a szívét. Kint zúgott a szél, a leeresztett redőnyöket zörgette, tépte, mintha le akarná szakítani, hogy keresztül száguldjon az embervédte helyeken is. Vihar volt készülöben, már az alkonyat is sötét felhőket kergetett maga előtt, egészen alacsonyan, mintha érintette volna a háztetőket. Szótlán izgalommal nézte az ura készülődését. Néha egész sötét árnyék kúszott át a szobán, olyankor ijedten fordult az ablak felé, kémlelte

az eget, majd hirtelen visszafordult az urához. De nem szólt. Már régen leszokott arról, hogy kérjen:

— Ne menj el! — ezt nem olyan könnyű kimondani annak, aki éveken át hallgatást feszített a saját akarata elé.

— Az inggombomat képesold csak be! Mondd, melyik nyakkendő illik ehhez az inghez? Hova az ördögbe dugtatók már megint a cipőhúzó? Nem viszek esernyőt, eszembe sincs. A kabátom kikészítheted!

— Igen. Ez a szín jobb lesz hozzá. Tessék, itt van a szemed előtt. Meg fog ázni az új kabátod.

Csak ennyit mondanak egymásnak. A köteles asszonyi szolgálatra készen segédkezik, tanácsol, készít, rakodik és keményen összeszorítja a száját:

— Ne menj el! — kéri hangtalanul, alázatosan minden mozdulata, de a férfi nem veszi észre. A tükörbe bámul, féltő gonddal köti a nyakkendőjét, húzogatja és hol közeledik, hol távolodik, hogy a kellő hatást kikémlelje, az összhangot az ing és a nyakkendő között.

A másik összhang nem jut az eszébe. Hogy az asszonynak is lehet vágya, akarata, kívánsága, amit valahogy össze kellene egyeztetni a férfi életmóddal. Nem, ez nem jut eszébe. Csak az ing és a nyakkendő a fontos.

Kint hasító villám, éles dördülés. Az asszony a kinyílt ajtóhoz ugrik, a kabátjához kap:

— Ne menj el! — tör ki a visszatartott szó. — Félek.

— Ugyan, gyerek beszéd, — mondja a férfi türelmetlenül és lefejtí a kabátjáról a görcsös ujjakat és viszszalóki, mintha tapadó férget sodorna le magáról. A következő villámlás a kertajtóban találja, aztán eltűnik a föl kavart por és hajladozó faágak alatt.

Az asszony haját szálakra cibálta a szél, a verandaasztalról lekapta a terítőt és egymásra döntötte a muskátlicserepeket. Száraz vadszöllőlevelek kergetőztek a kövön és megkoppant az üvegen néhány nagy esőcsepp.

Miért is szólt? Ettől a szégyentől megkímélhette volna magát. Úgyis hiába, minden hiába.

Még játszott egy darabig a gyerekekkel, aztán vacsorát adott nekik és lefektette őket. A kisebbik kezét még sokáig fogta, mert nem tudott elaludni, félt a mennydörgéstől.

Később szobáról szobára járt, nézte, hogy jól vannak-e becsukva az ablaktáblák. Hirtelen megkapaszkodott. Valahol a közelbe csaphatott le a villám, még a fűg-

gőlámpa is elmozdult a helyéről és himbálózni kezdett.

Hova mehetett? Nem mondta, nem szokta megmondani. Az asszony meg nem is kérdi, minek? Úgyis csak az a válasz:

— A kaszinóba.

Pedig nem oda megy, csak egészen ritkán, hogy neve legyen az útjának. Most sem oda indult. Az asszony biztosan tudja: nem kártya, nem bor. Nagyon is gondosan válogatta az ing és nyakkendő színhatását. Valakinek tet-szeni akar.

Megroppant egy bútordarab hangosan, nyöszörögve, kint mintha léptek surrannának. Az asszony kicsapja az előszoba ajtót, villanyt csavar: senki!

A puskák fölött a vaddisznófej mintha vigyorogna és a törökön megcsillan a fény. Az asszony szeme odatapad: mennyi öldöklő szerszám! Mind a védtelenek ellen. A korbács féloldalt fordult, lefelé csüng, talán valamelyik gyerek cibálta. Kézbe fogja, kibontja, vékony ujjaival a szálai közé fésül. Mire használta nagyapa? A kutyák ellen, vagy a béresek arcába vágott...

A magány lázában furcsa gondolata támadt: milyen lehet az ütése? A csípő, égető fájdalomra kíváncsi. Mit érezhetett a jobbagy, mikor az arcába vágta vele? A fájdalom vagy a szégyen volt erősebb?

A hálószobába siet, a tükör elé áll, letölja válláról a ruhát és teljes erejével végighasít a fehér bőrön. A vékony szíjak nyomán sötétvörös vonalak tüzesednek, a csomósabb részek sebet is karcoltak, két-három apró ponton szivárogni kezd a vér. Kutatva nézi és izleli a fájdalmat, várja, hogy égessen, nyilaljon. Farkasszemet néz a lázas szemű asszony tükörképével: nem is fáj. Alig éget. De azt a másikat, amit a szégyen vágott az arcába, azt nem lehet feledni. Annak a sebet az évek sem forrasztották össze.

— Öltözz! Uzsonnára vagyunk híva.

— Hová?

— A doktorékhöz, — mondta elfordulva, közömbösen.

Az asszony fölfigyelt:

— Minek fogadsz el ilyen meghívást. Jól tudod, hogy nem szeretem azt az asszonyt, nem akarok vele barátkozni. Különben csak kétszer találkoztam vele, nem is vizitelték, a formaságokkal is kell törődni. Ide nem mehetünk el.

— El fogunk menni, megigérttem. Különben nekem

üzleti összeköttetésem is vannak a doktorral, szükségem van erre a barátságra. Siess!

Vontatva öltözött és mind azon gondolkozott, miért olyan ellenszenves neki a doktorné.

Csak mikor együtt ültek a vöröshajú asszony és a nagy darab fekete ember társaságában, akkor értette meg, hogy miért volt olyan sürgős ez a barátság. Leplezni az együvé tartozásukat. A feleség kellett az előtérbe, hogy a gyanu oszoljon. Megenni a haboskávóját és rámosolyogni a szeretőre. Pokoli szerep. És végig kellett játszani, ahelyett, hogy öklével az arcukba ütött volna.

Később már számon se lehetett tartani a szégyen sebeit. Már a nézése is korbácsütés volt. Néha elkapta a leplezetlen pillantását, gyűlölet volt benne. Teher, kolonc a gyerekekkel együtt.

És ő még mindig remélt.

A lehetetlent.

Kint vad zápor csapkodja az ablaktáblákat, bezúg a kályhán a szél, a függönyök meglebbennek. Az asszony összerezzen. Kocsizörgés és mintha megállt volna az ajtó előtt. A korbácsot az ágyra dobja, kiset.

Az ajtóban a doktorné állt, dűltan és halálsápadtan. Két ember egy testet emel le a szekérről. Az asszony nem sikolt föl, nem rohan oda, előre megy és utat mutat az embereknek, hogy hova tegyék. A doktorné is ott áll a küszöbön, támolyogva, bizonytalanul, mintha valamibe kapaszkodni szeretne.

— Mit akarsz itt?

— Félek hazamenni, hogy engem is... — dadogja szederjes szájjal.

— Akkor maradj, őrizd, a te halottad — mondja az asszony és egyetlen könnycsepp nélkül kifordul a szobából.

A fehér ágyterítón ott fekszik a korbács. Az asszony áll és nézi. Jajszó nélkül, megfagyott szívvel. Apró vércsepp is piroslik a könnyű szöveten. De vajjon mi a test fájdalom a lélekéhez mérten?

Nagy Méda

DEMÉNY JÁNOS:

KELETEURÓPAI VIGILIA*

„A magyar népnek — mint én fogom fel, s ha nem táplálna gyermekkoromtól fogva ezen remény, s ezen remény nem emelkedett volna férfiúi koromban éltem leghatározóbb pontján eldönthetetlen szent hitté, a nyilvános élet mezejére fel soha nem lépek — *a magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtőz, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátágát*; sajátágát egy törzsök-fajnak, mely, jóllehet mindent maga előtt ledöntő dagályként már több ízben gyászba borítá földgolyóink legkiképzettebb részeit, s fel-felbőszülésiben mint isten ostora mindenütt vérrel járt, bizonyosan annyi különöst, s erejénél fogva, bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akár-mely lelkes és erős családja, csakhogy mint azoknál, úgy ennél is, külön sajátági árnyéklatokban; a korlátlan tűznek nemes hévre, a vad erőnek bajnoki szilárdságra, a romboló ittasságnak nagylelkűségre kell tisztulni, felemelkedni.” *Széchenyi István* írta ezt közel egy százada a nemzeti romantika korában; olyan gondolat, mely a ma világkrízisében megszülető magyar klasszika világába küld messziről-intő fényt.

A világ vajúdik egy új világ teremtésében s a teremtő láz minden nagy nép testén végigfut. A magyarság nagy sorslátója, *Ady Endre*, ki egy poéta-Széchenyi vágyott lenni, ugyancsak érzi a krízist: „Eső után a buja gombák s mint Florenciaiban a májusi virágok — úgy születnek szent garmadával mostanában az új és új világok.” — Magában Adyban harcoltak egymással ezek az új világok, de a legnagyobb ütközetek két ideapólusból indulva csaptak össze gyakran önemésztő kínban: Kelet és Nyugat (= Antikrisztus és Krisztus = Hopp-Sári és Ave Mária . . .). De mit is jelent az, hogy Kelet, s mit Nyugat? — Ha nem is tudunk erre felelni, ösztönünk talán minden más nép ösztönénél beszédesebben néma. Hisz nincs még egy népe a világnak, amely számára egy évezredes központi kérdés lenne Kelet és Nyugat. Ez az antagonizmus sajátosan a magyarságé. A magyarság mindmáig „*Kelet Népe*” Európában. Hogy vérével védte Nyugatot? Talán azt a nyugatot védte elsősor-

* E tanulmány egyes gondolataival s fogalmazásmódjával a Vigilia szerkesztősége nem ért teljesen egyet, de mivel egy olyan folyótólágosan közölt nagyobb mű kisebb részletéről van szó, mely egészében összhangban van a szerkesztőség ilyen cikkek közlésénél szemmeltartott alapelveivel s amelynek egységében ez a rész természetesen kevésbé tűnik kihangsúlyozottnak, — ezért e fejezetet is a kifogásolható részleteivel együtt közli.

ban, amely szívében virágzott, az ellen a kelet ellen, amely nem erőt jelentett Európának, hanem rombolást. A kultúra olajcseppjei Ázsiából valók, a lámpás, melyben lángrobbannak és világítanak: Európa. Nem kell földdé válni, de kell, hogy Anteuszként új és új erőt merítsünk érintésétől. Nem kell külön test s külön lélek, csak élet; külön Ázsia és külön Európa: dzsingiszkáni barbárság s hulló dekadencia; ázsiai erejű és igézetű Európa: Élet. — A magyar küldetés: Kelet-Európa. Az új-világi életformák között az egyetlen végső egyensúly. Egy európai nép, mely ázsiai multba tud tekinteni: hivatott hirdetni, s a számára alakuló történeti időben majdan meg is valósítani ezt a küldetést.

A mult század mindegyre antikrisztusibb formát öltött, a századfordulónkon Ady már így írt: „Betlehem híres csillagának hire maradt csak, se hamva, se üszke.” A világ új aratóéneke: „Keresztek ülnek a tarlón, keresztek a temetőben, keresztek a vállon, szívünkön, keresztek messze mezőkben s csak a kereszt gazdája nincs sehol.” — De ma mindennél jobban tudjuk, hogy ami a valódi Európát jelenti, az a keresztény transzcendencia. Részletesebben: a görög szellemben és a latin hierarchiába beöltözött kereszténység.

De hol talál ma történelmi menedéket és kibontakozási terepet ez az élet? Hol az ígértföld, ahol a keresztény világ újra gyökeret verhet és kibontakozhat? — A történelmi szándék prometheuszi tűzét csak Európában várhatjuk lobbanni, amely ma ugyanazt a szerepet kapta, mint Palesztina a római világbirodalom keretében. Keyserling szerint Európa az újjászülető világ Palesztinája, itt vetődnek fel és verődnek össze az emberiséget érintő összes problémák: a sokrétű feszültségnek és ellentétnek ma csak az európai lélek lehet az ura. Európa tehát a jövőben többet jelenthet, mint eddig bármikor. — Azonban Európa ellentétes erővonalai a keleteurópai kis népektől övezett, ázsiai gyökerű, a nyugati kultúrszázadok évgyűrűiben leggazdagabb keleteurópai népben, a magyarságban sűrűsödnek s metszik egymást. (Például a latin, germán és szláv kultúr-vonalak.) — Ezért lehet tán az új Európa eszmefókusza a magyarság (Új Palesztina Új-Jeruzsáleme). Holnap talán történelem, ma csak idea. Világító fárosz. *Vigilia*.

*

Az apokalipszisban írtam, hogy Európa krízisét az orosz géniusz érezte meg legkorábban s leghatározottabban. Természetesen, mint ahogy minden korban, úgy ebben a korban is, máshol is, akadt egy-egy géniusz, sporadikus jelenség, aki sorskérdésekről jelentőset mondott. Ilyen volt az Európa másik szélén, Spanyolországban, *Donoso Cortés*. Nem a jóslatait említem most, de egy alapvető gondolatot tőle idézek. „*Minden nagy politikai kérdés egy nagy teológiai kérdést is tartalmaz.*” — S ezt azért hangsúlyozom, mert szó kerül három újvilági birodalomról (mely ma már nemcsak idea, de történelem), amelynek nem a politikai, hanem teológiai arcát figye-

lem. A fasizmus, hitlerizmus és bolsevizmus tán maguk sem vetnek erre az arcra erős fényt, de vajjon ebből következik-e, hogy mi se vessünk? Egészen bizonyos, hogy szükséges körülnézni, egy új világ építését kik kezdték már el, s melyik istennek építenek. A teológia legátfogóbb szemszögéből tekintve az új életeket, a legegységesebb összefüggésekben jobban elhatárolható egy bontakozó szerep.

A három birodalomban egész Európát s azon keresztül az egész világot megújítani igénylő vallásos állapot feszül. Itália lényegében csupán „birodalom,” a birodalom-péllda, de Germánia és Russzia a birodalom-példán túl egyébre is mutat: egyikben a faj evangéliuma dül, a vér mítosza forr, a másik a lélektelen kollektívum, a massa mítoszáat hirdeti. — A két apokaliptikus népe Európának: a német és orosz. Az orosz Vörös-Krisztus, aki a mongol sereg és tizenkét vörösgárdista élén vonul a hitevesztett Európa ellen s az Árja-Krisztus, aki itél Európa korcs népei fölött: a két történeti Krisztus-arc, amely már az új világ vallási szférájából villózik elő.

A feszülő vallásos állapotot azonban nevének kérdezzük, mi a tartalma? — Több modern gondolkozó is úgy látja, hogy „fasizmus és bolsevizmus, elvontan szemlélve, különböző előjelekkel ugyanazt képviselik.” De melyiknek adjuk a „*plusz*” s melyiknek a „*minusz*” előjelet? — Az oroszok útja: egyre felejteni Byzanccal, az előregedett, romlott Európával az ifjú, egészséges Európa lehetőségét. Hisz már Dosztojevszkij orosz reményeinek is utolsó szava Ázsia: „Ázsia a mi Amerikánk!” S a mai Oroszország Mongol Birodalmat jelent, dzsingiszkáni Ázsiát. Lenin utóda, Sztalin, egy új mongol népiséget forraszt egybe a szovjet-népekből, Ázsia határát a Dnyeszterig tolja ki. Az Idő magaslatán áll — Ázsiában; s használva a jelbeszédet, csak „*minusz*” lehet, szinte a legvégsőbb tartalommal: „*minusz végtelen*”. — Krisztus Galilea hegyén minden népek tanítására hívta fel tanítványait s ebben a népek fölötti, vér fölötti lélekközösség s nem a massa evangéliumát hirdette. A kollektívumban rámutatott az ember lelkére, a halandóban a halhatatlanra és a történelemben a történelem-fölöttire: az örökkévalóságra. Az új világnak a kereszténység eddigi mély történelmi megtapasztalásaiba kell gyökereit eresztenie, hogy egy igazabb Krisztus-arcot vázoljon elének. Csak ha a gyökörek a legmélyebb rétegekből szívják erőiket s táplálják a fát, csak akkor sudáruhat az ég felé...

De tekintsünk most a hitlerizmus és fasizmus felé. Itt már európai hagyományokba fogunk botlani, más kérdés persze, hogy mennyire teljes hagyomány-világba, s ha a minusz itt plusszá nő: vajjon az Idő magaslatára néz-e, „*végtelen*”, avagy csak „+X” és „+Y”?

A mongol-szocializmus hite: gyűlölet az európai kultúrával szemben. *Blok* látomásában a hitevesztett Európa vérbe és tűzbe omlik. A mongol rohamra minden készen állt, ám egyszer csak az Északi tengerből sziget bukkan fel, *Rosenberg* mítoszában egy új Atlantisz Birodalom születik. A tenger megreng

s nagy hullámok gördülnek szerteszét. A történeti kereszténység egyetlen védőbástyáját, Rómát is érik a legmессzebb nyúló hullámok: Péter sziklájának falát verik. — A német nemzeti-szocializmus a „Los von Rom” protestáns gondolatnak apokaliptikus megtestesítését jelenti. A protestantizmus nemcsak a Borgia pápákat vetette meg, ami különben nagyon rendjén való volt, hanem nem akart tudni Szent Tamásról és Gergely pápáról, ami gyarló rövidlátásra enged következtetni. Hogy a német nemzeti-szocializmus nem akar tudni a zsidóságról, ez lehet egy egyenes álláspont, — csak akkor érthetetlen, hogy miért néz görbe szemmel arra a középkorra, amely gettóba zárta a zsidóságot? — Valóban: egy új reformáció született a német népben, s ez a protestáns lélekforma új lehetőségeit bontja ki. A németiséget tehát teremtő európai jelenségnek kell tartanunk, mert Európa egyik döntő jelentőségű vallási mozgalmába, Luther forradalmába eresztette gyökereit.

Van azonban egy kereszténység-alatti teremtő bázisa is: Európa teremtő pogány-kora: a görögség. A német kultúra legnagyobbjai majdnem kivétel nélkül olthatatlan szomjjal epekedtek a görög életforrások után. Wagner, Nietzsche, Goethe, Otto... S ma a terv: az asszonyi Európát az északi árja férfijellegben regenerálni úgy, mint az északról húzódo dörök regenerálták hajdan a „szír-etruszk boszorkány-világot”.

A görögség és a protestáns szellem között *Németh László* különös egyezést talált. Szerinte: „A természet az emberhez kétfélel szól: kívülről mint érzékelhető világ s belülről mint nógató állapot. Az isteni ott ragyog a világban s ott feszeng az állapotban: a ragyogás felé vont szemek a kintit érzik inkább, a lelkükkel egy burába zártak: a belsőt. Így születik meg a déli vallás: a görög s így az északi protestáns. De a természet egy (s mint a paprika héja a torzsában), a kint csak áthajol a bennbe: az isteni, mely hűséget követel, nem idegen attól, mely kintről, extázisban magához hív. A két érzés az európai vallásokban külön jelentkezett, de a legnagyobbakban ép azért volt olyan gyakori az átütés (Goethe, Nietzsche: görögök, Sokrates pedig hűségében már-már északi). Teljes vallás a kettő csak együtt lehet.” A német népben ma, lehet hogy álforma alatt, de ennek a *Németh László* protestáns-görögségnek, görög-protestantizmusnak igénye él.

Egy művészettörténeti illusztrációnak szánom *Kolbe Györgynek*, a nagy német szobrászművésznek legújabb, már a Harmadik Birodalomban született alkotásait, amelyekben a német lélek görög életritmusban lüktet.

A fasizmus a reneszanszba hatolt, Mussolini Machiavelli életművét fejezi be: Itália egyesítését és Impériummá emelését. A reneszansz humanizmusa pedig Rómával szemben tiszteletre méltó tartózkodást mutat. — De ugyanekkor miként az új reformáció a görögökre, az új reneszansz is mélyebb multba váj: a Pax Romana birodalom-ideájához.

Egy jellegzetes művészettörténeti tanuságnak tartom

d'Annunzio Gabriele életútját s munkáját. A fasiszmusnak ez a nagy előharcosa latin-renaisszansz szellem...

A reformáció az Egyház egyik legnagyobb krízisében robant ki, amikor úgy látszott, hogy végkép elvész az evangélium szelleme. Nem tartom egészen kizártnak, hogy az „evangélikus” emberek gyülekezete az Evangéliumot mentette át a világ számára.* Amikor nyomában a katolikus Egyház Trientben újra önmagára eszmélt s az evangélium szellemének tüzeit önmaga lelkében is felgyújtotta, a protestantizmus küldetése véget ért. Azonban a születő demokratikus eszmék a középkor hierarchikus értékrendszerével szemben teljes vakságot tanúsítva lehetetlenné tették a vallás-egység visszaállítását.

Amilyen érdeme volt annak idején a protestantizmusnak, hogy az evangélium szellemét a hagyományok rendjének elvetése árán is, de *átmentette* a jövő számára, épp ilyen értéke a német nemzeti-szocializmusnak, hogy valóban *megmentette* Európát a mongol-szocializmustól. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy a németységben él ma az *evangélium szelleme*, sajnos a hagyományok minden rendje nélkül, álfarmába nyomorodottan. S hogy a németység a középkor s Róma szellemét ismét nem fogja elfogadni, az valószínű, s ez jelenti a jövő Európa számára az egyetlen nagy lelki válságot, amely elé néz, s amelynek kimenetelére vonatkozólag ezúttal még jóslásokba sem lehet bocsátkozni.

A fasiszta Olaszországban azonban sok életjelenségben a *hagyományok rendje* él. E kettőnek szintézise: a hagyományok rendje által a gnózis kódéből kristállyá tisztuló evangéliumi szellem, egy az olasznál és németnél őserősebb népközösségben a „minusz végtelen” bolsevizmussal szemben a valódi ellenérőt jelenthetné, a „plusz végtelent”. Mert az álmódó s kitörni kész prehisztóriát az oroszok jelentik. A germán és latin lélek nagy történelmi szerepekben égett és kopott. Azonban

* Ezt a gondolatomat mindazok a katolikusok, akiknek a vallás-egység oly végzetes széttörése mély fájdalmat s lelki gyötrelmet soha nem okozott: kiáltó disszonanciának találják. Bangha Béla: Keresztény unió? c. cikkében (Magyar Szemle, 1937. február) felemlíti, hogy az elfogulatlanságra törekvő s önmagát is ellenőrizni tudó művelt katolikus arra a gondolatra juthat: „Nem volt-e kár olyan egyházi állapotok felburjánzását megtűrni, melyek az egyházzsakadást lélektanilag szinte elkerülhetlenné tették?” Ilyen gondolat azonban észrevétlenül is közelebbvisz egy svájci unionista némi túlzott egyszerűsítéssel kifejtett gondolatához, hogy t. i. „Dogmatikailag a katolicizmusnak volt igaza, történetileg a reformációnak.” — Kétségtelen, hogy a reformáció megszületésekor a katolicizmus a világtörténelemben egyetlen egyszer nem volt a történelmi igazság birtokában, de ennek a szerencsétlen pillanatnak megszűnése óta a protestantizmusnak nincs más lehetősége, mint vagy megszületésének történeti pillanatát dogmává emelni, vagy visszatérni az Egyházba. Ebben az alternatívában rejlik a protestantizmus megoldhatatlan életrejtélye.

Oroszországról Dosztojevszkij írja, hogy „Mi oroszok fiatal nép vagyunk, mi csak most kezdünk valójában élni, noha már ezerévesek vagyunk, de nagy hajónak mély víz kell...”

A latin és germán lélekben kitermelt újvilági értékrendszer nem áll az Idő magaslatán. Pozitívumok, de „+X” és „+Y” összege nem valószínű, hogy „+végtelen”. Az új reformáció és az új reneszansz nem jelentik a keresztény kultúra teljes hagyományvilágát. Van még egy kor, a kereszténység legnagyobb, legharmónikusabb kora, amikor egyfelől a görögség és az evangélium szelleme, másfelől a latinság és a hagyományok rendje élő valóság volt, amikor a világ életformájának fókuszában a katolicitás állt: a középkor.

A középkor, s különösen ennek végső nagy, összefoglaló kora: Clairvauxi Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Aquinói Szent Tamás ideje... akik nyomában Dante, Giotto, Palestrina — a keresztény kultúra legmélyebb szellemei lépnek fel. Nyilvánvaló, hogy az új reformáció és az új reneszansz után még egy európai létalapot, egy gazdagabb életforma grandiózusabb létalapját, számon kell tartani. Az új középkor ez!

Összefoglalólag: a három birodalom közül tehát csak kettő eresztette gyökereit európai hagyományokba. Németország a hellenizmusig és a protestantizmusig, Olaszország a latinságig és a reneszanszig ért le; Oroszország azonban dzsingiszkáni Ázsiává alakult. De elképzelhető egy teljes, az európai hagyományok szívébe nőő gyökérrzel, az Idő mélyébe szálló létforma is: a középkori. — Az új mongolság a katolicitás tökéletes ellenpólusa, szinte egy „materialista katolicizmus”. Jellegzetessége: vak gyűlölet a katolicizmus transzcendens értékeivel szemben. Az új reformáció nem ennyire antikatólikus, inkább akatólikus; elviselhetőbb, de reménytelenebb... Az új reneszansz humanizmusa már értékeli a katolicizmust, de végül... elképzelhető egy új középkori forma is, amely nemcsak a katolicizmus elismerésében, hanem az iránta égő szeretetben bont életet.

S most tekintsük át, hogy ezek a birodalmak milyen társadalmi osztály életstílusát építették bele történelmi közösségükbe. Ehhez az áttekintéshez az egész európai mult átfogása szükséges.

A kialakult középkorra általában elmondhatjuk, hogy hűbéri társadalom volt, amelyben a kultúra: a művészet és tudomány a szerzetesség kezében volt. A lovagi költészet is a válás áhítatában virágozik. (Meg kell jegyezni, hogy a hűbériség a középkor népei közül egyedül a magyarságban nem tudott kibontakozni. Egy egészen páratlan magyar idea: a Szent Korona szeméje akadályozta ezt meg, mely szerint a korona nálunk nem a király személyét, hanem a birodalmat szimbolizálja, melynek a király is csak egyik része. Tehát a király a hatalmát nem személyes *magán* jogán, hanem a korona *köz* jogán gyakorolja, s ezért hűbéri lekötöttség a király és a nemzettagok között eleve kizárt.)

A középkor világa s az új idők sejtései között az ideológiai szakadást már a XII. század első felében Szent Bernát és Abélard vitái szimbolizálják és vetítik a jövőbe. A középkornak is megvoltak a maga reneszanszai, de ezúttal a Tekintély és Esz közötti ellentétek roppant veszélyekre figyelmeztetnek. Mindazonáltal Abélard megtérő lélek. De amikor másfél század múlva Dante nagy víziójában összefoglalja a középkor Szent Ferencben és Szent Tamásban kiteljesült lelkét, mintegy monumentumként az ismeretlen jövő számára, — az ifjú Petrarca, az *Italia unita* költőapostola, végleg kiszakítja magát a középkor csillag-éjes világából s a reneszansz napfényébe bukik. Dante Divina Commediájában pedig Abélard már nem szerepel, noha a költő a közelmúltak minden jelentős alakját is nagy művébe szőtte. Közelfekvő gondolat, hogy Dante középkori lelke számára nyilván lehetetlen volt ítélni Abélard becsületes fausztii lelke fölött...

A beköszöntő reneszansz idején születik meg a középkor konnacionalizmusa helyén a polgári nacionalizmus, — amikor nemcsak az antik ébred, hanem a népek régi faji korszaka is. A Luther fellépésével kirobbanó reformáció a polgári osztály öntudatát és a nemzeti öntudat lángrobbanását egyként jelentette. — A középkori dómépítő francia szellem égett ki leg hamarább és legerősebben; ellobbant tüzének zsarátnokából kelt ki az új szellem legnagyobb megnyilatkozása. A polgári világ a középkori lelket feltámasztani akaró barokk világ fellett a Párizsban kitörő nagy francia forradalomban aratja döntő győzelmét. A protestáns szellemű Hegel már azt vallja, hogy „a francia forradalom a kereszténység legnagyobb kinyilatkoztatása Krisztus óta”.

Azonban a kialakult polgári életforma nem állapotodott meg a francia forradalomnál. Miközben a katolicizmus dogma-univerzumát gyökértelen Pascal-lelkek siratják a reménytelen Időben, miközben Luther és Kálvin szellemének megkövesedett dogma-holdja kering az univerzumban s az angol puritanizmus és francia forradalom humanista ködfoltja húzódik az égen: vörös csillag gyullad ki a mennybolton, új tűz száll a földre, új igék csendülnek Oroszországban...

S elkövetkeznek a legmodernebb idők: 1936-ban egy madridi újság érdekes szimbólikus illusztrációt közöl. A felkelő nap fölött diadalmasan leng három egyre nagyobb s egyre nagyobb feliratú lobogó:

1879 FRANCIA

1917 RUSIA

1936 ESPAÑA

A cári Oroszország messzianizmusának: Róma és Konstantinápoly bukása után az örök Moszkvának, a *Harmadik Rómának* variáns formája jelentkezik itt: Róma és Wittenberg... után az örök Moszkva.

De a tengerből új Atlantisz Birodalom emelkedett ki, „sötét reakció” állja útját a világ „haladásának”... Új reformáció bukkan elő a századok mélyéből, új reneszansz nyújt pajzsot az *Első Rómának*. Az ideák harca roppant méreteket ölt,

melyben a polgári életforma tehetetlenségbe hull, s a lovagság és polgárság után egy harmadik társadalmi réteg életformája alakul ki: a munkásságé. Az új reneszansz, új reformáció és új mongolság a munkás életformában közös.

A nagy társadalmi földrengésre vonatkozólag *Németh László* egy mélyre látó gondolatát idézem: „Mint a külföldön nagyon sokan, Európa legnagyobb bajának azt tartom, hogy nincs vezetésre termett rétege, a tizennyolcadik század nemességét a demokrácia felőrölte s akik a népeken uralkodnak, semmi-vel sem állnak azok fölött, akiken uralkodnak. Régebben az ilyen nemességükből kifogyott népekre rátelepedett egy másik nép, amelyben megvoltak ezek az erények; így oltották be a maguk északi erényeivel a középkor derekán a normanok Normandiát, Angliát, Sziciliát, Oroszországot. Ma kívülről nem kapunk normanokat; a normanoknak alulról, az alsóbb néposztályokból kell jönniök. A huszadik századi pártmozgalmak értelme ép ez: az elkopott kormányzó-rétegek felváltása egy új, rugalmasabb és felelősebb pártnemességgel. Bolsevizmusban, fasizmusban, hitlerizmusban ez a közös vonás: mind a három az alulról jövő normanok betörése.” — Mindhárom birodalom tehát az „alulról jövő normanok betörése”; és mindhárom munkás-birodalom.

Már korábban említettem, hogy korunkat egy nagyfokú technikai felkészültség jellemzi: egy fényesebb lélekhez méltó „bebütorozottság”. A civilizációban előrerohant világtest várja a nagy lelket, mert csak a kettő teremtőszintézise nyomában fakadhat igazi élet. Ez a technikai felkészültség, az új lélek anyagi alapja: a polgári életformának nagy vivmánya.

És beszéltem már egy új időérzésről is, amelyet a világtörténések nagy irama csigáz szinte elektromos feszültségűvé. Ezt az új időérzést pedig a munkás életforma teremtetten.

Szélesebb alap és nagyobb lendület: nem lehet merő életcél. Az élet mélyebb tartalmát vizsgálva előtűnik képzeletvilágunkban a középkor, amelyben a kultúra: a művészet és tudomány a szerzetesség kezében volt, s általuk Isten hatalmában. Menjünk tehát vissza a középkorba? Az idő kereke nem forog vissza, különösen ma, mikor oly sebesen halad... De a lélek világának szintjei nincsenek korhoz kötve, nem függenek az időtől. Az új reneszansznál és új reformációnál is sötétebb multba szállván: a középkor világában jár a lelkünk, ennél mélyebb idő a kereszténység történetében nincs. S ha az új reneszansz és új reformáció példájára egy pogány korra is visszasiclik figyelmünk, a pogány világ nagy betetőzése: a Golgota hegyén meredő kereszt lehet csak az... Úgy tűnik fel: ez a kettős alap biztosabb bázis, nagyobb egyensúly, mint a fasizmus és hitlerizmus alapja, amely a kereszténységben nem találta meg a nadírt, a pogányságban pedig a zenitét; amely nem találta meg a legigazibb életet...

De a papság és lovagság, a polgárság, a munkásság három életformája után bezárul az európai kultúra társadalmi kibontakozása? Nem kell sokat gondolkoznunk azon, hogy

melyik társadalmi osztály az, amelynek szelleme eddig nem alakította teremően Európát. A társadalmi fokozatos leszállás itt, a legalsóbb társadalmi rétegnél, a fundamentumnál torpan meg: a parasztságnál. — Innen indult el a kereszténység: a jászolból és a galileai halászok és magvetők bűvös példájának köréből; ide érkezett a középkor dantei szakában, mint történelmi szimbólum, kivirágozva a középkori kultúrát kibontó bencés szerzetesek — ásók, kapák, kaszák első kultúr-fegyveresei — paraszti munkájából; s ide kellett ma érkeznie: a szimbólum nyomán megvalósuló keresztény történelmi közösségformához. A paraszti életforma jelentőségét is, mint az apokalipszist, az orosz géniusz érezte meg, ám Tolsztoj buddhista életkivonulása után egy krisztusi életforma lehetőségei is kísértének. (De nem az ázsiaivá alakult Oroszországban...)

A kereszténység az ember értékmérőjének a lelket állította, ez az egyetlen norma minden emberhez egyformán szól. A dantei utópiában tört volna be ez az értékmérő a történelmi közösségek életébe. Az osztályok azonban nem egyszerre párhuzamosan, hanem egymás után, orgonasíp-szerű emelkedésben fejlődtek fel s kaptak, miként a nemzetek is, plasztikus, kisarkított helyet. A vár és kolostor lovagsága és szerzetessége után a város polgársága formálta a történelmet, ma a gyár munkássága, — de még hátra van a természet, a kozmosz gyermeke: a magvető paraszt életformájának teremtő princípiummá emelése. A kör ezzel bezárul, a kereszténység a történelem vérkeringésévé, életézésévé vált. — A város kollektív formája a gyár, a polgár irracionális létbe merülése a munkás. A parasztság irracionális világából felbukó tudat pedig: új hűbériség. A kör bezárult: a hűbériség újból előttünk áll, de immár nem képletes, hanem a megtapasztalások után szükségyszerűleg magasabb síkra feszítve, belsőbb jelentésre kényszerítve. Nem születési rendiség, hanem szellemi rendiség, a lélek világának új hűbérisége: papsága és nemessége. Ady, a „papak ivadéka” új várakról regél: „Csupa új vár lesz a világ, hol győztes bárdok énekelnek.”

(Zárójelben tettem említést arról, hogy a hűbériség magánjogi intézménye nálunk soha sem tudott kifejlődni a szent korona tanának erősen közjogi jellege miatt. Most csak azt említem még meg, hogy ez a közjogias jelleg egy nagyon mély jelentőségű problémára mutat. A közösségi formának legfejlettebb formája: a birodalom — sajátos hunn-magyar idea. A történelem minden nagy birodalmát hunn-török-tatár népek alkották, vagy olyan népek, amelyek ezt a formát hunn-török-tatár népektől vették át. A történelem legjelentősebb birodalma, a Római Birodalom is: valószínű, hogy nem kivétel. Erre enged következtetni a Tarquinius római királyi családnév, amely gyanusan cseng össze a tatárok eredet-mondájában szereplő Tarhannal, — a farkas monda, — végül a birodalom-alapításnál elkövetett testvér-gyilkosság: a rómaiaknál Romulus megöli Remust, a hunneknál Attila Budát.)

A középkor után Európa nagy megpróbáltatásokba hullt: az élet krízisébe. Válsággal teljes korok sora hullámmozott tova, de mindezek a válságok termékeny csírákat vetettek el: részletekben hordták össze egy jövődő élet gazdagabb lehetőségeit. A reneszansz, reformáció és a felvilágosodás minden fordulalma magasabbrendű és társadalmilag differenciáltabb anyagi világot teremtett s ezzel a középkori léleknek hasonlíthatatlanul magasabb színvonalra feszített feltámadását tette lehetővé. Bizonyos lázoknak még keresztül kellett futni a végeredményben oly fiatal keresztény történelem életét. Az egészséges szervezet azonban legyőzte ezeket a betegségeket és immár a jövőre nézve immunis velük szemben. — A hit tűzszlopai közben kialakultak ugyan, de miként Prohászka írja: „A világnak meg kellett tapasztalnia az anarchiában s bomlásban az isteni erők szükségességét.”

Ma: isteni erőre van szükség, amely ezeket az eredményeket organikus egységbe, harmóniába szervezi. Az életre van szükségünk, hogy ne a városból lessünk az idea-élet, hanem az életből az idea-város: az Új-Jeruzsálem felé. Ma a vár, város, gyár és kunyhó harmónikus élete bontakozik ki a vár (és kolostor) szellemi (lelki) s a kunyhó természeti életének, e két pólusnak mágius erejében, — amely két pólus tulajdonképpen, miként Isten és Ember Krisztusban „egy”.

Hangsúlyozva a lényegét: tehát az eddigi megszületett három birodalom a munkás lélekformát formálta rá a társadalom arcára. De van egy nagyobb életet jelentő forma is: a paraszti lélek ráformálása a társadalom arcára. Parasztság és kereszténység nem ellentmondás; Mereskovszkij megjegyzi, hogy Dosztojevskij formulája szerint a paraszt-élet keresztény-élet, vagy tán megfordítva is áll: a keresztény-élet paraszt-élet.

*

Az új-középkoriség lovagi szelleme és teológiai kultúrája, s egy keleteurópai paraszt-ideológia az, amelynek szintézise révén a Széchenyi népében rejtező „korlátlan tűznek nemes hévre, a vad erőnek bajnoki szilárdságra, a romboló ittaságnak nagylelkűsége kell tisztulni, felemelkedni.”

A magyar zene Halotti Beszédében, a Becskereki Nótában egy falusi bátya mutatja meg az utat az utat-tévesztett úrnak. A magyarság mai nagy váteszeinek is, kivétel nélkül, a parasztság mutatta meg egy csodálatos arányú élet-kibontakozás útját.

Széchenyitől, a magyar klasszika nagy látnokától idézett mondással kezdtem ezt az írást. Hadd fejezzem be egy másik nagy költő-látnoktól vett idézettel: Arany Toldijában mohácsi vész felé ficáncoló hetykeséggel kérdezik a paraszt-Apolló Tolditól azt, amit ma nagy géniuszok s egy új Széchenyi-Ady szíven nőtt nemzedék gúnyos megszólítás nélkül, emberséggel, áhítattal kérdez:

„Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?”

A LENGYEL BÖLCSÉSZET

A szláv nemzetek filozófiája ellentétben a germán és a román népek filozófiájával, kevésbé ismert és akárhányszor nem eléggé értékelt. Talán az egyetlen kivételt a XIX. század orosz regényíróinak lélektani fejtegetései alkotják, amelyek az emberi természetet és a társadalmi igazságtalanságot elemzik. Az érdeklődés hiányának okai kétségkívül abban keresendők, hogy a szláv nemzetek bölceletének keretei nagyon szűresek, a külön individualizmus hiányzik és a nyugati nemzetek hatalmas filozófiai alkotásaira túlságosan nagy figyelmet fordítanak.

A lengyel nemzet is, dacára annak, hogy sok lengyel gondolkozó már a XV. és a XVI. században az akkori filozófia magaslatán állott, szellemileg a nyugat befolyása alatt fejlődött. A lengyel gondolat az antik világból merítette tudását és magáévá tette az újabb nemzetek által az akkori civilizáció szellemében átalakított ókori szellemi gazdagságot. Ennek következtében néhány évszázadon keresztül háttérbe szorult a gondolat közvetlen, alkotó eredetisége.

A lengyel bölcsészetet kezdetben inkább az átvett tudás-készlet kritikai boncolgatása jellemezte, mintsem ezen tudásnak eredeti megalapozása, és különösen a szép bölceleti nyelv, amely leginkább Sokrates és Platon nyelvezetéhez hasonló. Az idegen tényezőknél a lengyel gondolkozókra való befolyása azonban kitágította ezeknek szellemi látkörét és idővel önállóságra buzdította abban az irányban, hogy a világon csirázó bölceleti igazságokat kiegészítsék és megnemesítsék azáltal, hogy abba kifinomodott nemzeti elemet visznek bele és azt összekapcsolják az általános emberi jó fogalmával. Ez a tény nagyon érdekessé teszi a lengyel bölceletet és megismerésre méltó adaléknak a filozófia történetéhez.

Lengyelországban a bölcsészet születésének azt a pillanatot lehet tekinteni, amikor 1364. évben megalakult Krakóban az első lengyel egyetem. A bölcsészet első korszaka Lengyelországban körülbelül a XIV. század közepétől a XVI. század végéig tartott. Olyan időszak volt ez, amidőn a lengyel bölcelet semmiben sem különbözött a nyugati filozófia akkori nézeteitől és törekvéseitől. A lengyel filozófián még a skolasztikus dogmatizmus uralkodott, habár elszórta meg is jelentek és majd mindinkább erősödtek a haladó áramlatok, amelyek a skolaszticizmus ellen foglaltak állást és előkészítették az utat az új alaki közhelyektől független kritikai kutatásnak, jelentkeztek az önálló bölceleti törekvés kezdetei (*Rey M., Modrzewski K.F.* és mások). A bölcelet ezen korszakának

legkiválóbb képviselői voltak: *Grzegorz z Sanoka* lwówi érsek, a humanista és *Jan z Glogowa*.

A lengyel bölcelet második korszaka a XVI. század végétől a XVIII. század második feléig tartott. Ez a skolasztikus korszak reakciója volt, amelyet a jezsuiták támogattak, akik *Báthory* István és különösen *III. Zsigmond* és *János Kázmér* pártfogása mellett kezükbe ragadták Lengyelországban a szellemi életet és az ifjúság nevelését. A jezsuiták tevékenységének főtámaszpontja a wilnoi akadémia lett, amelyet ennek alapítója, *Báthory* István király adott át nekik (1578).

A közel két századig tartó ezen bölcelet-történeti korszak sajnos, kiemelkedőbb egyéniséget nem termelt ki magából.

A bölcelet történetének harmadik korszaka a XVIII. század második felétől körülbelül 1830. évig tartott és a bölcelet újjászületési korszaka volt, amelyben Lengyelországban újkori bölceleti törekvések kerültek felszínre. Ez a korszak akkor kezdődött, amikor XIV. Kelemen pápa 1773. évben megszüntette a jezsuita rendet. A rend megszüntetése maga után vonta az ifjúság nevelésének, irányításának a nevelési bizottság kezébe való átadását (1775), amely bizottságnak *Konarsky* Stanislaw, a tudós piarista és nagy hitszónok volt az alapítója. Nevezett irataiban határozottan elítélte a jezsuita bölceletben akkor uralkodó formalizmust. A nevelési bizottság megszüntette az egyetemeken az elméleti bölceleti előadásokat és az iskolákba a XVIII. századbéli francia filozófiát vezette be.

Ebben a korban párhuzamosan a szenzualizmus és a kantizmus, valamint néhány kisebb jelentőségű nyugati bölceleti irány lépett fel. Megjelentek az első kiváló lengyel bölcelők: *Sniadecki* Jan, aki a szenzuális bölcelet nevében állást foglalt *Kant* ellen és *Sniadecki* Jędrzej, a természetbölcselő. Megszóltak olyan gondolkozók, akik történetbölcséleti nézeteikben kivételes helyet tulajdonítottak a történelemben és ezáltal a nemzeti bölcelet első magvait hintették el. (*Debinski* J., *Majchrowicz* O. Zs. később *Kollataj* H., *Lelewel* J., *Mochacki* M. és mások).

Az Európa összes élénkebb elméit megragadó romantikus korszak fellépése és a misztikus bölceleti eszmék terjesztése az emberiség harmadik tökéletes korszakának közeledéséről, végül pedig a német idealistáknak, főképen *Hegel*nek hatalmas alkotásai Lengyelországban nagyon erős visszhangra találtak, ahol a főntebb említett tényezők hatása alatt a bölcelet új, aranykorszaka virágozott fel, a nemzeti bölcelet korszaka, amely 1830–1865-ig tartott.

A lengyel nemzeti bölcelet első jelenségeit *Towianski* Andrzej messzianizmusában kell keresni, továbbá *Mickiewicz* Adam és *Hoene-Wronski*¹ műveiben. Meggyőződésük szerint az emberiség fejlődésének harmadik korszakába lép, amelyben a lengyel nemzet, mint a legkeresztényebb nemzet, népek

¹*Hoene-Wronski* ezt a vezérszerepet az egész szlávásra terjesztette ki.

Krisztusaként az egész emberiségért szenvedő messiás, vezetőszerepet fog játszani a népek megbékítésében és az összemberiség javáért folyó munkában való együttműködésében.

Ezeket az eszméket bölcséleti fogalmakba foglalták *Libelt* K. (Filozófia és kritika 1845), *Trentowski* Br. Ferd. (A nemzeti logika összessége 1845), *Cieszkowski* Aug. gróf (Miatyánk, 1848), *Królikowski* L. (Krisztus Lengyelországa, 1842), *Tyszyński* (Az általános kritika első alapelvei, 1870) és *Kremer* J. (Rendszeres bölcséleti előadás, 1849, 1852). Ezek a gondolkozók szembehelyezték a lengyel bölcséletet, mint valami teljesen újat, az egész eddigi filozófiai fejlődéssel, különösen a germán és román bölcsélettel és azt hirdették, hogy ez a bölcsélet, amelynek tárgya a harmadik világ, a valóságos isteni, lengyel világ, amely összetevője lesz² (Trentowski) a reális és ideális világnak, az empirikusnak és metafizikainak, új történetfejlődési korszakot vezet be és vele együtt az emberiség újjászületését, „összhangot, vagyis minden ellentét szintézisét,” a népek társadalmi életében a keresztény elvek megvalósulását, egy olyan korszakot, amelynek jellege vallásos polgári, nemzeti és etikai lesz.

A messzianizmus hirdetésének óriási hatása volt. Áthattotta a lengyel költészetnek olyan lángelméit, amilyen *Mickiewicz* Adam, *Słowacki* Juljusz, *Krasinski* Zigmunt és a lengyelországi szépirodalom sok más képviselője. A legmagasabbbrőptű költői alkotások egész sora a messzianizmus eszméinek hatása alatt keletkezett. Mivel ez a várt harmadik korszak, amely üdvözítette volna az emberiséget és vezetőhelyet biztosított volna benne Lengyelországnak, el nem érkezett, sőt ellenkezőleg, az 1863. évi felkelés sikertelenül végződött és bukása után az orosz kormány részéről az üldözés újabb tápot kapott, valamint az a körülmény, hogy a nyugat közönyösen nézte Lengyelország sorsát, romanticizmus elleni reakciót és a pozitívizmus felé való irányulást idézett elő.

Megkezdődött Lengyelországban a bölcsélet ötödik korszaka, amely 1865—1918-ig, vagyis a világháború végéig tartott. Ezt a korszakot a pozitivistáknak a különféle irányú idealistákkal való harca jellemezte. A pozitívizmus szószólói *Szule* D. (az első lengyel pozitivista), *Óchorowicz* J. (a tudományos médiumizmus későbbi teoretikusa és praktikusa), *Krupinski* J., *Swietochowski* Al., *Dawid* Wl., *Marburg* Ad., *Kozłowski* Wl. lemondanak a dolog lényegének megismeréséről a világ jelenségeinek vizsgálata céljából. Ezek ellenfelei *Struve* H., *Straszewski* M., *Morawski* M., *Pawlicki* St., *Brzozowski* St., *Dzieduszycki* W. gróf, *Twardowski* K., *Raciborski* Al., *Lutosławski* és mások voltak. A harcnak, kölcsönös kritikának ez a korszaka, amelyben keresték a szintézist abból a célból, hogy olyan világnézetet alkossanak, amely eleget tesz az utolsó századok sokoldalú tudásának, gazdag termést hozott a bölcséleti irodalomnak, úgy minőségi, mint mennyiségi

² *Trentowszki* valószínűleg az egyesülést tartotta szem előtt.

tekintetben. A háború kitörése természetesen a bölcséleti életben is pangást idézett elő.

A háború befejezése és a nemzeti függetlenség visszaszerzése után a bölcsélet létének hatodik korszakába lépett Lengyelországban. Ebben szembeötlik mindennemű komolyabb jelentőségű és népszerűségű bölcséleti rendszer hiánya, aminek oka kétségtől az, hogy a társadalom elfordult a bölcséleti spekulációtól, sőt kevésre tartja azt. A lengyel társadalom éppúgy, mint más külföldi társadalmak, érzi a gazdasági válság nyomasztó terhet, amely kiélesíti a létért való küzdelmet. Alig van, akinek kedve volna foglalkozni a semmi jövedelmet nem hozó bölcsélettel. Mindennek dacára nem lehet azt mondani, hogy Lengyelországban kihalt volna a bölcséleti gondolat.

Némely lengyel gondolkozó (*Chomicz, Zielencyk*), elsősorban *Lutoslawski* W. kísérletet tesznek a nemzeti filozófia visszaállítására. *Lutoslawski* úgy tartja, hogy a messzianizmus a filozófiai világnézet legmagasabb szintézise, amely nemzeti öntudatra támaszkodik és rámutat arra, hogy a messzianizmus az utolsó években nagy elismeréssel és érdeklődéssel találkozott még a külföldön is. A bölcsélet története, az óindiai, görög és középkori bölcséleti rendszerek, *Spinoza* panteizmusa, a karteziánizmus, kantianizmus, bergsonizmus számos jó, akárhányszor európai hírű szakismerőkre, kommentátorokra és magyarázókra találunk, mint *Heinrich Wl.*, *Witkiewicz Wl.*, (görög filozófia), *Michalski* Konstantin, *Birkenmayer A.*, *Rubczynski W.*, (középkori filozófia), *Mysliski* (*Spinoza*), *Zóltowski A.* gróf (Kant) és sok más. A vallásbölcsélet képviselőjének *Zielinski* Tadeuszt lehet tekinteni, a jelenkor legkiválóbb lengyel tudósát, aki az antik világ és a római köztársaság vallásáról szóló műveiben azt igyekszik bebizonyítani, hogy a kereszténység legfejlettebb alakjának, a római katolicizmusnak alapja nem a judeai ótestamentum, hanem a görög-római vallás, amelyet a kereszténység valódi ótestamentumának nevez. A természetbölcséletet tökéletesen képviseli *Hortynski F.* atya, aki összeegyeztetni igyekszik az egyház tanítását a természettudomány vívmányaival.

Szépen fejlődik a matematikai logika (*Adjukiewicz, Chwistek, Zaremba*), nagy lendülettel a jogbölcsélet (*Jaworski Wl. L.*, *Petrzycki, Znamierowski*) és nem utolsó sorban az esztétikai tudomány (*Sobeski, Tatarkiewicz*). Gazdag termet mutat a lélektan, főképpen a kísérleti lélektan (*Abramowski* Edward, *Witwicki* és *Heinrich* laboratóriumai) és a pedagógiai lélektan (*Jotejkowa J.*, *Szuman Wl.*). Ezzel szemben ugár az etika.

A bölcséleti kérdéseket szakfolyóiratokban fejtegetik. Ilyenek: a *Kwartalnik Filozoficzny*, amelyet a tudományos akadémia ad ki Krakóban, *Przegląd Filozoficzny* Varsóban, a Lwówban megjelenő *Ruch Filozoficzny*, valamint a Poznańban négy nyelven megjelenő *Kwartalnik Psychologiczny*. Van számos társaság, amelyek elméleti vitákkal foglalkoznak, a nagy gon-

dolgozók évfordulói alkalmából ünnepélyeket szoktak rendezni és bölcséleti kongresszusokat. A lengyel bölcsészek élénk részt vesznek a nyugattal való eszmecsereben a külföldi folyóiratok hasábjain és résztvesznek a filozófiai problémáknak szentelt nemzetközi kongresszusokon.

A lengyel ifjúság, habár nagyon érzi a gazdasági válság terhét, élénken érdeklődik a bölcséleti tanulmányok iránt, szorgalmasan résztvesz az előadásokon és a laboratóriumi munkában, ami reményt nyújt arra, hogy a jövőben számos bölcselőnk lesz, akiknek a jobb jövő lehetővé teszi a szárnyak kibontását és a szürke mindennapi élet fölötti röpülést.

bárá Korsak Rajmund

MIHÁLY LÁSZLÓ:

RÓMAI EMLÉK

Tétlenségbe tespedve itthon: semmi jó —
de elbágyadt szemem elé egy vízió

vetül fel olykor és sugara felderül:
sötét kis római utca áll háttérül,

szűk és szegény, s a száradó leplek szagot
árasztanak. Ó, lábam sokszor ballagott

emerre: utcai boltocskák s egy műhely,
két lábnyi csöppnyi zug; itt merültem el

a szurtos suszter-bódén, mely elem került.
A mester szegelt, kalapált és szemben ült

vele egy ősz aszkéta pap, amíg a varga
egyetlen rossz cipőjét gonddal összevarrta.

Eldiskuráltak, s nem törődött, hogy a nép
körüli tanuja ennek. Eőttem a kép.

A déli nap éppen rájuk kacagott,
s beglóriázta a szegény, kopott papot:

mosolygott, míg a másik forgatta az árt,
s úgy éreztem, most Krisztus éppen erre járt...

MIASSZONYUNK AZ ARDENNEKBEN

FLAMAND LEGENDA

FELDOLGOZTA: E. CLAES

Namur közelében, a város felé vezető úton megállt Szent Hubert és várt. Fejét püspöksüvege takarta, válláról legszebb köpenye omlott alá; így ült lován. Amint fülébe jutott a hír, hogy a Miasszonyunk Scherpenheuvelből jövet áthalad a vallonok földjén, azonnal lóra ült és átkelt az Ardenneken, hogy vezetője lehessen az úton, ha a szükség úgy hozza magával.

De más, titkos oka is volt erre. Mert hozzá olyan emberek jöttek, akiknek a világ legkeservesebb bánata rágta szívüket: értelmük homályosodott el. Micsoda nyomorúság az ilyen! . . . Nem is jó beszélni róla. Talán csak geeli szent Dimsena volt szemtanúja ennyi szenvedésnek. Vídámabb arcokat sajnós a jóságos püspök nem látott a hozzá fordulók között. De megtett értük mindent, amit tehetett, akárcsak életében. Segített a flamandokon, akik még a tengerpartról is eljöttek hozzá, éppoly szeretettel, mint a vallonokon. Egyik oldalról sem érhetett szemrehányás. De nagyon jól tudta, hogy bizony a Miasszonyunk segítségével nélkülül az ő ereje sem volna elégséges.

Most előtte lovagolt hát vagy tíz lépésnyire. A májusi éjszaka legszebb álmát álmodta, a fülemülék énekeltek a bozótban és az égen úgy tündököltek a csillagok, mint azelőtt soha. Az Ardennek csúcsai mögött magasra emelkedett a hold és örökre elvarázsolt sárga arcával lefelé bámult. Az éjszaka könnyű ködbe burkolózva pihent a völgyek és halmok felett.

Az erdő mélyét bevilágította a hold. Egy tisztáson két szarvas állt karcsú lábakon, egymással szemben és egy mogyoróbokor fiatal hajtásait rágcsálták. A hím hirtelen a hold felé emelte erős agancsal koronázott karcsú fejét, erre a párja is abbahagyta a rágcsálást. Aztán mind a ketten gyors szökésekkel lefelé iramodtak a domboldalon és felálltak az út mentén, ahol szent Hubertnek és a Miasszonyunknak kellett elhaladniuk. Fejük kiemelkedett a sűrűből és nagy, csodálkozó szemük a holdfényes utat kémlelte.

Kicsivel odébb két vadkan dugta ki vaskos orrát a fák mögül és kimeresztett szemmel bámultak ugyanabba az irányba.

Egy nyúl a gyepen, gödre előtt ült, fülét hegyezte és élete fölött töprengett. A búvóhely másik oldalán három apró kis nyúl hancúrozott a holdvilágban. De egyszerre csak hirtelen elcsendesedtek s felfigyeltek, futásra készen. Talán egy nyest ólálkodott valahol? Vagy egy róka? Hallották a szarvasbőr finom súrlódását a cserjék levelein és bársonyos talpacskáikon gyors nekifutással bent termettek az erdőben, annál az útnál, ahol szent Hubertnek és a Miasszonyunknak kellett keresztüljőnnie.

Egy bükkfa legelső ágán három kis aranyfácán ült elszunnyadva és legfelül, a fa csúcán, mélyen aludtak félszűkben a varjak. De a varjak egyszerre csak hangosan káromni kezdtek és fölrepültek. Az aranyfácánok látták, amint csattogó fekete szárnyaikkal a völgy felé vették útjukat. Leugrottak hát ők is a földre, aztán mereven fölemelkedtek és követték a varjakat. Az út mentén egy faágra letelepedtek és kíváncsian pislogtak apró fekete gyöngyszemükkel olyan tisztán és éberén, mint maga a holdfény.

És mindenütt, alacsonyan az ágakon és fent a fák koronáin, elfojtott nesz, láthatatlan szárnyak csattogása hallatszott, finom állatbőr súrlódása, apró lábak tipegése, egy-egy ág reccsenése, nyüzsgés és zsongás mindenütt, de oly bársonypuhán, olyan halkán, mintha Karácsony szent éjszakája lett volna.

És mire Szent Hubert délceg paripáján arra lovagolt, s utána jött a Miasszonyunk a két fehérszakállú prófétával, az Ardennek vidékének valamennyi erdejéből és völgyéből összegyűltek az állatok az út mentén. Szemükben a vad fényt szelíddé tompította a hold. A szarvasok agancsa felett kigyulladt és ragyogó fénnel világított a Kereszt.

Igy vezette Szent Hubert a scherpenheuveli Miasszonyunkat az Ardenneken keresztül, egyenesen a foy-i szentélybe.

Mert bizony ezzel az úttal kapcsolatban Szent Hubertnek volt ám egy titkos terve is. Mint apostol és vadász, sok mindent látott az Ardennek erdőségeiben és hegyvidékén. Később pedig mint szent, még sírjában fekvé is, félszűkkel mindig azt figyelte, mit tettek az emberek és mit nem tettek meg. Látta boldog Thierry apátot, aki kolostorát fölépítette, Remakel de Marche-t, aki a „prelátusok gyöngye” volt és végül Nicole Spirlet-t. Látta az erdei népet, mint növekszik és gyarapszik Isten szeme előtt és mindent tudott a Miasszonyunkról. Mint püspök, csak pár

lépésnyire volt tőle, — mint szentnek még kevesebb kellett, hogy elérje Őt.

Szent Hubert sok csodát látott az évek folyamán. Így a dinanti hajós dagadt lábának váratlan javulását és J. Pastor beteg fejének gyógyulását. Látta a pestis és kolera éveit, amikor tizenkétezer ember állott nyomorúságával a szentélyek körül. És a foy-i Miasszonyunk fáradhatatlanul ismételte a síróknak és jajgatóknak: „Itt vagyok, mondjátok el, mi nyomja szíveteket! . . .” Jósága és szeretete Foy-ból szétáradt az Ardennek egész vidékére.

De a vallonok időről-időre, ha jól ment soruk, elfelejtették, mit köszönhetnek neki, — dehát mit akarunk tőlük, azért vallonok. De elég volt egyszer, hogy a szükség bekopogtasson náluk vagy az ördög megtáncoltassa őket és máris jöttek esdeklő szóval és könnyes szemmel: „Miasszonyunk, segíts rajtunk! . . .” És Mária, a jóságos, újra és újra elismételte anyai szívének hívását: „Hallom, hogyné hallanám. . . Mondjátok el, mi nyomja szíveteket. . . Mégis csak derék emberek a vallonok!”

És a Miasszonyunk láthatta, mint tisztelik nevét és képét az egész világon, Flandriában és Franciaországban, a németek vidékén és cseh földön, Északamerika vad népeinél és Délamerika félvadjai között. S ő mindenütt segített, az embereknek csak jóknak kellett lenniök és kérni kellett tőle.

Nem volt csoda tehát, hogy Szent Hubert, aki kezdetől fogva engedelmes volt, a csodák valóságos áradatait tudta általa kikönyörögni. Hiszen a foyi szentélyben igazán csak néhány lépésnyire volt tőle. . . És az idők folyamán, amikor saját magának kellett csodát tennie a hozzá forduló szerencsétlenek érdekében, hányszor volt segítségére a Miasszonyunk, mert a foyiaktól semmit sem tudott megtagadni.

Ez volt hát az igazi ok, amiért Szent Hubert ezen az éjszakán errefelé lovagolt.

Ezért intézte hát úgy a dolgot, hogy a Miasszonyunkat hegyen és völgyön, szárazföldön és vizen, erdőkön és falvakon át Foyba vezesse s ott megmutassa neki, hogy az Ardennek vidékén milyen sokan tisztelik és szeretik őt. Így vándoroltak békésen ezen a szent tavaszi éjszakán, a fák mint fénylő fáklyák álltak a völgyek hajlataiban, a fülemülék túláradó szívük bűvös énekével kísérték őket és az erdő állatai térdre ereszkedtek a bokrok között.

S amikor Foy apró házait elérték, Szent Hubert legrott a lóról az öreg hárs alatt, ahol a csodatevő kép

állott. Leemelte fejeéről süvegét, kezébe fogta és letérdelt.

Nemcsak a gyertyák, melyek a szép templomot tűndéri fénnel töltötték meg, hanem maga a menny világossága volt, mely szétáradt, mikor a scherpenheuveli Miasszonyunk a nyitott ajtón át belépett. És az ajtótól kezdve a főoltárig, ezen az éjszakán minden a Miasszonyunk érkezésére várt. Ott álltak kettős sorban legelől, a főoltár két oldalán, Péter és Pál, távolabb Szent Ignác és Xavéri Szent Ferenc, akik a gyóntatószékből bújtak elő, aztán Szent Domonkos és Katalin, akik a Rózsafüzér Királynéjának képe mellől keltek életre. És egymás után sorakoztak a szentek, száznegyvenöten a mennyezetről, Szent János és Dionysius, Ambrus és Ágoston, Gergely és Benedek, Borbála és Gertrud és így tovább és így tovább, apostolok és szentatyák, remeték és apátok. Ott volt Mária Magdolna az illatos olajtartóval és ott volt Szent Lőrinc a tüzes vasrostéllal. Mindenki ott volt, aki csak nagy és nemes, az égbe felmagasztaltatott . . .

És amikor a kóruson Szent Cecilia fehér ujjai megérintették az orgona billentyűit, a mi drága Miasszonyunk úgy vonult be Isten legkedvesebb barátainak kettős sorfala közt Foy templomába, mint egy igazi királynő, mialatt valamennyi szent és angyal ajkán felhangzott az ének: „Salve Regina, mater misericordiae, vita, dulcedo et spes nostra.”

Kint a templom előtt Dávid és Izsaiás állt egy magas kereszt előtt és Szent Hubert elmesélte nekik, amit ezzel kapcsolatban tudott. A nagy gonosztevőket és rablólovagokat (akiket nem szabad a vadorzókkal összetéveszteni) akárcsak hajdan a gyilkosokat, mielőtt felakasztották vagy lefejezték őket, három napra ehhez a fához kötötték, arccal a kereszt felé. Ezalatt volt idejük arra, hogy Istenhez bűnbocsánatért könyörögjenek és kérjék a Miasszonyunkat, legyen szószólójuk és segítőjük. Így volt ez szokásban, hosszú idő óta. És mialatt Szent Hubert ezeket elmondta, a sötétségből, a kereszt mögül egyszerre csak néhány fickó bújt elő. Az egyiknek még ott volt egy darab kötél az álla alatt, a másiknak hatalmas sebhely tátongott a nyakán. Pár lépésnyi távolságban megállottak és hallgatták Szent Hubert szavait. S a végén hangos szóval hozzátették: „Mi voltunk azok a gonosztevők, de a mi drága Miasszonyunk közbenjárására elnyertük bűneink bocsánatát . . .”

És Szent Hubert jóságosan mosolygott, megáldotta őket, aztán feltette fejére süvegét, felszállt lovára és hazakocogott.

Kepes Anna fordítása.

ANGELUS SILESIUS :

A SZÜZANYA DICSÉRETE

Isten Anyja, téged áldunk,
Téged áld kerek világunk,
Mert öledbe szállt a Lélek,
Téged hívott Jegyesének;
Rólad égi hősök zengenek,
Trónod alatt trónok állnak,
Díszedet és koronádat
Bámulják a balga hercegek.

Mind az égi fejedelmek
Lábaidhoz telepednek,
Szentségedről harsonálnak,
Isten választott Anyának.
Égi tájak, földi udvarok
Hírdetik a dicsőséged,
Gyümölcsöző drága méhed
Az időben szülte Magzatod.

Apostolok zengedeznek,
Vértanukkal versenyeznek,
Doktorok és dicső Pápák
Mind a híredet kiáltják;
Tündökölsz a népeken felül,
Szent sereg sűrög veled száz,
Téged kér az édes Egyház,
Benned bízik téphetetlenül.

Mennycsászári Király-Asszony,
Istent szültél szent malasztan,
Alkotódat, Egy-Fiadat,
Paradicsom pítvara vagy,
Szent-Háromság szent monostora,
Élet nálad nem lehet szebb,
Vigaszunkat megszerezted,
Népedet te nem hagyod soha.

Isten választott edénye,
Kerek világ szeme-fénye;
Naphól szállott szent követség,
Istent mindenek kövessék;

Rettegnek a rémes ördögök,
Kit a lángoló hideg lel,
Meggyógyítod jó szíveddel,
Ráterited égi köntösöd.

Méltóságos égi Mátka,
Benned nőtt az ég királya,
Hogy szegényes emberségünk
Megszerezze égi részünk;
Megnyitod a mennyeket nekünk,
Állsz az édes Atya jobbján
Szent Fiaddal andalodván,
Mink is megint jót remélhetünk.

Kedves Anyánk tehát kérünk,
Légy te égi segítségünk,
Vezess, hogy a Fiad vére
Váltson örök üdvösségbe;
Vezess minket, védelem!
Magzatodnak édes üdve
Szálljon árva nemzetünkre
S veled lássuk végtelen!

Horváth Béla fordítása.

RÓNAY GYÖRGY:

1 9 1 9 REGÉNY E L S Ő R É S Z
MÁRIA HÁZASSÁGA

5.

Karácsonytájt Gáspár, az idősebbik bátyja, rövid szabadságra hazajött a haretérről. Visszautaztában őt is meglátogatta. Együtt sétáltak a Várban az utolsó délután és véletlenül összehatalálkoztak Gáspár egy tisztársával. Lelkendezve köszöntötték egymást és a viszontlátás örömeiben a jóbarát majdnem elfelejtette bemutatni a fiatallembert, aki kínos zavarban álldogált a hátuk mögött. Ez a fiatalember az öccse volt: Korondy Ákos.

A bajtársak sorra idézték föl közös emlékeiket és egészen elfelejtkeztek a másik kettőről. Azok mögöttük ballagtak a havas utcán az öreg, hősipkás paloták tövében, riadtan hallgattak és néha egymásra pillantottak.

Mária még sohasem maradt így magára férfival. Férfival? Ákos szinte gyermek volt még, mint később akadozó szavaiból kitűnt, tizennyolc éves és nyolcadikos gimnazista. Iskolai élményekkel próbálta szórakoztatni, majd tanácstalanul hallgatott. Csak az előttük haladók foszlányos beszélgetése hatolt el néha hozzájuk, csak lassú léptük alatt roppant meg néha az alig taposott hó.

Ez az észrevétlenül alkonyba hajló délután, estébe hajló alkonyat tisztán megmaradt benne. Élesen emlékezett minden egyes házra, a fordulónál előtűnő ködös messzeségre, a gyúlongó lámpák sárga fényére, majd a pelyhezve nekieredő hóra s a hó friss vattájában hangtalanul elvesző lépéseik ütemére. Arra is, amint benéz egy nyitott ablakon és apró karácsonyfát lát az asztalon háromágú réztartóban, arany csillaggal a tetején. És a különös búcsúzásra: az utcasarkon állnak, ezek az utolsó szavak már, s ekkor Lajos váratlanul odafordul az öccséhez: „No, kisöreg, remélem nem unatkozott a szép hölgy.” Kedves tréfálkozás, de a fiú sebzetten kapja föl a fejét, fényes özszemét Máriára emeli, talán csak riadtan, de talán bocsánatot is kérve a szentségtörő kedélyességért. Ő nem tudja elkapni a tekintetét, megbabonázva néz az örvénylő tóvá táguló özszemekbe és valami felejthetetlen, ismeretlen, csodálatos szédülést érez. Ezeket a hűséges, forró, áruló szemeket látja akkor is, mikor már messze járnak, a lejtős hegyoldalban, csupasz fák alatt a sűrű, függönyös hóesésben. És éjszaka is, mikor a haretér felé robogó Gáspárért kellene kezét tördelve imádkoznia, a szemek tava sötétlik előtte, mélyében titokzatos, gyönyörű, idegen lidérclámgokkal.

Azokon az éjszakákon néha váratlanul meghallotta Ko-

rondy Lajos hangját: „Nem unatkozott a szép hölgy?” Volt ebben a mondatban valami más, mint az ő eddigi élete. Annak nem volt semmi köze a női szépséghez: az anya nem ismerte a szépséget és apró fogásait nem árulta el a lányának. Mária emlékezett az iskolatársnók rejtegetett táskáira, a púderdobozokra, vékony pirósító rudacskákra, és emlékezett a megvetésre is, amellyel a tükör fölé hajló barát nőit nézte. Farsangkor a képzős kolléganők csillogó estélyi ruhában jöttek a késő délutáni órákra és utánuk édes illatszerek felhője szállt. „Nincs ebben semmi” — mondták, és Mária sem azért irtózott tőlük, mintha lenne valami benne. Csak az anya tiltó igénytelenségét látta maga előtt, kényszerű szövetségüket, hogy megvonjanak maguktól mindent, ami nem okvetlenül szükséges, ami külső szépség, hiú és ártatlan kendőzés eszköze. Egymás mellett éltek egymástól távol is, a munka szigorú szeretetességében. Mária egyszerű sötét ruhákat hordott és apácás kalapokat; a tükörben csak azt nézte, eléggé lesimította-e dús, feketésbarna haját.

De ezeken a nyugtalan éjjeleken néha riadtan ugrott ki az ágyból: fölkattantotta a villanyt, behajolt a tükörbe és apróra végigvizsgálta arcát. Márványszerű volt ez a hosszúkás arc, egyenletes, kissé szigorú vonalakkal; olyan volt, mint egy szobor arca. Mária mámorosan és reszketve eszmélt rá, milyen szép.

Reggel fáradtan kelt és mikor fölöltötte egyszerű, régies szabású ruháját, úgy érezte, kiismerhetetlen veszedelemtől szabadult. Nappal minden más volt, átlátszó és félreérthetetlen, mint a tankönyvek okoskodásai. Szikrázott a havas tetőkön a nap, a kis vaskályhában pattogott a tűz, néha galambraj szállt el a fényben, szétzilálódott a kék messzeségben, majd összecsapódva letelepült a templom havas tetejére.

A nappalokon Lenka törvényei uralkodtak, de a nappalok rövidiek voltak, hamar megjött a téleesti homály, a beborult égből hullani kezdett a hó és a szoba megtelt az emlékek képeivel. A falakon fölűntek a Vár utcái, a csöndes paloták, a ritka fények, majd Korondy Ákos sima, gyermekes arca, a hű szemek ragyogása és a búcsújelenet, a felejthetetlen búcsú. És jött utána a nyugtalan éjjel, a gáláns bók: „Nem unatkozott a szép hölgy?” — s jöttek a félálom esztelenségei, séták és Ákos, mindig, mindig Ákos.

Ó ezek az éjszakák, a fölfedezés termékeny, szívet dobogtató éjszakái, a tűzként harapódzó szerelem égő éjszakái! Néha megrettent: eszébejutott Lenka. Halántéka lüktetett: mit tudnak erről ők, akik majd egy napon menthetetlenül mellének szegeztek a kérdést: „Mit szeretsz rajta?”

Mit? Ezt a növekvő lázat, az első találkozások elfogódottságát, az első összenézések bódulatát, az első séták néma szorongását, a fiatalságát, az örök remegését az életéért: ezt és mindent!

Hányszor forgolódott tehetetlenül átforrósodott ágyában; hányszor vitázott a világot lángbaborító hatalommal! „Ne bánt-

sátok őt! Adjátok őt nekem!” — sikoltotta, könyörgött volna érte: csak ennek az egynek irgalmazzanak! De ki irgalmazzon, teremő Isten, ki irgalmazzon?

Néha a nyirkos koratavas lucskos napjain Korondyék lakásában a kereveten ültek, a szobában homály volt és kint zuhogott az eső. „Ugye nem mégy el?” — súgta. Ákos bizonytalanul ingatta a fejét. „Nem mehetsz el, érted!” — támadt rá, megragadta a vállát, mintha életre akarná rázni a sokszor már elcsüggedő fiút, mintha bele akarná rántani valami bonyolult, képtelen lázadásba. De a szomszédban kulcsok csörrentek, lépések koppantak, és ő tehetetlenül, elkínzottan hanyatlott vissza.

Hazulról olykor levél jött: Lenka írt s üzenete olyan volt, mint egy kimért hadvezéri jelentés. Kedvetlenül, féligolvasottan lökte félre: mit érdekelte a szőlő és a ház és a düledező istálló az udvar végében! Egyedül Ákos érdekelte, őt akarta kimenteni a leselkedő veszélyből, megszerezni magának és elrejteni egy békés, távoli szigeten. Úgy érezte, ha Ákos egyszer végleg az övé lesz, soha semmi nem szakíthatja el tőle, semmi vihar, semmi háború. Ha találkáikról Ákos néhány percet késett, esztelen idegesség hatalmasodott el rajta, ostoba képek kergették egymást agyában: hátha már el is veszítette, hátha már viszik is a harctér felé... Korondyné kuporgó, biztos nyugalma csak fokozta ingerültségét.

Az első pillanattól fogva idegenkedtek egymástól. Az asszony gyanakodva figyelte; nem tudta, kit féltsen jobban: urát és nagyobbik fiát valahol az ágyúk torka előtt, vagy a kisebbiket itthon, amint egyre messzebb kerül tőle, egyre közelebb a különös, mohó, kiismerhetetlen lányhoz. Mária pedig az anya ösztönös biztonságát gyűlölte benne: hogy neki nem kell rettegnie, csalhatatlan ösztönnel érzi a fia útjait, jogot formál rá és igénytelen töpörödöttségében is több, erősebb az ő féltől, féltékeny szerelménél. Szótlansága hangos tiltakozás volt az életükbe gázoló idegen ellen, félreérthetetlen és kitartó tüntetés: Ákos az övé, először az övé, az anyáé, a vér közössége fűzi össze őket s már egyek voltak, ismerték egymást akkor, amikor még Mária nem is álmodhatott róla.

Minden együttlétük rejtett párbaj volt, minden szavuk éles penge. De nyíltan csak az utolsó délután kerültek szembe. Ákos újra késett; Mária az ablaknál állt és türelmetlenül tépdeste a kesztyűit. A nap lassan a házak mögé csúszott. A Szigetre készültek. Az asszony a foszladozó huzatos karosszékben ült, kezében kötés. Pápaszeme mögül néha Máriára pillantott.

— Mit idegeskedsz? — mondta. — Hiszen úgyis megjön. Az a pár perc...

Mária hirtelen megfordult. Az anya elérte a tekintetét, riadtan húzódott a karosszék sarkába. Békítőn, síránkozva folytatta:

— En is vártam rá, hajaj, mennyit vártam! Akkor még te nem is ismerted. Egész kicsi korában vártam már. De mindig hazajött. Igen, — emlékezett és föltopta a szemüvegét, —

mindig hazajön. Néha elmarad kicsit, de az ember tudja, hogy úgyis hazajön.

— És ha egyszer mégsem jön haza?

Az anya megütközve pillantott rá.

— Mindig hazajön, — mondta határozottan, ősi bizonyossággal.

Mária arca egyszerre áttüzesedett.

— Ennyire nem félti? Hogy egyszer elviszik és nem látja többet? Visszakapja az óráját, a noteszét meg egy darabot a ruhájából, amin látszik a vére? Erre nem gondol? Persze, ez a könnyebbik rész: egyszer úgyis hazajön. De hogy jön haza? És mit szólnak én, aki nem tudom, meddig jön haza? Én, aki az életemmel szeretem, nem a pókhálós emlékeimmel!

Hirtelen elakadt: az ajtóban Ákos állt, ijedten, meglapulva rávetődő tekintete alatt, a visszahúzódni akarás gyámoltalan, félbenmaradt mozdulatával. Észrevette ezt a mozdulatot és valami furcsa fájdalom, kínos csalódás hasított a szívébe. Ebben a pillanatban döbbent rá először, hogy egyedül van és hiába minden. Lehajtotta a fejét.

Az asszony dünyögve sírt. Később odatopogott Ákoshoz. Jóval kisebb volt nála, alig ért a válláig.

— Mért bántotok engem? — kérdezte halkan.

A fiú ellépett: az anya ottmaradt elhagyottan, fölemelt kézzel, ahogy Ákos arca felé nyúlt; de az arc elhúzódott a tenyere elől. És most egy hosszú, döbbent és megértő pillanatra a gyermek zavara fölött találkozott a két nő tekintete. Utána mindketten szégyenkezve fordultak el.

— Elmentek? — kérdezte az asszony később.

— El! — felelt hirtelen Mária, és egyszerre tudták mind a hárman, hogy már nem a Szigetről van szó. Az anya váll megrándult, elkínzottan vánszorgott vissza a karosszékéhez, beleroskadott és szeméből folyt a könny.

— Hát menjetek, — sóhajtott csüggedten. Könnyei a kézimunkára potyogtak: a kötés átnedvesedett, olyan lett, mint a rongy. — Hát menjetek, — suttogetta ismét. — És legyetek boldogok.

Inkább csak a szája mozgásából értették, mit mond. Kékeres remegő kezét fölemelte, mintha áldani akarna, vagy ölelni talán, legyőzve, kifosztottan és kétségbeesetten. De ők nem akarták megérteni a mozdulatát. Lábujjhegyen osontak ki és a homályos előszobában Mária szédülve szorította rá száját Ákos nedves ajkára. Az ajak könnytől volt nedves, és Mária hirtelen megrázkódott, amint megérezte: csókja sós és keserű.

Hajnalba a fiú várta a pályaudvaron.

6.

A város tikkadtan pihent a délutánban. Máriának újra eszébe jutott az anya. Fölemelte a fejét, belenézett a napfénybe. Nem, gondolta dacosan, azért nem adja meg ilyen könnyen magát. Itt még neki is lesz szava! Eddig kért, ha a megtaga-

dástól való félelem indulatával is: most jöjjön a leszámolás. Visszafizeti a kölcsönt, a szegényt és a megaláztatást. Kivetették? Kiveti őket ő is. Nincs közük egymáshoz? De lássák is: lássák és botránkozzanak a város mohó és sanda szemei. Hulljon vissza a botrány mérge, romboló fájdalma a szívtelenekre. Neki nincs már helye itt: ne legyen nekik se, riadtan bújjanak odvukba a káröröm elől, míg ő lobogva, kacagva röpül tova arcpirító gyalázatával!

Fölugrott, megigazította a haját, kisietett az állomásra. Ákos cigarettázva ült a parkban.

— Gyere! — mondta, s mikor a fiú csodálkozó tekintetét észrevette: — Ne kérdezz semmit, hogy hova, miért, csak gyere, és aztán majd este, majd éjjel...

Szorosan összekarolva mentek a forgalmas utakon, népes tereken át, ki a sétányra, ahol már fogatok robogtak és házaspárok baktattak a gömbákácok alatt. Mária levetette és kezében lóbálva vitte kalapját, hangosan kacagott, néha megállt, Ákos vállának támasztva vállát, vagy közel hajolva arcához, és szikrázó szeme találkozott a rosszálló, megütődött pillantásokkal. Fölnyúlt, halmos mellén megfeszült a ruha, letépett egy fürt virágot és odatartotta kipirult, megszépült arcát a permetező szíromesőnek. Utána hosszan bókoltak az ágak. Mentek tovább és Mária mosolygott, fogai közt a virágfürt keserédes szárával. Zaklatottan rohantak föl és alá a megzavart sétányon. A helybeliek kitérték előlük, mintha poklosok lennének. Az útnak az az oldala már egészen üres volt, a sétálóknak mind a másik gyalogjárón tolongtak. Mária már nem bírta tovább, fojtogatták a könnyek. Messze a nap dűltan vöröslött, fönt rózsaszín felhők úsztak és a városból kihallatszott a hangszó. A liget elején jártak.

— Csak még egy kicsit, az Istenért! — súgta, de ajkai közül ernyedten hullott ki a virágfürt. Belekapaszkodott a fiúba, vonta magával a liget kavicsos útján, a sűrűség felé. Futottak, magas fűben, letérve az útról, bokrok és rendetlenül terebélyesedő kúszónövények közt, míg elhalt a sétány moraja és csak szívük fölvert, sebes dobogását hallották. Akkor megálltak.

Mária ráborult a fiú vállára, száját a szájára szorította, és Ákos érezte, hogy forró, idegen könnyek nedvesítik be az arcát.

— Ne sírj, — csitította, — Mária, édes Mária, ne sírj, — könyörgött.

— Már nem sírok, — mosolygott, — csak szeress, ugye szeretsz, drága?

— Szeretlek.

— Ne, ne így mondd! Úgy mondd, ahogy szeretsz.

A fiú ráemelte átfényesedett szemét.

— Vagy nem, ne is mondj semmit, — suttogta, — ne szólj, csak nézz, így...

Körülöttük fehéren álltak az ákácok. Mária levont közéjük egy ágat, beletemette arcát, azon át beszélt, fölszívta illatát.

— Érzed? Szagold, szagold és ne gondoldj semmire. Úgy, a szemedet is behúnyhatod, nem kell, ne is nézz már, úgy is tudom, hogy szeretsz. Érzed? Meg kell örülni ettől. Istenem... És majd este... Szeretsz? Igen, majd este mindent megtudsz. Mindent, érted? És most gyere. Majd este várni fogsz...

És már este is volt talán: sárga fények szegték végig az utat. A kaszinó előtt várakoztak a hintók. A szökőkút lágyan csobogott. A Kupa Vezér terraszán hangoltak a cigányok.

A szálló pálmás följárója előtt megálltak.

— És most? — kérdezte halkán Ákos.

A terraszról kíváncsian nézték őket a vendégek.

— És most? — tűnődött Mária. Egyszerre mintha összeomlott volna valami benne: nem tudott felelni, fázott és didergett. A fiú megfogta a karját.

— Ne, engedj, — húzódott el.

Ákos egészen odahajolt hozzá.

— Mária, — mondta csöndesen, — emlékszel? Amit ígértél. Hogy majd este... — Bátortalan fény gyúlt a szemében.

— Igen, — ébredezett a lány, — igen, ma este... Ne! — könyörgött és újra elhúzódott a sürgető kar elől, ajka reszketett és csupa irtózat lett az arca, — ne nyúlj hozzám, az Istenért, nem érted?... Igen, ma este, — ismételte csüggedten, — de még várnod kell... Várj meg, aztán majd, talán, ha visszajövök...

— Újra hozzájuk mégy? — kérdezte ellenségesen a fiú.

Mária bólintott.

— De visszajövök. Hamarabb, mint délben. És akkor...

Elakadt; olyan elhagyottnak érezte magát: szeretett volna sírni.

— És akkor, — sóhajtott, meggyőződés nélkül, — majd vársz, — tette hozzá bizonytalanul. Kezet nyujtott. Lehajtott fejével indult a téren át az Árpád-utca felé. Érezte, hogy egy csalódott, gyűlölködő tekintet kíséri sokáig.

7.

Ott voltak újra az ódivatúan bútorozott ebédlőben. Az apa a karosszékben ült, arcvonásai megfeszültek a szokatlan izgalomban. Az anya az asztalfőnél állt, fáradtnak, meggyötörtnek látszott. Mária elővette a gyűrött papírlapot.

— Anyám, — mondta, és érezte, hogy minden hiábavaló, — eljöttem, utóljára kérdem...

— Nem.

Az apa váratlanul felállt. Odament a lányához, kivette kezéből a papírlapot. A világosság felé tartotta, úgy olvasta. Hivatalos nyomtatvány volt, előre kitöltve Mária erős, szálkás betűivel. „Ezennel beleegyezésemet adom, hogy serdültkorú Mária lányom Korondy Ákossal házasságra lépjen.”

A kisasztalon előre kikészítve ott volt a tinta, toll, itató. Az apa leült. Gondosan aláírta. Leitatta a friss írást. Meglobogtatta még egyszer a lámpa felé. Aztán odalökte az ebédlő-

asztalra. Szó nélkül, kemény, bátor, idegen lépésekkel elhagyta a szobát. Később látták az ablak előtt elhaladni alighasznált fekete ünneplő ruhájában. Ekkor tudták, hogy mindennek vége.

— Én is megyek, — sóhajtott nagysokára Mária. — Köszönöm, — sügta elfúlva, — az eddigi jóságát.

Csupa könny volt a szeme. Az anya nem nézett rá.

— Légy boldog, — mondta szárazon. S mikor a lány már az előszobában volt, utánaszólt. — A kiskabátodat ott felejtetted délelőtt a széken. Vigyázz, vihar jön, meghülhetsz.

Az ablakhoz ment, a távozó után nézett. Fölhúzta és lassan leengedte a vállát, mint aki mindent megtett, és arról, ami ezután következik, már nem tehet.

*

Mária pedig kószált az utcákon és messze elkerülte a Kupa Vezért. Lassan ment, figyelmesen vizsgálta az ismerős házakat. Csalhatatlan ösztön sügta neki: utóljára jár itt és ezeket az utcákat, ezeket a fákat nem látja soha többé. Holnap talán földrengés jön, talán tűzvész támad és a városból nem marad semmi. Egy éjszakája van, egy szemvillanásnyi perce mindenne: hogy még egyszer lássa a szülői ház komoly homlokzatát a gázlámpa sárga dicsfényével, hogy föltűnjön előtte távol, alacsonyabb házakon túl a lányiskola új cserépteteje, és hogy fehérén, álomszerűen felé bókoljanak a támadó szélben a virágos ákácok. Végigmehet még egyszer az úton, ahol kézenfogva vezette egyszer az anyja, és egy másikon, ahol egyszer lányokkal és fiúkkal találkozott, mikor a szállóból jött haza, nyáreleji vasárnap alkonyán.

Messze tompán morajlott az ég: mintha ágyúk dörögnének. Nagy csöppekben esni kezdett. Összehúzta magán a kabátot, sietve ment, a falakhoz lapulva. Igen, egy éjszakája van még, és ezt az egyetlen, utolsó éjszakát is elígérte. Ákos várja, türelmetlenül járka a szobában, gyakran kitekint az ablakon és azt gondolja: megszállt.

Nem, ne gondolja. Megtartja, amit ígért. Aztán úgyis vége mindennek.

A tér sarkán megállt. A Kupa Vezér terraszán a ponyva alatt játszott a cigány. A kövezet fekete volt az esőtől. Az órák elütötték a tizedet. Az úttesten tétova léptekkel egy férfi haladt át. Mintha az apára ismert volna benne: hajadonfótt ment a növekvő viharban, kibontott ruhával, kabátja szárnyai csatogtak a szélben. Néha megtorpant, nyakkendőjével babrált és az ingét tapogatta a váll hajtása alatt. Aztán dülöngélt tovább, hamisan fütyörészve. Ugyanazt fütyülte, amit a cigány húzott és amit a mámoros urak kurjongattak:

Cigány vagyok, jól élek,
egy úrral sem cserélek.
Gyere velem ürgészni,
ürgét fogni, megsütöni,

hejde cigány vagyok, jól élek,
egy úrral sem cserélek.

Az apa már eltűnt, de a zene még zengett, túlharsogva a vihart, újra meg újra előlről. Még bent is hallatszott, a szálló szőnyeges előcsarnokában, ahol Mária vérvörösen intett az inasnak.

— Korondy Ákos urat keresem.

Végtelennek tetszett a várakozás. Végre föltűnt a lépcsőn Ákos. Türelmetlennek és kedvtelennek látszott. Kintről bebrummogott a bőgő és beharsant a vihar.

— Ne haragudj, édes, — vonta egy homályos sarokba, — de...

— Hol jártál? Csupa víz vagy.

— Semmi, ne törődj vele. Ákos kérlek...

— Gyere föl, ott levetközhatsz, majd megszárad.

Hangja remegett, nem mert Mária szemébe nézni.

— Én nem mehetek föl hozzád, — mondta határozottan a lány. Most, végre, ránézett Ákos.

— Ezt ígérted? — kérdezte.

— Hát csak ezt akartad?

A fiú megint elfordult. Leszegte a fejét.

— Hazudtál, — mondta konokul.

Mária nem felelt. Úgy érezte: becsapták, kijátszották és most mindenről, amit szépnek hitt, kiderül, hogy aljas és undorító. A kesztyűjét tépdeste.

— Itt vagyok, — szólt aztán halkán, tünődve, — itt vagyok, tessék. — Pír futotta be az arcát. — Tessék, — nyúlt ki keserű kínálkozással, — akarod? — Hirtelen fölemelte állánál a fiú fejét, a szemébe nézett hidegen és keményen. — Akarod?

— Már nem akarok semmit, — mondta az tompán.

— Kint várlak az állomáson. Reggel hatkor megy a vonat. — Kurta parancsszava élesen csengett, mint az acél. — Jó éjszakát.

Lesietett a lépcsőn. A portás a kilincs után nyúlt: egyszerre beáradt a hűvös esőszag, a mennydörgés és a zeneszó.

Az ajtóban megállt. „Hát ennyi volt?” — döbönt meg. Ha visszafordulna... Még megmenthet valamit: legalább megmaradna a másiknak a bús emlék a szerelemről és a viharos éjszakáról.

— Ákos! — mondta nagyon halkán. A fiú nem hallotta, vagy nem akarta meghallani. Valahol egy ajtó dörrent. Kilépett az esőbe.

A pálmák levelén pattogott a zápor. Lassan elindult az állomás felé. Arcán patakokban folyt a víz. Néha villám hasított a ketté az eget. A szegények negyedében üvöltöttek a kutyák.

A terraszon még zengett a zene, még mindig ugyanaz a nóta. Sokáig hallotta, és ez volt az utolsó emberi hang, ami a szülővárosból elkísérte.

(Folytatjuk.)

Rónay György.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A NÉPI ELV KÉT ARCA SZEKFÜ GYULÁNÁL. Őt esztendő telt el azóta, hogy Szekfű Gyula 1933 Szilveszternapján tündöve forgatta a Három Nemzedék megírt lapjait s írni kezdte a három nemzedék *után* következőket.

„Abbahagyom a lapozást. Mindjárt itt az új esztendő s mindjárt megszólal a büszke Lakihegyen át a rádió s egy férfias meleg bariton szeretettel üdvözlöli a fehér lepel alatt nyugvó magyar falvak és tanyak becsületes népét, mely a jövő évben nagy lépéssel közelebb fog érni a nemzeti kívánságok megvalósításához. A szép jókívánságot a falvak népe nemcsak azért nem hallja, mert nincs pénze a rádió-előfizetésre, hanem azért sem, mert a telet munkahiányban, szegénységben és nélkülözésben gondolatok nélkül tölti. — Kölcseynek, a szent öregnek ma is igaza van: haladás a materiában, — a szép frázisok ma már égignyúló büszke acéltornyokról hullanak szét, mindent betöltve az országban, de: haladás a lélekben, semmi — vagy nagyon kevés, vagy inkább csak jószándék, semmint maradandó cselekedet. A szép beszéd ma is rendesen annak esik jól, aki elmondja, és ritkán használ annak, akinek elmondják; viszont a magyar szegénység, Széchenyi kilencmillió hű és jó jobbágyának Trianonban megfogyatkozott unokái ma is várják az új esztendőt.“

Ady Téli Magyarországa után ime így fest Szekfű „Téli Magyarországa...“ A gyötrődő lélek ugyanaz annál, aki Széchenyi élő arcának színeit melegíti fel három nemzedék neobarokk fagyában, mint aki egy poéta-Széchenyi vágyott lenni. Ady és Szekfű: „Két magyar sors a hanyatló korban“: egy szívbe zárta már egy ifjú humanista őket, — a halottan is élőt s azt, aki élön

is: fájdalomban fásult szívvel szinte halott (Bóka László: „Ady és Szekfű“ Apollo VI. 1937).

Őt esztendő telt el azóta, hogy Szekfű a szellemtörténet nagy távlataiba rajzolta egy új magyar népiség bontakozó körvonalait. S talán merő véletlen, hogy épp az öt éves évfordulón írta meg Szekfű „A népi elv két arca“ címmel egyik legszebb hitvallását emellett az új magyar népiség mellett. (Magyar Szemle, 1939 I.).

„Szinte egyidőben indult el Kodály és Bartók a kis magyar falvakba a népi műveltség felkutatására, s ugyanakkor törtek fel Prohászka Ottokár első felháborodásai a magyar nép szegénységén és elhagyatottságán. Írók, tudósok, költők... egyenként jöttek rá a nagy reform szükségére, míg végre először kiáltotta a világba sírva és repesve, átkozódva, fenyegetve és kétségbeesve, vagy realista részletesséssel Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső.“

A magyar népi elv *belső* arca ezeknek a géniuszoknak munkájában, életútjában él. Így írja ezt Szekfű most, de így írta őt esztendővel ezelőtt is:

„Az új arc vonásai az új magyar művészet és tudományosság munkájában tetszenek át, ezen keresztül szemlélhetők legkönnyebben. Nincs mit csodálkoznunk, ha megállapítjuk, hogy éppen ebben a központi problémakörben vannak lényeges előmunkálatok, — hiszen a korábbi magyar renaissance-ot is Kazinczyék, írók és tudósok indították meg, mielőtt a politikusok követni merték volna őket. Az igaz, hogy a mai kezdemény a fennálló szellemiségtől függetlenül, attól tudomásul sem véve, gyakran annak barátságatlan pillantása alatt jött életre és működik. *Jellemző helyzetünkre*, hogy az *első lépést* a magyar népzenevel kap-

csolatban tették meg *Bartók Béla és Kodály Zoltán* s munkájukat az ifjúság lelkesedő örömmel, a neobarokk társadalom morgorva idegenkedéssel fogadta.

Ezt a jelentőséget, az első lépés döntő indítását látja Szekfű Bartók és Kodály munkájában és életútjában. De *ugyanekkor* Prohászkaról ezt írta:

„A vallásos öntudatosulásnak nagy megindítója és apostola Prohászka Ottokár volt, az ő szavai, beszédei és könyvei ébresztették fel a magyar katolikus népet abból a holt, névleges, formalisztikus világból, melyben évtizedek óta élt, élő hitre, pozitív katolikus életmódra. Ez jelenleg ennek a *különös messzélatszó fényben* álló fejevári püspöknek a végtelenül jelentős, igazi hatása; az ő egyéniségét annyian vélik ismerni, pedig az *rendkívül komplikált, magát nehezen, talán csak pillanatokra mutogató volt.*“

Nem tudom, kétséges-e ezek után az idézetek után bárki előtt is, hogy egy új (=örök magyarságban újjászületett) nemzedék miért zárja szívébe Prohászkat és Bartókot, vagy Prohászkat és Kodályt egyaránt? S hogy a Vigília a *Caescens Mundus*-ban miért látja ott a *Kilenc Csodaszarvast*..?

És Ady? — Csak egy utolsó Szekfű-idézet még e helyen:

„A harmadik nemzedék hivatalos nemzetfogalmát először Ady törte meg, ő hozta fel a tudat alól a népi összefüggéseket, azt, hogy az igazi nemzeti élet nem a Parlamentben és Hivatalban, hanem lenn a népben és az egyes magyar lelkében megy végbe.“

Hogy ezután a magyarság két nagyon érdekes jellemű és problematikus prófétikus szelleme: Szabó Dezső és Németh László miként illeszkehetnek bele ebbe az újarcú népi keretbe, épp Szekfű Gyulával kapcsolatosan — friss összetűzések nyomában — nehezen áttekinthető.

(Aki szereti az élet zúgását

személyes élmények során hallani s látni: olvassa el a Magyar Szemle (1937 VII.) számában megjelent Szekfű Gyula: „Schittenhelm Ede“ c. tanulmányt s rá Szabó Dezső újabb művei 31–32 számát (1937 X.) „Ede megevé ebédem“ (Milyen Szekfű nyílt Schittenhelm Ede sírján?). Továbbá: a „Magyar Szemle (1936 X.) számában megjelent Szekfű Gyula: „Németh László, vagy az ifjúság vezetése“ c. írását s a rákövetkező választ Németh László *Tanu* c. folyóiratában: „Messziről“ (Válasz Szekfű Gyulának).

Összefoglalólag: a magyar népi elv belső arca teljes igézetében a Szekfű által említett géniuszokban szemlélhető. Mindegyik más és más oldalról indul s indul építeni az új magyarságot s ha egyik sem teremtett egy vég-ső, relative abszolút klasszikát, de megszabták az utat: a *nagy magyar út* irányát. Az esztergomi ásatások során egy gótikus keresztboltozatot rekonstruáltak: a bordák különböző irányból egy csúcs felé törnek s a zárókövön, mely összevonja őket a magasan: Isten kezét mintázták... Így építik a ma nagy magyar géniuszai a magyar klasszika templomát: mindegyik más irányból indul útnak, egyik kelet felől, másik nyugatról, egyikre nap süt, másik árnyékban, — de a „*terv*“ bennük. S bennük a népi elv belső arca.

Ez a bontakozó világ egy új népiséget jelent a magyarságnak, de Európának is. S ez a népiség *külső* arca, — A mult századi francia nemzetállam koncepció más népek életét is alakította s hódító ereje a Duna-medencébe is elhatolt. A modern német népiség ugyanígy: Kelet-Európa térségeibe is bejut. Am Kelet-Európában sem a francia „nation“ gondolat, sem a modern „Volkstum“ végleges alakot nem ad a népek együttélésének.

Ma a „Volkstum“ dinamizmusa révén is „a trianoni két évtized sötétsége után egyszerre jött né-

mi világoosság,“ de ez nem a mi történelmünk, csak jobbsors-for-
dulat. A végleges alakot a szent-
istváni népi eszme fogja jelen-
teni, ami annál valószínűbb, mert
a modern népi elv *népköri vi-
szonylatban* alig mond egyebet,
mint amit a magyarság állami
életében nyolcszáz esztendőn át
megvalósított: minden idegen né-
piség teljes tiszteletét.

Ez a szellem a múlt század fo-
lyamán válságba került, a ma-
gyarosítás korlátolt eszméje sé-
gített elsősorban ázni a trianoni
sírt...

Ebben a korban csak nagyon
kevesen voltak, akik a magyar-
ság nemzetekfeletti hivatásának
hangot adtak volna. Szekfű törté-
netének hetedik könyvében lát-
juk Széchenyi kimagasló alakját,
az egyetlen messzelátó lángelmét,
aki határozottan rámutatott ar-
ra, hogy „a nemzetiség az erköl-
csi rendbe tartozik és amikor
erkölcsi alapjairól letéved és a
felebaráti szeretet parancsa he-
lyett az államélet machiavellisz-
tikus rációját követi, ezzel saját
erkölcsi létét ássa alá.“ „Széche-
nyi egyedül maradt e nézeteivel
századában, — írja tovább Szek-
fű — de vajjon nem fog-e vala-
mikor elkövetkezni a kor, mely
a népek egymásközi érintkezésé-
ben érvényesíteni fogja a keresz-
tény erkölcsi szeretetparancsát, s
ezzel együtt minden egyes népre
a lelkiismeretvizsgálat szigorú
kötelességét? Annak, ki Széche-

nyi népe történetét mint nemzeti
historikus írja, hinnie kell ily
kor elkövetkezésében. És akkor
fel fogják ismerni mindenütt,
hogy e jobb kornak egykori ma-
gányos apostola, a pusztában ki-
áltó próféta a legnagyobb magyar
volt.“

Egy jobb kor *eljövetelében va-
ló hit* fogja megeremteni ezt a
jobb kort, s nekünk tudnunk
kell azt, amit Szekfű a népi elv
két arcában befejezésül ír: „A
történettel bíró népek tudnak
várni és azt is tudják, hogy az
érdekeikkel itt-ott ellenkező el-
méletek idővel vagy hozzájuk
igazodnak, vagy feledésbe me-
rülnek. Az a nép, amely megma-
rad a történet levegőjében, azaz
hú önmagához, végül megéri a
beteljesülést.“

*

Ez a népi elv két arca *Szekfű*
génuszában, akiről a görög-pro-
testáns Németh László írta meg
a ma nagy magyar génuszai kö-
zül azt, hogy „ha élő külföldiek-
kel hasonlítjuk össze, nem veszt,
csak nyer.“ olyan reformer,
„aki a gazdasági reformot is csak
az ősi keresztény kultúra belső
vallásos megújulásával együtt
tudja elképzelni.“ s aki „egy
nagyobbára kálvinista múltban
arra törekedett, hogy a magyar
katolikus lélek a maga magas
hagyományán vándorolhasson
vissza az ősi kultúr-forrásig: a
középkorig...“

Demény János

K Ö N Y V E K

ROVATVEZETŐ RÓNAY GYÖRGY

ÚJ MAGYAR REGÉNYEK

Hevesi András új regényének¹ hőse első személyben mondja
el különös szerelme történetét. A „történet“ azonban inkább
csak ürügy a vallomásra: a férfi önmagát boncolja, szedi izek-
re végtelen monológjában. De az olvasó úgy érzi: még ez a
vallomás is csak ürügy. A lényeges, túl a szerencsétlen szen-

¹ Hevesi András: Irén. (Cserépfalvi.)

vedély rajzán, a bravúros lélekelemzés fölfedezésein, mindig a stílus, a mondatok hibátlan zenéje, a fogalmazás mesteri pontossága, a szavak és kifejezések izgató mágiája. Hevesi András ebben valóban kitűnő, de kitűnősége sokszor legalább annyira teher, mint amennyire előny. Egy rakéta meglep, két-rakéta is, három is, — száz és ezer egymásután már érdektelen és untató. Az Irén pedig mértéktelen rakétázás, minden mondat végén robban a patron, minden jelző külön kis tüzi-játék; a céhbeli elismerően bólinthat rá, mint egy egyedül neki szóló cinkos mutatvány apró remeklésére, aki azonban a regényírón a regényt kéri számon, — és joggal kéri, — egyre csalódottabban, egyre fanyarabbul figyel erre a nagyon is egyhangú vallomásra, erre a változatok nélküli artista-játékra, erre a monológra, amely hovatovább teljesen keretéhez méltóvá, hamisítatlan pesti „dumává” válik. Kevéssé kárpótól mind- ezért Irén szervezkedéseinek és a tragikomikus „nyilas” ösz-szeesküvésnek gyermekded és sóltan humora, — egy mulatsá-gos mítosszá dagasztott Turauskasz hamis „halandzsája” ez. És kevéssé kárpótól Hevesi kissé exhibicionista erőtikájának otromba fűszere, bár néhol ragyogóan leleményes, kevéssé a keret — kocsmai, kávéházi éjszakák — pestien exotikus dísz-lete. Általában: az Irén a neofrivolizmus elkésett visszhangja, modern regényelméletek lombikban létrejött torzszülötte; agyonbeszélő lendületében tagadhatatlanul érdekes, de regény-nek... Új utat aligha mutat, és nem az a zsákutca, amelybe érdemes betérni, ha rá is megy minden.

*

Csibráky roppant kopasz feje, a Nagy Ember lehengerlő brutalitása köszönt ránk ismét Kolozsvári-Grandpierre Emil új regényében,² ezúttal kissé megöregedve, de megtörtségében annál meglepőbben és „szörnyetegebbül.” Ezért a figuráért, Berecz komoran mulatságos alakjáért volt érdemes megírni és érdemes elolvasni ezt a vaskos regényt. Csibráky Ágijának különben méltó utóda akad Ella személyében, általában a „Csibráky” minden alakjának akad utóda, némelyik kísértetiesen hasonlít elődjéhez, némelyik előd viszont „osztódva szaporodott”, két figurára hagyományozva át életét és hajlamait. Meglepő fiatal írónál ez a szűk mehanizmus, bár kétségtelen: az Alvajárók-ban is számtalan olyan remekléssel találkozunk, amely föltétlen meggyőz az író tehetségéről. Ki felejtí el azt a jelenetet például, mikor a hős meglátja ablakából Bereczet; ki felejtí el Karola otthonának pirandellóian kitűnő rajzát, az ütődötteknek ezt a fényes és hangos együttesét? Ez az a mindig találó, művészi karikatúra, amelyhez oly remekül ért Kolozsvári Emil; ezek azok a részek, amelyek könyve baudelairei mottóját igazolják. De a kötet utolsó negyede, Karola házassá-gának unalmasan hosszúra nyúlt története már csak azt igazol-

² Kolozsvári Grandpierre Emil: Alvajárók. (Franklin.)

ja: egy regényt soha nem szabad túlírni a végén. Hiba? Mily kevés a hibátlan regény, és milyen kevés van, amely hibáival is oly gazdag, oly trükkök nélkül is rutinos, mint az Alvajárók?

*

Egy esős vakáció, az ifjúság lázas, felhős és gyönyörű idejében: ennyi Jékely Zoltán új regénye.³ Kalotaszegi sár, tragikus szerelmek, népi szokások és neuraszténias borzongások, álmok és látomások... Valahol erre van Alain-Fournier kastélya, a romantika örök kék virága is. Alain-Fournier felejthetetlen honvágya ködlik a Medárdus nyirkos és párásan villogó égboltozatán, — s nem ez tette-e olyan gazdaggá és nemessé a Kincskeresők holdfényét is, a Csokolóki-ház környékén? Alom vagy valóság? Újabban a francia kritikusok egyre többet hangoztatják a Grand Meaulnes realizmusát: úgy érzem, ez a Kalotaszeg, ez a medárdus eső is reális abban az értelemben, ahogyan Alain-Fournier az. Néhol kissé „ifjúsági”-nak tűnik a regény hangja; kérdés, szándékos-e ez, vagy csak a „mesélni” akaró író túlságosan is mesélő tónusa. Altalában kérdés: mennyire áll fölötté Jékely Zoltán anyagának, önvallomás-e ez, vagy a tárgya fölé került író megkapóan hiteles ábrázolása?

Talán az Ilvay-kastély megígért regénye megadja a kérdésekre a feleletet. Annyi már most is bizonyos: a regényíró Jékely méltó a költőhöz. Vannak regényeinek hiányai, így például szerkesztése túlságosan laza, még akkor is, ha csöppet sem ragaszkodunk a konstruálás ortodox törvényeihez. Hangja azonban új, kísérlete jelentős; a magyar regény igazi, nagyszabású kezdetére, európaiságának ragyogó fénykorára, Eötvös Józsefre emlékeztet: a maga korában a Karthauzi volt az, ami ma, — mutatis mutandis, — a Kincskeresők és Tenger Iván történetének folytatása, a Medárdus.

Rónay György

SIGRID UNDET: A HÚ FELESÉG. (Athenaeum). Sigrid *Undset* regényeit mindig a legnagyobb örömmel fogadja a művelt olvasóközönség, mert korunk európai irodalmának legelső prózaírója ő. Új regénye nem tartozik ugyan hatalmas, korokat és távlatokat felölelő epikus alkotásai közé, csak egy házasság és egy norvég polgárcsalád története, de *Undset* nagyszerű írásművészete ebben a tényérnyi témakörben is ugyanaz, mint a *Kristin-ben*, vagy az *Égő csipke-*

bokorban. *Nathalie* dolgozó asszony, férjénél intelligensebb, tágabb látókörű és nagyobbstílusú. A sors azonban megtagadja tőlük a gyereket, és a még fiatal asszony egyszerre arra ébred, hogy férje viszonyt kötött egy leánnyal és ennek a viszonynak már a következményei is mutatkoznak. A büszke asszony, bármennyire is fáj neki kisemmitettsége, félreáll és, mert protestáns, szintén kívánja, hogy férje vegye feleségül az elbukott leányt. A leány azonban katoli-

³ Jékely Zoltán: *Medárdus*. (Franklin.)

kus és kijelenti, hogy nem megy elvált emberhez feleségül. A házaspár mégis szétválík. Maga Nathalie is arra gondol, hogy lánykori udvarlójához megy feleségül, ebben az emberben azonban nem tudja igazi élettársát megtalálni, és mindig férjéhez vágyik vissza. Az idő azután megoldást hoz. A férj szerelme, a fiatal lány gyermekágyban meghal és az asszony vőlegényjelöltje is elpusztul egy repülőszerecséllenségénél. A férj magához veszi gyermekét és az asszony is örökbe fogad egy idegen gyermeket. Hosszú évek múlnak így el, amíg a házaspár újra egymásra talál és visszaállítja a régi házastársi viszonyt, amelyben immár a két örökbefogadott gyermek is helyet foglal.

Sigríd Undset írásművészete töretlen fényben ragyog, azonban a magyar fordítás a többi Undset-regényekhez hasonlóan túrhetetlenül rossz. Egyszer már szóvá kell tenni a Kristin Lawransdatter és a többiek tönkretétele után ezeket a magyar Undset-fordításokat. Hajdú Henrik, az Undset-regények egyedül jogosított magyar fordítója, erőteltett, nyakatekert műnyelven adja vissza az író nő gondolatait, úgy, hogy a magyar olvasók közül csak azok ismerik igazán Undsetet, akik nem magyar nyelven olvasták. Hajdú Henriknél ilyen mondatok vannak: „Most Nathalie jóideig nem tudta, vajjon nyert-e, vagy nyelt. Amikor gondolatai összekuszálódtak, mindig belebotlott a kifejezésbe.“ Ez egy fejezet kezdete és ember legyen a talpán, aki meg tudja mondani, mit akar ezzel a fordító Undset nevében kifejezni. Itt a reggelizőasztalra „házfüstöltet“ tesznek, a gyerekek „tolltokot“ használnak és szerepel a fordításban valami karakatna is, amiről szintén nem tudjuk meg, micsoda. Sigríd Undset, aki korunk egyik legnagyobb írója, igazán megérdemelné, hogy vég-

re olyan tolmácsolót kapjon, aki nem teszi lehetetlen szófacsarásaival félig élvezhetetlenné nagyszerű munkáit. Vagy arra akarják kényszeríteni a magyar olvasóközönséget, hogy továbbra is német, francia vagy angol fordításban olvassa Undset műveit? Ebben az esetben jobb lenne le sem fordítani munkáit: így legalább elkerülhető lenne a veszély, hogy egyesek magyarul olvasva el regényeit, azoknak értékéről teljesen téves fogalmat alkossanak.

— i — 6.

KISBÁN EMIL: A MAGYAR PÁLOSREND TÖRTÉNETE. (Pálos kolostor kiadása.) A Pálosrend az egyetlen magyar származású rend, története a XIII. század eleje óta halad párhuzamosan hazánk történetével és szinte érthetetlen, hogy kutatóink között eddig egy sem akadt, aki egységes szempontból megírta volna monografiáját. Kisbán Emil felismerte és pótolta ezt a hiányt. Igen alapos és terjedelmes művének első kötete az 1225—1711-ig terjedő forrásanyagot dolgozza fel. Érdekes és hasznos munka, a tények erejével győz meg arról, hogy hazánkat a kard szerezte meg, de a kereszt tartotta fenn. A fejezeteket, amelyek a rend szellemi életéről, a XVI. század közviszonyairól, a törökök pusztításairól, az erőszakoskodó főurak kártevéseiről, a monostorok elkobzásáról és a szerzet rendfenntartó törekvéseiről szólnak, ma fokozott érdeklődéssel olvassuk. És kíváncsiak vagyunk: ma egyre több gondolkodó fordul a történelemhez, irányításért és világgosságerért. A mult részletesebben tárul fel előttünk, a történelem „színpada“ kitágul egy kissé a magyar Pálosrend történetének megismerése után. A „nagy játékot“ némileg másképpen látjuk, mert többet látunk belőle és talán más szemmel is nézzük.

F. B.

BÓKAY JÁNOS: A BALEK. (Singer és Wolfner.) Csupa szín, derű és finom hangulat nevet ránk a könyv kitért lapjairól. Mintha hirtelen elfelejtenénk az elmúlt harminc év minden viharát, borzalmát és gyermekként újra ott ülnénk a kandalló mellett, anyánk lábánál, aki csendes esti szóval mesélni kezd... Jó olvasni ezeket a kellemesen folyó és mégis életszagú írásokat. Némelyik groteszk humorával csal mosolyt arcunkra (Az eltévedt levél, Hill professzor csodálatos klinikája, A szerencsés kézirat), mások az élet igazi mélységeiből hozzák érdekes témákat (Büntetés, A betörő, Gyanu, Megütöttem a fiamat, A fenyő), és pár oldal pompásan sűrített meséjében (Találkozás) megtaláljuk Bókay „Ragaszkodom a szerelemhez” című nagyszerű vígjátékának ötletét is. A kötet címét adó novella, A balek, egy régen elsüllyedt békekor minden ízét, bűnét és kedveségét idézi vissza könnyen csevegő modorban, ami annyira szórakoztató olvasnivalóvá veszi az írásokat. Jókai és Mikszáth Kálmán stílusának, kedélyének és élvezetes elbeszélő tehetségének szellemi örököse Bókay János. A mosolygó böles vidám fintorával nézi alakjait, akiket biztos kézzel rajzol meg és olyan plasztikusan állít elénk, hogy pár jellemző mondat után már látjuk is őket, hibáik, szenvedéseik, örömeik tükrében. A mind gyérebben jelentkező novella-kötetek polcán nagyon kell az ilyen könyv, amely optimizmust sugároz ki magából és nem akar többet, mint az olvasót visszavezetni az irodalom bárátságos tűzhelyéhez. Az élet dübörgő zűrzavarában sokan menekülnek majd a kötet színes világához, amely üdítő oázist jelent, a ma kaotikus, véres puszta-ságában. Derűt visz a szívekbe és ennél többet, szebbet senki sem tud adni!

(k. a.)

JAJCZAY JÁNOS: MAI MAGYAR EGYHÁZMŰVÉSZET. (Révay). Szép a gondolat, amivel Jajczay a mai magyar egyházművészet e megkapóan ügyességgel összeválogatott képsorozatát bevezeti. A templom, barokkos egy-tornyával ott a magyar faluban, mindig a főtéren áll, a község szívében és éberem ügyel népünk és azon keresztül az egyetemes magyarság lelki, szellemi állásfoglalása felett. Igen, időről-időre a tudatban elhomályosulhatott a másik világ, sőt pillanatokra tán még az Isten képe is, de tizenegyedik évszázada ledönthetetlenül és megvívhatatlanul áll a templom a magyar falu, az egész magyar élet tengelyében. A templomnak ez a központi összefogó ereje ihleti történelmünk során a művészeket, hogy a XIX. század hazugságai és izlésbeli tévelygései után, ma újra csak legfőbb ihletője legyen művésztünknek.

A templom ihlette művészet — az egyházművészet — ancilla Domini. Aquinói Szent Tamás utalt már arra, mekkora alázatot és önmegtadást kíván a művésztől a templom építése és díszítése. Alázatot és önmegtadást, mert a templomban nem a formáért, a vonalért, a színért munkálkodik a véső, az ecset és a mérnöki léc, hanem kizárólag azért, amiért a templom van, — a lelkek üdvéért. A XIX. századból hiányzott ez az alázat és önmegtadadás, ezért ez a kor nem formálta, mert nem tudta kiformálni a templom szelleme szerint való egyházművészetet. De a mi századunk kezdetén annyi megpróbáltatás kerítette hatalmába a lelkeket, hogy a feltörekvő új magyar művésznemzedék megtanulta, mert szükség szerint meg kellett tanulnia az egyházművészet e két alapvető lelki motívumát.

A templom mai magyar művészei ösztönösen menekülnek mindattól, ami a múlt században annyira homályossá, furcsán sok-

retívé tette az életet. Ugy, hogy abban a lelkek szinte támasz és vizsgáztatás nélkül imbolyogtak. Művészeink ma becsületesen egyszerűt, a tüstént áttekinthetőt, a világosat és érthetőt, azt a derűsen megnyugtatót kedvelik, ami mesolygós nyugalomával önkénytelenül is térdre készíti az embert. Ami bizonyosságot ad.

A templom épületében nincs többé indokolatlan, misztikus félhomály. Napfény fut át a hatalmas üvegablakokon, jókedvű falak, harmónikus tételrendezés és ami a valódi katolikus szempontjából a legfontosabb, a liturgia szolgálata, — ezek a jellemzői a mai templomnak. Árkay Aladár győr-gyárvárosi temploma ruszti-kás homlokzatával, bájosan egyszerű árkádok kerítésével, Kotsis Iván balatonboglári kápolnája üvegzsalsú tornyával, Árkay Bertalan budapest-városmajori templomának egyszerűségében is gazdag kúbikus elrendezésével és finomvonalú campanilejával, Weichinger Károly a középkor áhitatát idéző pécsi pálos-templomával, Rimanóczy Gyula budapest-pasaréti ferences-templomával és nem utolsósorban Körmeny Nándor komáromi templomának monumentalitásával mindmind a liturgia szellemét mutatja és azt szolgálja. Van azonban még valamely más értéke is a mai magyar templomépítésnek, elsősorban művészettörténeti szempontból, és ez az, hogy minden külföldi vonatkozása ellenére is sajátosan magyar. Valóban a betonnak, a modern anyagoknak ilyen megmunkálása csak földünk terméke lehetett. Nem a népies díszítő elemek multszázadbéli, többé-kevésbé vitás felhasználásáról van itt szó, — mit művészeink gondosan kerülnek, de azokról az ivokról, finoman megmunkált árkádokról, ablakidolgozásokról, tetőszerkezetekről, oltárokról és szőszékekről van szó, melyeknek vonalai mögül szükségszerűen meg kell látnunk régi-régi történelmi temp-

lomaink magyar nemzeti jellegét.

Ebbe a nagyvonalú templomépítésbe méltóan illeszkedik bele a mai szobrászat. Igaz, hogy szobrászművészeink ma nemcsak alázatosak és fegyelmezettek, de kimagasló tehetségűek is. Első helyen kell megemlítenünk Pátzay Pált, a plasztikus testmeglátás mesterét. Szent Istvánja, apostolai pedig a mesterségbeli rész fölényes tudásán kívül középkori szobrászatunk lebilincselő áhitatát is magukon viselik. Nagy értéke szobrászatunknak Ohmann Béla, ki művészetét szinte kizárólag a templomok díszítésének szenteli, műveiben követi a díszítésre váró templomok külön-külön stílusát, ez a magyarázata bizonyosfokú eklekticizmusának. Tóth Gyula, Moirer Ödön, Lux Alice, Ilyefalvi Lőte Éva, Beck Ö. Fülöp mind érdemes munkásai egyházi szobrászatunknak, a díszítésre váró egyelőre Vilt Tibor zárja le, akinek Krisztus-feje a középkori katedrálisok fenséges szépségű fejeit idézi.

Nem kevésbé gazdag mai egyházi festésünk. Bátran állíthatjuk, hogy a magyar művészet mostani szakasza a nagy egyéniségeké. Elég csak Aba Novák Vilmosra, Molnár C. Pálra, Kontuly Bélára, Patkó Károlyra, Istókovits Kálmánra és Kákay Szabó Györgyre hivatkoznunk. Ma már teljes határozottsággal tudjuk, műtörténeti tekintetben is, iskolát jelent mindegyikük. Aba Novák a katakombákat a Capella Sixtinát egyesítő modern lendületével, Molnár C. Pál umbriai dallamos bájjával, Kontuly Béla sokszor szoborszerű finomságával és színeinek lágy ihlettségével, Patkó Károly keresetlen előadasmódjával, Istókovits grecoi szomorúságával, Kákay Szabó pedig hol Fra Angelicót, hol a középkori krónikáknak szent miniatúráit példázó képeivel egyaránt erősségei korunknak és templomi művészetünknek.

A templomi szerelvények, üveg-festmények, szőnyegek és más kézimunkák tekintetében is csak büszkeséggel könyvelhetjük el az eddig felmutatott eredményeket. Mint a képzőművészetben, úgy az iparművészetben is ez a mai magyar egyházművészet nem kullog többé a régi nyomában, hanem új kikezdést jelent, új keresztény szelleműt, művésztit és magyart.

Eppen ezért dicséretére szolgáljon a kiadónak, hogy Szent István ünnepi esztendejében művészetünk kitűnő ismerőjét, Jajczay Jánost megbízta a mai magyar egyházművészet képekben való rövid összefoglalásával. A rendkívül szépen előállított mű nagyközönségnek és tudós érdeklődésének is igényét szolgálhatja. Szegényes művészeti irodalmunknak e gazdagodása így kétszeresen öröm.

Dénes Tibor.

SZENTMIHÁLYINÉ SZABÓ MÁRIA: *ÖRÖK TÁRSÁK*. (Singer és Wolfner.) Sokszor és sokan rámutattak már arra a világirodalmilag érdekes jelenségre, amely a történelmi regények túltermelésében tapasztalható. A divat, a pusztá utánzási ösztön felvetése mellett számos tetszetős magyarázat került a köztudatba, amely hol a világháborúban megrendült emberi szellem történelmi egyensúlykeresését, hol a nemzeti öntudat lehorgonyzását, hol pedig lélekelemző átértékelést látott ebben a mult felé forduló érdeklődésben. Szabó Mária regényét olvasva azonban nem nehéz megtalálnunk a legegyszerűbb magyarázatot: az ősi, üde, fáradhatatlan mesélő kedvet, amely epikus alkotásokban a legintimébbül és legtisztábban

irodalmi hajtóerő. Szabó Mária helyét mai történelmi regényírásunkban Gulácsy Irén és Harsányi Zsolt közt jelölhetjük ki, főként az írónőnek új regénye: az *Örök társak* alapján. Az előbbivel rokonítja őt mély emberi érzésektől áthatott történelemszeretete, egy bizonyos fokú patetikum keresése, amelyből azonban hiányzik Gulácsy barokkos zsúfoltsága és jelenetezésének drámai feszültsége. Harsányihoz viszont a hétköznap megérzése viszi közel, az aprólékosság és fesztelenség, a könnyed átsiklás a mese felé, amely Szabó Máriánál sokkal természetesebben ölti fel — a kifogyhatatlan adatfeldolgozás helyett — az asszonyi közlés színeit. Az *Örök társak* voltaképp annak az ígérletnek a beváltása, amelyet Szabó Mária *Lórántffy Zsuzsanna* című regényével tett. A nagy erdélyi asszony élete ölelkezik össze ebben az új könyvben Rákóczi György és vele együtt Erdély életével, s így születik meg a mozgalmas képek lebilincselő sora, amelyben egyaránt csodálhatjuk a két örök társnak, az egymáshoz kapcsolt két szerelmesnek hűségét, helytállását, mély és igaz emberiségét, s azt a színes rajzot, amelyben a két szerelmes emberi értéke kiteljesül. A történelmi anyag tömörebb, drámaibb elrendezése bizonyára a regény javára volna, de kárpótolt érte az a közvetlenség és frissesség, amely az *Örök társakat* a szó legigazabb értelmében olvasmánnyá avatja, szórakoztató, nemesítő, elmét és kedélyt tápláló olvasmánnyá, amelyet szívesen veszünk kezünkbe s amelynek hangulata szinte észrevétlenül él velünk tovább.

Semjén Gyula

KÖRKÉP

A kritikáról. Asztalos Dezső a kritika válságával foglalkozik a Napkeletben. Válságban van a magyar kritika? Lehet. A jó kritikusok azonban mindig megtalálják azt a bizonyos „kivezető utat,” sőt: a jó kritikus megvédi magát az irodalom mezében jelentkező nem-irodalomtól. De ki védi meg az irodalom igazságait hirdető, meg nem alkuvó kritikust az irodalmon kívül kullogók sértődöttségétől és rossz-hiszeműségétől?

Regény és önéletrajz. „Csecsemők, hagyjátok már abba az önvallo-mást! Nem marad idő a munkára,” — int Cs. Szabó László a Nyugatban. Valóban: vizenyős önéletrajzok áradnak és végtelen sodrukba belefulladásnak a művek.

Önéletrajz és életrajz. Az önéletrajznál jobb talán az „életrajzi re-gény?” Nem jobb. Az író belekontárkodik a tudós munká-jába és fogyatékos tudásában tetszelegve kábítja a jóhisze-mű közönséget. Nem életrajzi regények intimításai kelle-nek, hanem művek. Salambo kell és nem... Maurois? Ha legalább Maurois lenne minden magyar „életrajzi re-gényíró!”

Ady körül. Húsz éve halt meg Ady Endre. Földessy Gyula érte száll harcba a kortársakkal. Igaza van? Aki nagyon haragszik, annak az igaza mindig gyanus egy kicsit. Mindenki téved, aki nem borul le Ady előtt, — ez Földessy Gyula vélemé-nye, — Adyt csak imádni lehet, s aki nem imádja, rossz-hiszemű és megvetendő. De régi lecke: a lángelméknek mindig az imádók ártanak legtöbbet.

Magyar Út. „Öntudatos nemzet nem nyugodhatik bele abba, hogy szellemi életét és ezen keresztül a közvéleményt is az üzlet és a kereskedelmi érzék irányítsa. Gondoljunk csak arra, hogy középosztályunk átlaga kiket olvas és kikért lelkesedik s látni fogjuk, hogy mennyi tennivaló van ezen a téren“.

Optimizmus. Sötér István írja a Magyar Szemlében: „Az a szellemi válság, mely alatt a fiatal elit nyög Franciaországban és mindenütt a világon, győztes vajúdás lesz, végső leszámolás egy multtal, mellyel semmi közösséget nem éreznek már és egy jelennel, melynek tiszta szívvel akarnak ellentmondani.“ És nálunk? A jövőnek építünk és hisszük, hogy nekünk van igazunk!

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK
KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYOIRAT.
SZERKESZTIK: BARANKOVICS ISTVÁN ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF.

ELŐFIZETÉSI ÁRA
EGY ÉVRE 5.— PENGŐ
FÉL ÉVRE 2.50 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 50 F.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, IV. KER, VÁCI-UTCA 46. II. EM. 3
TELEFON: 18—22—40. — MUTATVÁNYSZÁMOT KÉSZSÉGGEL KÜLD A KIADÓHIVATAL

HORVÁTH BÉLA

SZABADÍTÓ ANGYAL

VIGILIA KIADÁS

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Póssnyi László.

MÉCS LÁSZLÓ

ÉLŐKET NÉZEK

A KÖLTŐ LEGÚJABB VERSEI

RÉVAI KIADÁS